

ΜΙΧΑΛΗ Γ. ΚΑΡΙΑΜΗ

Παναγία Δέσποινα

Αφέντρα και κορώνα
της Αμανής

ΧΙΟΣ

Μιχάλης Γεωργ. Καραμπής

Γεννήθηκε στη «ναυτομάνα» Λαγκάδα της Χίου το 1946. Από το 1952, ζει μόνιμα στον Κορυδαλλό, όπου τελείωσε το δημοτικό σχολείο και τις δυο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Αποφοίτησε από το Ναυτικό Γυμνάσιο «Ο Πρωτεύς».

Από μικρός στη ναυτική βιοπάλη. Χρημάτισε Πλοίαρχος σε αρκετά ποντοπόρα πλοία, στέλεχος Ναυτιλιακού Γραφείου, Πρόεδρος του Ναυτικού Συλλόγου Κορυδαλλού, μακρόχρονη θητεία στον Πολιτιστικό Σύλλογο Λαγκάδας Χίου «ο Φάρος», στον Σύλλογο Φίλων Ποταμιάς κ.α.

Ενεργό μέλος στα δρώμενα της χιακής παροικίας Αιτικής. Ιδρυτικό μέλος των άτυπων ομάδων «Φίλοι του Κώστα Περρίκου» και «Χιακή Παρέμβαση». Αρθρογραφεί πάνω από είκοσι χρόνια σε χιώτικα και αθηναϊκά έντυπα και εμφανίζεται συχνά σε ηλεκτρονικά Μ.Μ.Ε. ανά την Ελλάδα. Πολλά άρθρα του έχουν φιλοξενηθεί σε εφημερίδες και στα περιοδικά: «Δάφνη», «Nemesis», «Παλαίμαχος Πλοίαρχος Ε.Ν.», «Πελινναίο» και «Πλοιαρχική Ηχώ». Δημιούργησε το blog «Χιώτικη Παρέμβαση Μιχάλη Γ. Καραμπή»: parembasikariami.blogspot.com

ΜΙΧΑΛΗ Γ. ΚΑΡΙΑΜΗ

Παναγία
Δέσποινα
Αφέντρα και κορώνα
της Αμανής

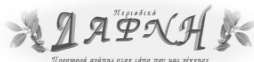
ΧΙΟΣ 2014

Μιχάλη Γ. Καριάμη

«Παναγία Δέσποινα Αφέντρα και Κορώνα της Αμανής»

Έκδοση:

www.dafninet.gr e-mail: info@dafninet.gr

Σχεδιασμός-επιμέλεια έκδοσης: Βαγγέλης Πουράκης

Εξώφυλλο: Δέσποινα Ι. Καρατζά

Σκίτσα: «Παιχνίδια σε μαύρο-άσπρο, Χίλιοι Σταυροί»

Γ. Διημπόνη, Χίος 2004

Διόρθωση δοκιμών: Μαρία Βάβαλη, φιλόλογος

Εκτύπωση: Εκδόσεις Άλφα-Πι

Βιβλιοδεσία: Οκτωράτος Βιβλιοδετική ΕΤΕ

ISBN: 978-960-86889-3-3

© Copyright: Μιχάλη Γ. Καριάμη-Βαγγέλη Πουράκη

Μιχάλης Γ. Καριάμης Λαρίσης 29, Κορυδαλλός 18121

Τηλέφωνο: 210 5616291 E-mail: kariamomihalos@yahoo.gr

Βαγγέλης Πουράκης Λαφνώνας, Χίος 82100

Τηλέφωνο: 22710 78353 E-mail: vroufak@hotmail.gr

Αιώνιο μνημόσυνο και τιμή στους προγόνους μας,
της μεγάλης οικογένειας με το επώνυμο «*Νίκας*», στις τρεις
γενιές: *Καριάμη* ή *Καρυάμη*, *Κουτσοβάσιδου* και *Πούπαλου*
που προήλθαν από αυτήν και αποτελούν την *Αδελφότητα*
της *Ποταμιάς*, «*Παναγιά Δέσποινα*», του όρους *Αμανή*.

Η εικόνα-κειμήλιο, συνδετικός κρίκος του συγγραφέα με την Αμανή

Μέρος 1^ο
Ιστορία-Παράδοση

*Οικογένεια Μιχάλη και Έφένης Καραάμνι
Σμύρνη 1922*

Εισαγωγή

ΑΣΒΕΣΤΟ ΚΕΡΙ και θυμίαμα στην μνήμη του παππού μου Μιχάλη Καριάμη από την Ποταμιά (1869-1922), ο οποίος υπήρξε θύμα της Μικρασιατικής Καταστροφής, στην απεγνωσμένη προσπάθεια να σώσει την οικογένειά του που ζούσε στο Γκιοζ-Τεπέ (Ενόπη), προάστιο της Σμύρνης. Στην γιαγιά μου Ελένη από τα Κουρούνια, το γένος Κουμέντη, στα παιδιά τους Μαρία, Γιάννη και Γιώργη τον πατέρα μου, τον οποίο ευγνωμονώ μαζί με τη μητέρα μου Ανθή, το γένος Μπουσσέ. Όχι γιατί μου έδωσαν ζωή ή για όσα απλόχερα μου χάρισαν, αλλά επειδή μου άφησαν ένα όνομα, το οποίο δε ντρέπομαι να πω.

Τιμώ δε την ιερή τους μνήμη με την παρούσα εργασία, η οποία, ας θεωρηθεί αντίδωρο αγάπης και σεβασμού και για όλους τους Ποταμούσους. Αναφορά και αιώνιο μνημόσυνο σε όλες τις αγνές και ταπεινές ψυχές, που έλαβαν την ξεχωριστή ευλογία από τον Πλάστη και Δημιουργό, εδώ να πρωτοδούνε το φως. Να αναπνεύσουν την μοσχοβολιά της νοσταλγικής μυροβόλου πατρίδας, χαράζοντας στο αέναο διάβα τους στράτες και μονοπάτια μόχθου, στα λατρεμένα χώματα των χωριών της «Άγιας Μάνας Γης», της Αμανής!

Ευχαριστώ τους Παναγιώτη Αντωνίου Καρυάμη Αδελφό της Αδελφότητας «Παναγία Δέσποινα», Σταμάτη Παναγιώτου Καρυάμη Αδελφό, Ιωάννη Κωνσταντίνου Πούπαλο Αδελφό, Γεώργιο Δημητρίου Καζά και τον αείμνηστο Δημήτριο Μαρκέλλου Πουλή, όλων από την Παλαιά Ποτα-

μιά, για την βοήθεια στη συλλογή πληροφοριών, τις προσωπικές τους αναμνήσεις και μαρτυρίες.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον καλό μου φίλο Βαγγέλη Ρουφάκη, Εκδότη του Περιοδικού «*Δάφνη*», χάρη στην προτροπή και επιμονή του οποίου, προχώρησε και τελείωσε αυτό το βιβλίο. Ανέλαβε δε ο ίδιος τον σχεδιασμό, την επιμέλεια και εξ ολοκλήρου την ευθύνη της έκδοσης. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική και χωρίς αυτήν, το βιβλίο δε θα είχε προχωρήσει και εκδοθεί.

Μιχάλης Γ. Καριάμης
(Καριαμομίχαλος)
Πλοίαρχος Ε. Ν.

Περιοχή, χαρακτηρισμοί, παραδόσεις

«Χαίρε τις «Άγιας Μάνας Αμανής», Θείο Στόλισμα»

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΔΕΣΠΟΙΝΑ, το περίβλεπτο ὕψωκλήσι που κοσμεί σαν κορώνα την κορυφή του βουνού της Αμανής σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων, πάνω απ' το χωριό των Χαλάνδρων, είναι αδελφικός ναός τριών οικογενειών της Ποταμιάς: Καριάμη ή Καρυάμη, Κουτσοβάσιλου και Πούπαλου, προερχομένων από την οικογένεια Λίλικα. Γιορτάζει στις οκτώ Σεπτεμβρίου και τιμάται στη μνήμη του Γενεθλίου της Θεοτόκου.

Για την «Βιγλατόρισα της Αμανής», την εκκλησία της Παναγίας Δέσποινας, δεν γνωρίζει κανένας για το πότε κτίστηκε, από ποιούς και γιατί. Η προφορική παράδοση, εδώ, δεν λύνει απορίες. Η μεταφορά και η παράδοση των ιστορικών συμβάντων τα οποία διαδραματίστηκαν ανά τους αιώνες, παραδίδονταν με το στόμα από γενιά σε γενιά. Η καταστροφή του 1822, διατάραξε την γενεαλογική συνέχεια ανεπανόρθωτα. Μαζί με αυτήν χάθηκαν πολλές από τις παραδόσεις και ιστορίες του τόπου, λαϊκής σοφίας απόσταγμα, ανακεφαλαίωση, εμπλουτισμός και συνέχεια. Κοινωνική μυσταγωγία, μια και ο γραπτός λόγος ήταν άγνωστος στον ντόπιο πληθυσμό.

Ορισμένοι πιστεύουν σε κάποιο θαύμα το οποίο συνέβη άγνωστο πότε, σε κάποιον προπάτορά μας. Άλλοι πιθανολογούν ότι είναι προικώο απόκτημα και κάποιοι ομιλούν για εκπλήρωση τάματος. Οι περισσότεροι πάντως δηλώνουν πραγματική άγνοια. Μαύρο πέπλο και παντελής έλλειψη πληροφόρησης σκεπάζουν την ιστορία κτίσεως της «Δέσποινας».

Όσο για τους κατά καιρούς περιηγητές, η Παλιά Ποταμιά για λόγους ασφαλείας, ήταν κρυμμένη από τα μάτια τους και μακριά από τις πορείες τους. Πιθανόν να έχει κάποια σχέση με τον παρακείμενο πύργο του «*Βασιλείου*». Του μεγιστάνα, φεουδάρχη και προστάτη της περιοχής της Ποταμιάς. «*Ο πύργος του Βασιλέ Βασιλείου, πίθοι χρουσόν γεμάτοι*».¹

Το Ξωκλήσι της Δέσποινας, όπως προαναφέραμε, είναι κτισμένο στην ομώνυμη κορυφή της Αμανής, σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας. Δεσπόζει της περιοχής και χαρίζει πανοραμική θέα στον επισκέπτη.

Η ονομασία του βουνού προέρχεται σύμφωνα με τον μεγάλο Χιώτη ιστορικό Γ. Ζολώτα από το «*Μανή: Χώρα ή Κορυφή η οποία είναι φαλακρή, γυμνή από θάμνους και δέντρα*» ή από το συριακό «*Αμανός*», ονομασία βουνού της Κιλικίας.

Στα «*Χιακά Χρονικά*» τεύχος δεύτερο, 1914, διαβάζουμε: «*Αμανή: Αδέσποτον μέρος*». «*Εδώ είναι η αμανή*». Εκμετάλλευσις, καλή ευκαιρία. Το οροπέδιον Αμανή, είναι κοινή νομή των χωρικών, εκ τούτου δε πιθανώς έλαβεν η λέξις κατ' αντονομασίαν τας ανωτέρω σημασίας και ο Α. Γ. Πασπάτης, το 1888, αναφέρει στο «*Χιακόν Γλωσσάριον*», «*Αμανί: Καιρός κατάλληλος, πρόσφορος, ήτοι ευκαιρία*». Σύμφωνα δε με τον Κωνσταντίνο Κανελλάκη «*εκ του ονόματος το οποίον φέρει, φανερώνει ότι έκπαλαι εχρησίμευε κυρίως ως βοσκή των ζώων των περιοίκων κατοίκων*». Στα Καμπόχωρα και γενικά στα Νοτιόχωρα, συνηθίζουν να λένε: «*Εγύρισα την Αμανή και την νύχλα*» ή «*που στην Αμανή το πήγες; (το πράγμα, το αντικείμενο και δεν το βρίσκω;)*»², θέλοντας να δείξουν με αυτές τις φράσεις το απόμερο και απομακρυσμένο της περιοχής.

Το πιθανότερο, στα αρχαία χρόνια το βουνό να το ονόμαζαν «*Αριούσα*» ή κάτι παρόμοιο και από το όνομα του, να

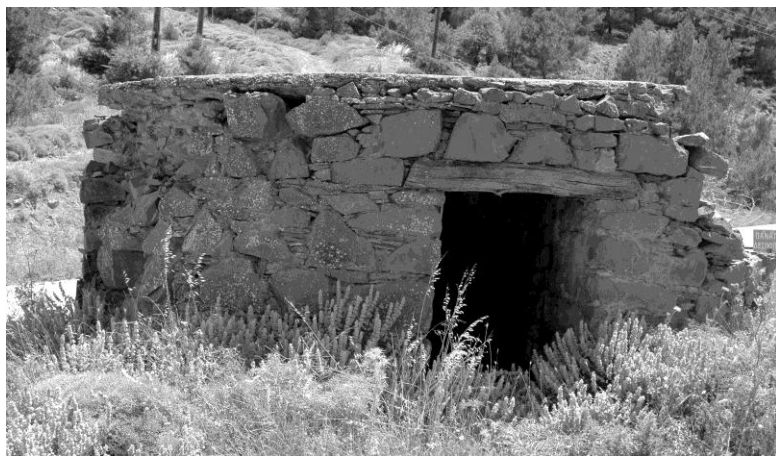
¹ Περισσότερα, στα «*Παραλειπόμενα*», στο δεύτερο μέρος του βιβλίου

² «*Η Σύγχρονος Χίος και η Παλαιά*» Στ. Βίου, Χίος 1937, σελ. 14

έλαβε και η περιοχή το όνομα «*Αριουσία χώρα*». Ο Μελέτιος, αναφέρει βουνό ονόματι Αρουΐς, «*ως φέρον οΐνον κάλλιστον*». Πιθανόν γι' αυτό και πολλοί ξένοι περιηγητές αναφέρουν στα έργα τους, βουνό με το όνομα «Αρβίσιον».

Η ευκολότερη και συντομότερη πρόσβαση είναι δυνατή από την θέση Σελλάδα (Αυχένας, Sella), τόπος όμοιος με σέλλα. Το χαμήλωμα μεταξύ δύο ορέων, δύο υψωμάτων. Η τοπική παράδοση λέγει ότι τα «σελλώματα», δηλαδή οι αυχένες του βουνού έγιναν για κάθισμα του θρυλικού Διγενή Ακρίτα.

Εδώ, στο μισογκρεμισμένο μύλο, είναι ο τόπος συνάντησης των μονοπατιών από Αμανή προς Πισπιλούντα και από Χάλανδρα, προς Παλιά Ποταμιά. Από αυτό το σημείο της δημοσίας οδού Βολισσού-Κουρουνίων μεταξύ των χωριών της Νέας Ποταμιάς και των Χαλάνδρων, περί τα 3,7 χιλιόμετρα από τη Νέα Ποταμιά, στην αριστερή πλευρά του δρόμου, ξεκινά ένας κακής βατότητας χωματόδρομος, μήκους 3,6 χιλιομέτρων με πολλές κλειστές στροφές και αλλεπάλληλα ζιγκ-ζαγκ, ο οποίος σε φέρνει μετά από σχετική ταλαιπωρία, στην κορυφή της Δέσποινας, όπου και η θέση του ιερού ναού. Αντίστοιχα,

Ο μισογκρεμισμένος μύλος στη Σελλάδα, τόπος συνάντησης μονοπατιών...

η απόσταση από τα Χάλανδρα, είναι 2,5 χιλιόμετρα. Ο δρόμος αυτός κατασκευάστηκε από την Αδελφότητα της Παναγιάς Δέσποινας μεταξύ των ετών 1979-1980. Διακλάδωση αυτού του χωματόδρομου και σε απόσταση 3,4 χιλιομέτρων από τη Δέσποινα, σε φέρνει στην Ι. Μονή της Παναγίας Παγούσaiνας. Νότια της Μονής και σε απόσταση 1,6 χιλιομέτρων, μέσω μιας γραφικής διαδρομής η οποία διέρχεται τις παρυφές της Πλατιάς Ράχης και εν συνεχεία τις Βολόπετρες στο σημείο της Παρπαριάς, συναντάται με την δημοσία οδό Βολισσού-Μελανιούς. Μια άλλη διακλάδωση αυτού του χωματόδρομου με βόρεια κατεύθυνση από την Δέσποινα, μέσω άλλης γραφικής διαδρομής, συναντάται με την δημοσία οδό, μεταξύ των χωριών Κουρούνια και Νενητούρια, διασχίζοντας το ύψωμα του Κέδρου. Η διασταύρωση αυτή είναι σε απόσταση 2,7 χιλιομέτρων δυτικά από τα Κουρούνια και αντίστοιχα 5,7 χιλιόμετρα από τα Νενητούρια. Παλιά υπήρχε βατός δρόμος προς την Δέσποινα και από την θέση της Ποταμιάς «Παλιόπατοι».

Για την ιστορία και μόνο αναφέρουμε ότι το 1840, οι Τούρκοι επέβαλαν προσωπική εργασία, για να κατασκευάσουν δρόμους οι οποίοι θα συνέδεαν τα χωριά της βόρειας Χίου. Έως τότε οι Βορειοχωρούσοι, κατέβαιναν στην Χώρα με τα πόδια. Στην καλύτερη περίπτωση με γάιδαρο και λίγοι με μουλάρια. Διανυκτέρευαν στα χάνια της λαχαναγοράς, στο Ριζάρι. Το ελληνικό κράτος στην προσπάθειά του να δώσει πνοή στην περιοχή, άρχισε περίπου το 1929 τη χάραξη και κατασκευή του δρόμου Χίου-Βολισσού. Το 1951 άρχισε η διάνοιξη του δρόμου Βολισσού-Ποταμιάς-Πισπιλύντας.

Από τότε και για πολλά χρόνια, ενδιαμέσος σταθμός, καταφύγιο θα λέγαμε καλύτερα, ήταν το καφενείο της «Κουρούναινας», στον Άγιο Σίδερο του Πιτυούς. Το σωτήριο καφεενδάκι της Άννας και του Γιώργη Κουρούνη, το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις αναμνήσεις όλων των

ανθρώπων της Αμανής, μια και από το 1936, ο αμαξιτός δρόμος έφτανε έως αυτό το σημείο.

Στην ελληνική επικράτεια, νησιωτική και ηπειρωτική, υπάρχουν αναρίθμητες εκκλησίες, μοναστήρια, προσκυνήματα και ΄ξωκλήσια αφιερωμένα στην Παναγία με διάφορες ονομασίες. Ο πιστός λαός μας νοιώθοντας την Θεοτόκο δική του μάνα, όσο και του Χριστού, της έδωσε διάφορα προσωνύμια.

Πολλές από τις ονομασίες στο νησί μας, αφορούν χαρακτηρισμό, π. χ.: Βοήθεια, Γαλακτοτροφούσα, Γιάτρισσα, Ελεούσα, Επίσκεψη, Ευαγγελίστρια, Ζωοδόχος Πηγή, Θεοτοκίνα, Καμπαναριά, Καρεκλούσaina, Κεραυλίδaina, Κηπιούσενα, Κυρά-Παναγιά, Μεσοπεντηκοστή, Παναγία Ζώνη, η Καθολικιά, Μαύρη, Παλιά Παναγιά, Παναγιά Πισπιλιώτισσα, Παναγιά Σκέπη, Παναγίτσα, Πausολύπα, Ρόδον το Αμάραντον, Τριχερούσα, Υπακοή, Υπαπαντή, Φανερωμένη.

Άλλες ονομασίες, αφορούν τοποθεσία π. χ.: Αγορίτισσα, Αγρελωπούσaina, Αγρελιώτισσα, Αγριδιώτισσα (των Γριδιών), Ατταλειώτισσα, Βαθούσaina, Βεργολιβάδα, Βουνιώτισσα, Επάνω Παναγιά, Ερειθιανή, Ερεικανή, Ευαγγελισμός, Νόσσω Κήπου, Θεοτόκος του καλαμιού, του Κάμπου, Καρούσaina, Κατουδιώτισσα, Κάτω Παναγιά, στο Κερασίμι, Κεφάλα, Κεραμαριώτισσα, Κοιλανή, Κυλανή, στο Κηπί, Κρήνα, Λατομίτισσα, Λαυρίνα, στα Λουτρά, Ληπυργούσaina, Μαγαζιώτισσα, Μεγαλαγρούσaina, (στο) Μελισσόβουνο, Μεσοχωρίτισσα, Μοναστηριώτισσα, Ναγούσaina, του Νησιού, Νότσω κήπου, Παγούσaina, Παναγιά στις Πλάκες, Παναγιά Αγιά Σκλαβιά, Πάνω Παναγιά, Πέρα Παναγιά, Περασιά, των Πετρανών, Πλακιδιώτισσα, Περαχωρούσaina, Πορού, Ρουχουνιώτισσα, στο Κηπί, Σπηλιώτισσα, Στρατηγούσaina, Σπηλιωτίνα, Συκιαδιωτίνα, Σωριώτισσα, Πλακωτούσaina, στην Παψαλύπα, στο Στροφύλο, Πλουμαριώτισσα, Πετρούσaina, στις Σκάλες, Τα Μάρκου, Τρουλλωτή, Φανούσaina, Φόνα, στα Χέρδη, Παναγιά Χωρή, Χωριοπαναγιά, της Χωρής.

Άλλες δηλούν κτήτορα, π.χ.: Αγιοδεκτεινή, Βολερή (του Βολερού), στο Βεσταρχάτο (Βεσταρχούσαινα), Γλυκειά, Κεφάλα, του Κρόκου, Θεοτόκος Μουντουλού ή Μουντουλούφαινα (του Μούντουλα), του Πανά, Στρατήδαινα, Κυρά-Βελίδαινα, του Κακαβάκου (Καβάκος), Καλακανού (του Καλακανά), στου Κοντού, Λαυρίνα, Μερσινιώτισσα, Μουκατεμή, του Πατέρα, Παχιά, Σκαραμαγκού, Στρατηγούσαινα, Φάρκαινα, του Φιάκα, Χαβιάρα και άλλες, προέλευση της ιεράς εικόνας π. χ. Ατταλειώτισσα, Κυπριώτισσα ή δηλούν συντεχνία όπως η Παναγιά Βαφούσαινα στο Χαλκειός.

Άλλες, ειδική κατάσταση, μνήμη θαύματος, συμβάντος και ότι άλλο. Αγιογαλούσαινα, Αγκιναριώτισσα, Αρβανίτισσα, Βατούσαινα (βρέθηκε μέσα σε φλεγόμενη βάτο), Ευρετή, Δάφνη, Καρυδιά, Καμπαναριώτισσα, Καντηλούσαινα, Κλαδομύτα, Κοκοροβιλιά, Λέτσαινα, Μερσινίδι, Μούτσαινα ή Ναυτίλη, Παλιοπαναγιά, Παναγιά του Μοναστηριού, Περασσιά, Πέρδικα, Πυρπλιώτισσα, Σικελιά, Φτωχή Παναγιά, Φανερωμένη, Χρυσοκεφάλα και κάποιες από παραφθορά της πρότερης Λατινικής ονομασίας, όπως Κουρνά ή Κορονάτα (Incoronata) και Μεντονιά (Μαντόνα).

Εκκλησίες με την ονομασία Παναγιά Δέσποινα, είναι ο ενοριακός ναός των Καμπιών, στο Βίκι συναδελφικός ναός με κτήτορες οικογένειες Λιβανών. Στο Βροντάδο κοντά στον Άγιο Μάρκο και στο Μελανιός.

Στην Χίο, υπάρχουν αρκετοί ναοί οι οποίοι εορτάζουν το Γενέθλιον της Θεοτόκου, όπως στα Αυγώνυμα. Στο Βερβεράτο στην θέση Καναβουτσάτο ερειπωμένος ναός. Στην Βολισσό η Παναγιά στις Πλάκες (Χρυσοκεφάλα). Παλαιό μετόχι της Μονής Μουνδών. Στην Βέσσα η Πετρούσαινα. Στον Δαφνώνα η Λαυρίνα. Στην Ελάτα η Φανερωμένη. Στην περιοχή Έξω Διδύμας η Σικελιά, ένα από τα σπουδαιότερα ιστορικά, βυζαντινά μνημεία του τόπου μας. Στα Θυμιανά η Κεραμαριώτισσα. Στην Καλαμωτή τα Παναγίδια και η Περαχω-

ρούσαινα. Στον Κάμπο η Σωριώτισσα. Στα Καρδάμυλα η Βεργολιβάδα. Στον Καρφά η Σπηλιώτισσα. Στα Λεπτόποδα η Χωριοκκλησιά. Στα Μεστά η Κακαβάκα στο Κεραμειό, η Παναγιά στο Κηπί. Στο Λιθί η Δέσποινα. Στο Νεοχώρι η Καλακανού. Στους Ολύμπους η Κερά Παναγιά. Στο Πυργί όπου υπάρχουν οι περισσότεροι συναδελφικοί ναοί της Παναγίας οι οποίοι πανηγυρίζουν στις 8 Σεπτεμβρίου όπως αυτοί της Κατουδιώτισσας, στο Κερασίμι, του Κοντού στο Μελισσόβουνο, στην Παψαλύπα, της Σπηλιωτίνας και αυτός στα Χέρδη. Η Συκιαδιωτίνα (Συκιάδα). Στο Πιτύς η Φανερωμένη. Στο Χαλκειός η Λειαπυργούσαινα. Στη Χώρα η Μαγαζιώτισσα.

Τέλος, το θαύμα της Παναγίας, να γιάνει την λεπρή Βασιλοπούλα και ο ναός ο οποίος κτίσθηκε εν συνεχεία για να το θυμίζει, έδωσε στο χωριό Άγιος Θαλένης την σημερινή του ονομασία, Άγιο Γάλα.³

Μια λεπτομέρεια σχετική με την αδελφότητα «Παναγιά Δέσποινα», η οποία φαινομενικά αδικεί την Αγιογαλούσαινα, με το να εορτάζουμε την ίδια ημέρα, διευκρινίζουμε: Η Παναγιά στο Άγιο Γάλα, κανονικά εορτάζει στις 15 Αυγούστου, δηλαδή την Κοίμηση της Θεοτόκου. Για τους ίδιους όμως λόγους, πανηγυρίζει όπως και η «Δέσποινα», στις 23 Αυγούστου.⁴ Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει θέμα αδικίας από την αδελφότητά μας, εις βάρος της Παναγίας Αγιογαλούσαινας.

Στην Ορθοδοξία, είναι προσφιλέστατα τα προσωνύμια της Θεομήτορος, όπως: Δέσποινα Θεοτόκε, Δέσποινα του κόσμου, Παναγιά Δέσποινα. Επικράτησε δε σαν κύριο γυναικείο όνομα: Δέσποινα, Δεσποινάκι, Δεσποινιώ, Δέσπω, Δεσπούλα, Δεσποινού, Δεσποίνου, Δεσποίνω, Δεσποινούλα, για να φθάσουμε στα υπερμοντέρνα Πέπινα, Πέπη, Ντέπη, Ζέπω.

³ Περισσότερα στο: Μέρος 2^ο «Παραλειπόμενα», «Αγιογαλούσαινα»

⁴ Η Αγιογαλούσαινα για να μην εορτάζει με τις πολλές εκκλησίες της Κοίμησης, η Δέσποινα, για να είναι ακόμη στο νησί οι καλοκαιρινοί επισκέπτες

Δεν γνωρίζω τα έθιμα τα οποία επικρατούν σε όλη την Ελλάδα και ειδικότερα τα κατά τόπους τοιαύτα. Στην Αττική, είθισται οι ανύπαντρες Μαρίες, να εορτάζουν την ονομαστική τους εορτή στις 21 Νοεμβρίου, σε αντίθεση με τις παντρεμένες, οι οποίες εορτάζουν το δεκαπενταύγουστο. Στην Χίο γενικά το δεκαπενταύγουστο γιορτάζουν οι Μαρίες και στις 8 του Σεπτέμβρη, οι Δέσποινες.

Όπως σε όλο τον Ελληνικό χώρο, έτσι και στην Χίο υπάρχουν άπειρες ιστορίες, για ναούς τους οποίους ενώ είχαν επιλέξει οι κτήτορες την τοποθεσία και τον χώρο στον οποίο θα οικοδομούσαν, κατά τις πρώτες ημέρες των εργασιών, σύμφωνα με θεία δύναμη, (ή ανθρώπινη παρέμβαση, η οποία πάντα έκρυβε ταπεινά και ευτελή συμφέροντα), οι κτίστες έβρισκαν μυστηριωδώς τα εργαλεία τους αλλού, σε άλλο τόπο από αυτόν στον οποίο τα είχαν αφήσει την προηγούμενη ημέρα. Μπορούμε να παραθέσουμε άπειρες τέτοιες ιστορίες, για συντομία όμως και οικονομία χώρου, θα αναφερθούμε στην τοπική παράδοση για το κτίσιμο του Αγίου Αντωνίου Παλαιάς Ποταμιάς και της Δέσποινας:

*«Ο ναός, επρόκειτο να κτισθεί εντός του χωριού πλησίον του μικρού ποταμού (Καρυδάτος). Οι εργάτες οι οποίοι καθημερινώς ηργάζοντο δια την ισοπέδωση του οικοπέδου του ναού, άφηναν τα εργαλεία κάθε βράδυ εκεί. Παραδόξως όμως τα εργαλεία κάθε πρωί τα εύρισκαν εκεί που είναι σήμερα κτισμένος ο ναός και όχι εκεί που τα άφηναν. Τούτο εξέλαβον οι κάτοικοι του χωριού ως θέλημα του Αγίου και έτσι τελικώς ο ναός εκτίσθη εις την σημερινή του θέση».*⁵

Πιο παραστατικά και στην καθομιλουμένη τοπική διάλεκτο, περιγράφει τα ανωτέρω ο ταξίαρχος Ιωάνν. Ν. Γιούργαλις στο πόνημά του, για την γενέτειρα της μητέρας του: *«Άμα εκτίζετον η εκκλησία, προτού ακόμα, οι εργάτες εσκάβγαν τα θε-*

⁵ «Η Ποταμιά της Χίου», Πρωτοπρεσβυτέρου Ι. Μ. Πουλή, 1991, σ. 238

μέλια στην κάτω-κάτω ανατολικήν άκριαν του χωριού, στου Κουτσοβάσιλου τσαι στου Καρυάμη τους σπιτότοπους, μα ο άγιος, ελέ' αμ πως εν την ήθελεν ετσει. Το βράδυ, άμα ετελείωνεν η δουλειά εμαζώναν τα εργαλεία, τσάπες, φτηνάργια, λοστούς, τσαι τα βάλλασιν μες τα θεμέλια. Το τασύ που πηαίναν οι εργάτες ετσει, εγυρέβγαν τα εργαλεία μα εν ημπορούσαν να τάβρουν. Εγυρίζαμ παντού τσαι τα γυρεβγασιν, εις το τέλος τάβρασιν ετσει που σήμερα η Εκκλησιά. Εφτό εγένετο κάθε πρωί επί 8 μέρες τσ' εχάναν οι εργάτες την ώραν των να τα γυρέβγουν. Ύστερα πλιά εκαταλάβασιν πως ο Άγιος, εν την ήθελεν την εκκλησιάν ετσει που σκάβγασιν, τσαι την έκτισαν ετσει που βρίσκεται σήμερα, μακρυά αφ' το χωριόν περ' αφ' τον Ποταμόν».⁶

Έτσι και η εκκλησία της Δέσποινας, όπως άκουσα από το στόμα του Ιωάννου Κ. Πούπαλου, ήτανε να κτισθεί στην τοποθεσία «της Κακκανιάς το μνήμα». Μάλιστα είχαν κάνει εκσκαφή, η οποία είναι ορατή έως και σήμερα, αλλά κι εδώ, όπως εις τον Άγιο Αντώνιο, εξαφανίσθηκαν τα εργαλεία.

Ο Άγιος Αντώνιος Παλαιάς Ποταμιάς

⁶ «Η Ποταμιά της Χίου» Ι. Ν. Γιούργαλι, 1978, σελίδα 17

Έφυγε κάποιος με μουλάρι, για να ψάξει να τα βρει. Περιπλανήθηκε ένα-δυο μερόνυχτα στο βουνό, ώσπου τον έπιασε ομίχλη και δριμύ ψύχος. Ξαπόστασε. Κατάκοπος και νυσταγμένος όπως ήταν, τον πήρε ο ύπνος δίπλα από μια αστυφίδα. Τον έχασαν και νόμισαν πως γκρεμίστηκε και χάθηκε ή πως ξεπάγιασε και πέθανε. Όταν ξύπνησε, με έκπληξη είδε να είναι όρθιο, μπηγμένο στην γη εκεί όπου σήμερα είναι κτισμένος ο ναός, το φτυάρι μαζί με τα υπόλοιπα εργαλεία των κτιστάδων. Το εξέλαβαν σαν επιθυμία της Παναγίας να κτισθεί εκεί ο ναός της, πράγμα το οποίο και έπραξαν.

Η ανωτέρω εκδοχή δεν είναι διασταυρωμένη. Την αγνοούν δε τελείως οι γεροντότεροι Αδελφοί, αλλά και ο γνώστης των παραδόσεων της Ποταμιάς, αείμνηστος Δημητριος Μ. Πουλής. Απλά, αναφερόμαστε σ' αυτήν για να καταγραφεί.

Η Κακκανιά, κατά την παράδοση ήταν μια κοπέλα διανοητικά καθυστερημένη. Στην σφαγή του 1822 βρέθηκε με τον πατέρα της στο σημείο, προσπαθώντας να πάνε στον Κάβο-Μελανιός για να σωθούν. Στάθηκαν εκεί λίγο, να ξεκουραστούν. Η κοπέλα, είδε από μακριά τα γιαταγάνια να λάμπουν στον ήλιο σαν φλόγες και ρώτησε τον πατέρα της τι ήταν αυτά που έβλεπε. Εκείνος απάντησε: *«Φωτιά παιδί μου που καίει»*. Έφυγαν όλοι, εκτός από την δύστυχη Κακκανιά, η οποία στην άγνοιά της, έμεινε και παρακολουθούσε τους Τούρκους να φθάνουν. Αυτοί, χωρίς οίκτο, την έσφαξαν επί τόπου. Αργότερα, όσοι από τους Ποταμούσους σώθηκαν και γύρισαν πίσω, βρήκαν κατακρεουργημένο το σώμα της και το έθαψαν. Το τοπωνύμιο προφερόμενο έως σήμερα, θυμίζει το χρονικό της μεγάλης τραγωδίας που έπληξε το νησί μας.

Μετά την επιστροφή των φυγάδων στην πατρώα γη το 1827, η Ποταμιά είχε 39 ψυχές και το 1863 αριθμούσε 14 οικογένειες. Ας σημειωθεί ότι το 1730, ο πληθυσμός της περιοχής διαμορφώνονταν ως εξής: *«Κουρούνια και Γρηγόρος 400 άτομα, Κέραμος και Λαρδάτο 530 άτομα, και Ποταμιά 200 άτομα»*.

Ἡ Δέσποινα στην αρχαιότητα

«Δέσποινα πάντων Ἀνασσα, Μήτηρ του Σου Δεσπότης»

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ θρησκεία των Ελλήνων, το δωδεκάθεο, η Δέσποινα ήταν μία από τις πανάρχαιες χθόνιες θεότητες. Χθόνιοι, ονομάζονταν, όσοι από τους θεούς και τους δαίμονες των αρχαίων Ελλήνων είχαν σχέση με τον Άδη ή την Γη. (Χθων: τα βάθη της γης, ο Άδης. Γαία: η ορατή επιφάνεια της γης).

Η λατρεία των χθόνιων θεών και των ηρώων, κατείχε εξαιρετική θέση στην θρησκευτική ζωή των προγόνων μας.

Ο Πausανίας γράφει, πως το όνομα «Δέσποινα» είναι απλό προσηγορικό και το κύριο όνομα της θεάς, το μάθαιναν μόνον οι μυημένοι στα μυστήριά της. Πολλοί από τους ποιητές της αρχαιότητας, μαζί με το όνομα κάποιας θεάς έβαζαν τον χαρακτηρισμό «Δέσποινα», όπως το αντίστοιχο ανδρικό Δεσπότης. Δηλαδή άρχοντας με απόλυτη εξουσία. Ο Αισχύλος αναφέρει, Δέσποινα Εκάτη. Ο Ξέναρχος, Δέσποινα Κύπρις. Ο Σοφοκλής, Δέσποινα Άρτεμις.

Ο Θείος Όμηρος αναφέρει, «Άλοχος Δέσποινα», την Πηνελόπη και την γυναίκα του Νέστορα και «Γυνή Δέσποινα» τη σύζυγο του Αλκίνοου, Αρήτη. Σαν «Δέσποινα» είχαν χαρακτηριστεί η Αθηνά, η Αφροδίτη, η Δήμητρα, η Εκάτη, η Κυβέλη, οι Νύμφες και η Περσεφόνη.

Ο Πίνδαρος αποκαλεί την Αθήνα «Δέσποινα πόλεων», δηλαδή ηγεμονίδα των άλλων πόλεων. Στην Αθήνα, ως Δέσποινα αποκαλούσαν την κόρη της θεάς Δήμητρας, Περσεφόνη. Αντίθετα σε άλλα μέρη ήταν διαφορετική θεότητα από

την Περσεφόνη ή Περσεφόνηα (στον Όμηρο) ή Περρεφάττα (αττική διάλεκτος), που ήταν κόρη του Δία και της Δήμητρας. Στον αρκαδικό μυθολογικό κύκλο, Δέσποινα ονόμαζαν την κόρη η οποία γεννήθηκε από την συνεύρεση, του θεού Ποσειδώνα μετά της θεάς Δήμητρας (της αρχέγονης μητέρας). Η Κόρη (νύφη-σπόρος-θάνατος), με την οποία ξαναγεννά τον ίδιο τον εαυτόν της. Μία αρχική οντότητα, ταυτόχρονα κόρη-θεά-μητέρα, η οποία συμβολίζει την επανάκτηση και την αναγέννηση.

Ο Πausanías (Ζ, 25) αναφέρει ότι: *«Η Δήμητρα απόκτησε με τον Ποσειδώνα μια κόρη, που το όνομα της δεν το αποκαλύπτουν στους αμύητους»*. Αλλά ο ίδιος, μια και το γνωρίζει, από θείο φόβο δεν τολμά να το αναφέρει. Η Δέσποινα (ή ακατανόμαστη), ιδιαίτερα ελατρεύετο στην αρχαιότερη αρκαδική πόλη την Λυκόσουρα, κοντά στο Λύκαιο, στην Μεγαλόπολη όπου υπήρχε και ναός προς τιμήν της, με επιβλητικό κολοσσιαίο σύμπλεγμα, έργο του Δαμοφώντα (3^{ος} ή 2^{ος} αιώνας π. Χ. Ακολουθεί αρχαίο κείμενο και εικόνα).

«Σε απόσταση τέσσερα στάδια από το Ακακήσιον είναι το ιερό της Δεσποίνης... Η Δήμητρα στο δεξί της χέρι κρατεί δάδα, ενώ το άλλο χέρι της έχει ακουμπισμένο επάνω στην Δέσποινα. Η Δέσποινα έχει στα γόνατα της ένα σκήπτρο και την λεγόμενη κίστην, ένα κουτί που το κρατά με το δεξί της χέρι... δίπλα στην Δήμητρα στέκεται η Άρτεμις ντυμένη δέρμα ελαφιού... Κοντά στο άγαλμα της Δεσποίνης στέκεται ο Άνυτος... Αυτοί που διακονούν στο ιερό λένε ότι η Δέσποινα ανατράφηκε από τον Άνυτο και ότι ο Άνυτος ήταν και αυτός ένας από τους λεγόμενους Τιτάνες... Την Δέσποινα την σέβονται οι Αρκάδες περισσότερο από κάθε άλλο θεό».

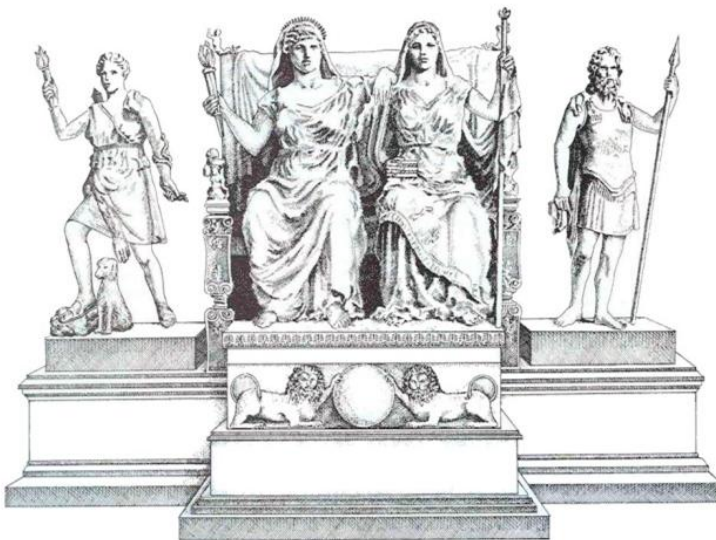
Ο Άνυτος ήταν μία θεότητα που συγγένευε με τον Άδη. Σε αυτό το ιερό υπήρχαν βωμοί της Δήμητρας, της Δέσποινας και της Μεγάλης Μητέρας των θεών. Όσο δε για θαύματα, ο Pausanías αφού περιγράψει λεπτομερώς τα αγάλματα τονίζει

ότι όλα είναι από μία μονοκόμματη πέτρα. «Αυτή την πέτρα δεν την έφεραν από αλλού, παρά υπακούοντας, σ' ένα όνειρο, έσκαψαν τη γη μέσα στον περίβολο και τη βρήκαν» και παρακάτω, «Πιο πάνω από το λεγόμενο Μέγαρο είναι ένα ιερό άλσος της Δεσποίνης περιφραγμένο με πέτρινο τοίχο και έχει μέσα διάφορα δέντρα, μια ελιά κι ένα πουρνάρι φυτωμένα από την ίδια ρίζα».

Στην Ολυμπία πάλι, όπως αναφέρει ο Πausanías (E, 15) «Έξω από την Άλτι και από τα δεξιά του Λεωνιδαίου, υπάρχει ένας βωμός της Αγοραίας Αρτέμιδος κι άλλος ένας αφιερωμένος στις Δέσποινας. Τα σχετικά με αυτή την θεά που ονομάζουν Δέσποινα θα τα περιγράψω στη διήγηση μου για τους Αρκάδες».

Αναφορά στην θεά Δέσποινα από τον Πausanías στα Αρκαδικά

«θεῶν δὲ αὐτὰ τὰ ἀγάλματα, Δέσποινα καὶ ἡ Δημήτηρ τε καὶ ὁ θρόνος ἐν ᾧ καθέζονται, καὶ τὸ ὑπόθημα τὸ ὑπὸ τοῖς ποσὶν ἐστὶν ἐνὸς ὁμοίως λίθου· καὶ οὔτε τῶν ἐπὶ τῇ ἐσθῇτι οὔτε ὅποσα εἴργασται περὶ τὸν θρόνον οὐδὲν ἐστὶν ἑτέρου λίθου προσεχὲς σιδήρῳ καὶ κόλλῃ, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐστὶν εἰς λίθος. οὗτος οὐκ

έσεκομίσθη σφίσιν ό λίθος, αλλά κατά όψιν όνειράτος λέγουσιν αὐτόν έξευρεῖν έντός τοῦ περιβόλου τήν γήν όρύζαντες. τῶν δέ άγαλμάτων έστιν έκατέρου μέγεθος κατά τὸ Αθήνησιν άγαλμα μάλιστα τῆς Μητρός: [4] Δαμο-φῶντος δέ και ταῦτα έργα. ή μὲν οὖν Δημήτηρ δᾶδα έν δεξιᾷ φέρει, τήν δέ έτέραν χεῖρα έπιβέβληκεν έπὶ τήν Δέσποιναν: ή δέ Δέσποινα σκῆπτρόν τε και καλουμένην κίστην έπὶ τοῖς γόνασιν έχει, τῆς δέ έχεται τῇ δεξιᾷ τῆς κίστης. τοῦ θρόνου δέ έκατέρωθεν Άρτεμις μὲν παρὰ τήν Δημήτρα έστηκεν άμπεχομένη δέρμα έλάφου και έπὶ τῶν ὤμων φάρετραν έχουσα, έν δέ ταῖς χερσὶ τῇ μὲν λαμπάδα έχει, τῇ δέ δράκοντας δύο. παρὰ δέ τήν Άρτεμιν κατάκειται κύων, οἶαι θηρεύειν είσιν έπιτήδειοι. [5] πρὸς δέ τῆς Δεσποίνης τῷ άγάλματι έστηκεν Άνυτος σχῆμα ὠπλισμένου παρεχόμενος: φασὶ δέ οἱ περὶ τὸ ίερὸν τραφῆναι τήν Δέσποιναν ὑπὸ τοῦ Άνύτου, και εἶναι τῶν Τιτάνων καλουμένων και τὸν Άνυτον»⁷.

Γενικά η Δέσποινα στον αρχαίο κόσμο σαν θεότητα ταυτίστηκε με την Περσεφόνη, η οποία εθεωρείτο βασίλισσα και κυρά του Άδη. Πέρα του θηλυκού δεσπότη, την ηγεμονίδα, την αφέντρα ή την βασίλισσα, Δέσποινα σημαίνει κυρία του σπιτιού, σεβαστή νοικοκυρά, οικοδέσποινα. Οι Δωριεῖς και οι Θεσσαλοί με το επίθετο «Δέσποινα» τιμούσαν τις γυναῖκες τους.

⁷ <http://www.hellasforce.com/blog/δεσποινατο-απορρητο-ονομα-της-κυριας>

Ἡ εκκλησία, οι οικογένειες

«Ὁ, Παναγιά μου Δέσποινα της Ἀμανής η Σκέπη»

ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΑΚΙ ΤΗΣ Δέσποινας, σαν αρχιτεκτονικό κατασκεύασμα, είναι ένα από τα αμέτρητα τυπικά ὕψωκλήσια που βρίσκονται διάσπαρτα, σε όλη την ελληνική επικράτεια. Μια απλή μικρή μονόκλιτη βασιλική, δηλαδή ένα επίμηκες ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο κτίσμα, με απόληξη την κόγχη του Ιερού Βήματος.

Διαστάσεις του ναΐσκου: Μήκος εξωτερικά 7,00 μέτρα και 1,30 το μήκος του ιερού, σύνολο 8,30 μ. Πλάτος εξωτερικά 4,70 μέτρα και ύψος 3,50. Εσωτερικά, μήκος από την πόρτα έως την Ωραία Πύλη 3,60 μέτρα και πλάτος 3,00 μέτρα. Ύψος εσωτερικά 2,96 μέτρα. Πάχος τοιχοδομίας, από 0,88 εκατοστά έως 1,00 μέτρο. Εξωτερικά, ύψος πλευρικών 2,82 μέτρα. Ο τοίχος προς ανατολὰς όπου και το ιερό, έχει περίγραμμα διαστάσεων από νότο προς βορρά τις κάτωθι διαστάσεις τοιχοδομίας 1,25-1,13-0,97-1,12-1,20 μέτρα.

Η κύρια είσοδος του ναού έχει ύψος 1,97 μέτρα και πλάτος 0,78 μέτρα. Ο ναΐσκος δεν έχει παράθυρο, πέραν από την κύρια είσοδο και μοναδικό άνοιγμα στην τοιχοδομία του ο τρόχαλος, δηλαδή το μικρό μακρόστενο παραθυράκι του ιερού. Η τυπική στέγη έχει δυο νερά δηλαδή είναι αμφικλινής, χωρίς τρούλο. Το ιερό χωρίζεται από το καθολικό του ναού, με ένα απλό κτιστό τέμπλο το οποίο έχει εκτός της αψιδωτής Ωραίας Πύλης πλάτους 0,50 του μέτρου, άλλη μία αψιδωτή είσοδο πλάτους 0,48.

Το τέμπλο φέρει τις εξής εικόνες κατά σειράν, αρχής γενομένης από δεξιά προς τα αριστερά: Την Γέννηση της Θεοτόκου, του Χριστού και της Παναγίας κατά την εκκλησιαστική τάξη.

Φορητές εικόνες στον βορεινό τοίχο:

1) Οι Αγ. Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός.

2) Παναγία

3) Παναγία

4) Το Γενέθλιο της Θεοτόκου, Ι. Μ. Αγ. Μηνά, Χίος 1996, στην μνήμη Ηλία και Αρχοντούλας Σιταρά.

5) Το Γενέθλιο της Θεοτόκου, αφιέρωμα Μαρίας Στ. Κοντού, Χειρ Μ. Τσαμπλάκου 2004.

6) Το Γενέθλιο της Θεοτόκου, δέηση Νικολάου και Αργυρώς Μπαλαχούτη στην μνήμη Ιωάννου και Μαρίας Μπαλαχούτη και Εργίνας Κοντογιάννη, 1999.

Στο υψηλότερο σημείο του τέμπλου και από αριστερά προς τα δεξιά υπάρχουν οι κάτωθι μικρές εικόνες: Αγ. Ματθαίος, Αγ. Θωμάς, Αγ. Μάρκος, Αγ. Φίλιππος, Αγ. Λουκάς, Αγ. Πέτρος, Παντοκράτωρ, Αγ. Ιωάννης Θεολόγος, Αγ. Ανδρέας, Αγ. Ιάκωβος (Αλκαίου), Αγ. Σίμων, Αγ. Παύλος, Αγ. Ιάκωβος Ζεβεδαίου.

Μία εικόνα του 1965, της οικογένειας Δημητρίου Αθανασίου Καρυάμη που αναφέρεται, εγώ δεν την είδα.⁸

Στον δυτικό τοίχο, ένα από τα κειμήλια της Δεσποίνους. Το εικόνισμα «*Η Γέννησις της Θεοτόκου*». Παλιά κοσμούσε το τέμπλο. «*Ιερά Σκήτη Αγίου Μάρκου 1912*», αναγράφεται στην κάτω δεξιά γωνία. Στην κάτω αριστερή γωνία γράφει:

«Δαπάνη Μιχαήλ Γ. Καριάμη

Συμβ. και τέκνων

Και Μνήσθητι Δέσποινα αυτών».

⁸ Η καταγραφή έγινε στις 8 Σεπτεμβρίου 2005

Αυτή η εικόνα-κειμήλιο, είναι ο συνδεδετικός κρίκος της οικογένειάς μου με την γενέτειρα. Την προαιώνια κοιτίδα της γενιάς μας. Σημείο αναφοράς και διαρκής υπόμνηση του πατέρα μου, να μην ξεχάσω ή αποκοπώ. Να μη χάσω τις ρίζες μου από τον άγιο και μυροβόλο τούτο τόπο. Την δικιά μου ονειρική «*Άγια Μάνα Γη*»! Παρακαταθήκη, προτροπή και διαρκής αγώνας, σήμερα από εμένα προς τα παιδιά μου, να μάθουν και να αγαπούν αυτήν την ονειρική πατρίδα.

Η εικόνα αυτή, ήταν προσφορά και δέηση, επαναλαμβάνω, του παππού μου Μιχάλη Γεωργ. Καριάμη (Σαντούρη ή Μουχλιάρη 1869-1922), στην Παναγιά την Δέσποινα, προστάτιδα της ράτσας του.

Δέκα χρόνια αργότερα (από την αφιέρωση της εικόνας), σε χαλεπούς καιρούς και μέρες συμφοράς, έχανε την ζωή του στην καταστροφή της Σμύρνης, προσπαθώντας να σώσει την οικογένειά του, την οποία αποτελούσαν η σύζυγος του Ελένη το γένος Κουμέντη από τα Κουρούνια και τα τρία του παιδιά: Μαρία (1903-1984) σύζυγος Μιχ. Κουτέπα, Γιάννης (1909-1972) και Γιώργης ο πατέρας μου (1920-1994).

Είχαν εγκατασταθεί μόνιμα, στο προάστιο της Σμύρνης, Γκιοζ-Τεπέ (Παρατηρητήριο). Οι δικοί του δεν μάθαμε ποτέ ποιο ήταν το τέλος του ή ο τόπος ταφής του. Η γιαγιά μου, μέχρι το τέλος της ζωής της, περίμενε πως θα γυρίσει. Για τελευταία φορά, εθεάθη ζωντανός στα Βουρλά με κατεύθυνση προς Σμύρνη, σέρνοντας μαζί του ένα μικρό κριάρι, για τις ανάγκες σίτισης των δικών του, εάν φυσικά τους έβρισκε ζωντανούς μέσα στο γενικό χαλασμό. Όπως δήλωσαν γνωστοί του, δεν κατόρθωσαν να τον αποτρέψουν του σκοπού του να βρει και να σώσει την οικογένειά του, λέγοντάς του ψέματα, ότι οι δικοί του ήταν πλέον ασφαλείς στην Χίο.

Την απροστάτευτη οικογένεια, χωρίς τον πατέρα, μέσα στο γενικό χαλασμό και τη συμφορά, απέκρυσαν γείτονες Τούρκοι στα σπίτια τους για αρκετό καιρό, ώσπου να ηρεμή-

σουν τα πράγματα και σώθηκαν. Αργότερα όταν πέρασε το κακό, οι ίδιοι την φυγάδευσαν στην Χίο.

Ο θείος Γιάννης και ο πατέρας μου Γιώργης, εγκαταστάθηκαν κατ' αρχάς στην Χώρα, στην Αγία Άννα Καπέλα κι αργότερα στην Αιγνούσα, από όπου τους έμεινε το παρατσούκλι Μπιαμής, με το οποίο είναι γνωστοί έως σήμερα στην Λαγκάδα, χάνοντας από τότε την επαφή τους με την «*Αγιασμένη Ποταμιά*».

Έγιναν και οι δυο ναυτικοί. Παντρεύτηκαν, ρίζωσαν κι έμειναν για καιρό στην ναυτομάνα Λαγκάδα, όπου και γεννήθηκα εγώ, στις 3 Νοεμβρίου του 1946. Στον Β' παγκόσμιο πόλεμο διέφυγαν στην Μέση Ανατολή, όπου κατετάγησαν στον Ελληνικό Στρατό. Το 1950 εγκατασταθήκαμε μόνιμα στον Πειραιά, στον Κορυδαλλό, όπου ζούμε έως σήμερα.

Ο θείος Γιάννης συγχωρέθηκε το 1972 και ο πατέρας μου το 1994. Δυστυχώς, το άγιο χώμα της Αμανής δεν ήτανε γραφτό να σκεπάσει τα σεπτά τους σκηνώματα.

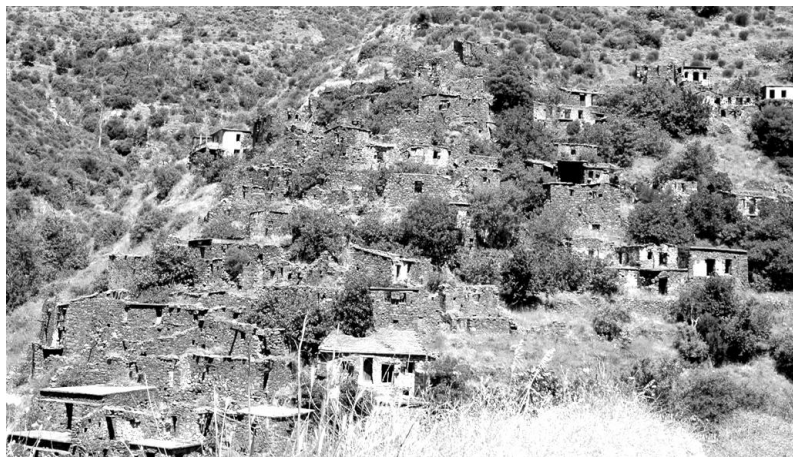
Όπως προαναφέραμε, ο σημερινός αδελφικός ναός, ανήκε στην οικογένεια Λίλικα. Γένος της Αμανής πανάρχαιο, το οποίο συναντάται κυρίως στην Βολισσό (στα αρχεία της οποίας, σώζονται κώδικες και έγγραφα του ΙΖ' αιώνα), αλλά και στην Καλαμωτή και την Παρπαριά.

Γένη από την Ποταμιά μετοίκισαν και «*Στα Μάρκου*» όπου υπήρχε το επώνυμο Λίλικας, έως το πρόσφατο παρελθόν. Στον βολισσιανό κώδικα 150, φύλλο 87Α', καθώς επίσης στον Α' τόμο του Στέφανου Καβάδα στην σελίδα 164, γίνεται αναφορά στον Ιωάννη Νικολάου Λίλικα, κάτοικο Χαλάνδρων, προφανώς προερχόμενον από την Ποταμιά. Σήμερα η παράδοση, νοταριακά έγγραφα, ο κώδικας της εκκλησίας του Αγίου Κωνσταντίνου Πισπιλούντας (εγγραφή του 1600 μ. Χ.) και το τοπωνύμιο «*Λιλιλικάτικα*» πιστοποιούν την ύπαρξη αυτού του γένους, η ρίζα του οποίου χάνεται στα βάθη των αιώνων.

Στο νότιο ανατολικό μέρος του νησιού μας, μεταξύ Κώμης και Αγ. Ιωάννη, υπάρχει και σήμερα ο παράλιος οικισμός «*Λίλικας*» όπως και στην Καλαμωτή η συνοικία «*του Λίλικα*». Λέγοντας στην Χίο, ο λίλικας ή η λιλικιά, εννοούμε την κιτρινόμαυρη μικρού μεγέθους σφήκα.

Για άγνωστη σε εμάς αιτία, μετά τα μέσα του ΙΘ΄ αιώνα, το επώνυμο «*Λίλικας*», αλλάζει και αντικαθίσταται κατά οικογένεια με τα αντίστοιχα: Καριάμης ή Καρυάμης, Κουτσοβάσιλος και Πούπαλος. Κατά μία εκδοχή το Καριάμης προήλθε από αγορά και κυριότητα κτήματος στην περιοχή «*Καριά*» της Πισπιλούντας. Πιθανόν να δηλώνει (αν είναι δυνατόν μετά από τόσα χρόνια), ανθρώπους από την Καριά της Μικράς Ασίας, τους ονομαζόμενους «*Κάρες*», παλαιούς κατοίκους της Χίου. Το τοπωνύμιο Καριά, πιθανόν να έχει σχέση με την ύπαρξη της αρχαίας πόλεως «*Καρίδες*» της προϊστορικής Χίου, θέση κοντά στην περιοχή της τότε Μονής Μουνδών.

Υπέρ της εκδοχής αυτής, δηλαδή της ύπαρξης της αρχαίας πόλεως σε αυτήν εδώ την περιοχή, συνηγορεί και η γνωστή θέση «*Καβειρούση*», τόπος λατρείας των πανάρχαιων θεών των Πε-

Άποψη από την Παλαιά Ποταμιά

λασγών, των Καβείρων. Άλλο στοιχείο το οποίο συνηγορεί υπέρ αυτής της άποψης, είναι η παντελής έλλειψη στην περιοχή «*Καρυών*» δηλαδή δένδρων καρυδιάς. Οπότε και η ορθή γραφή του επωνύμου ας θεωρηθεί το Καριάμης αντί Καρυάμης. Άλλωστε, Καριάμης αναγράφεται και στα νοταριακά έγγραφα. Το επώνυμο αυτό παλαιότερα υπήρχε στα Καρδάμυλα. «*Καριάμης Ιωάννης. Ούτος το 1905 ηγόρασεν ιστιοφόρον 15 τόννων, το όπιον ενανάγησε φορτωμένον μανδαρίνια εις το πρώτον του ταξίδι εις Πεφιά της Αντάριο και έκτοτε έμεινε το λεγόμενον: «Η ζημιά του πλοίου στο πλοίο και το φορτίο στους περιβολάρηδες»*».⁹

Μετά από επιστάμενες έρευνές μου, οι οποίες τελεσφόρησαν στις αρχές του 2010, όταν ήλθα σε επαφή με την κ. Αθηνά Καριάμη, απόγονο του ανωτέρω αναφερομένου καρaboκύρη, από στόματος της οποίας έμαθα ότι: «*Ο πάππους της παπά Θεωδωρή Καριάμης, ερεύνησε πολύ το θέμα του επωνύμου τους μια και οι οικογένεια πέντε γενιές πριν, ήταν Μπαγιαζίτη*». Ο προπάππους της ήταν καλλίφωνος, καλός τραγουδιστής. Όποτε λοιπόν τραγουδούσε όσοι τον άκουγαν, σαν επιβράβευση του έλεγαν «άντε βρε, σαν Καριάμης ετραγούδησες». Αυτό ήταν το παίνεμα, μια και τότε στη Χίο, υπήρχε ξακουστός τραγουδιστής Καριάμης, καταγόμενος από την Παλιά Ποταμιά. Ξεκίνησε σαν παρατσούκλι και τελικά πολιτογραφήθηκε έτσι. Από τότε οι πολυπληθέστατοι απόγονοι βιώνουν με το επώνυμο Καριάμης.

Η συγκεκριμένη κυρία, έλυσε και το πρόβλημα των «*Καριάμη*» της Κύπρου. Πρόκειται λοιπόν για την συγκεκριμένη πολυπληθή οικογένεια του παπά Θεωδωρή, ο οποίος είχε εγκατασταθεί εκεί από την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Παρέμεινε στο νησί της Αφροδίτης έως το 1955, οπότε και απελάθη από τους Εγγλέζους λόγω της ε-

⁹ «*Η Εμπορική Ναυτιλία Της Χίου*» Ανδρ. Γ. Λαμού 1963, σελίδα 249

νεργού συμμετοχής του στην ΕΟΚΑ, για την αποτίναξη του αγγλικού αποικιοκρατικού ζυγού. Από όσα έχει ακούσει η ίδια, ο Καρδαμυλίτης πρόγονός της είχε τρεις σκούνες.

Σχετικά δε με την οικογένεια «Καριάμη» της νήσου Άνδρου και πάλι πρόκειται για ιερέα, αδελφό του πατέρα της μέλλος της αυτής οικογένειας.

Την ίδια περίπου εποχή σε επαφή μου με την κ. Kate Cariamis, μόνιμο κάτοικο Αυστραλίας, μάθαινα ότι ο Καρδαμυλίτης παππούς της Κώστας Καριάμης, αδελφός του προαναφερθέντος Ιωάννη, από το 1938 είχε εγκατασταθεί μόνιμα εκεί.

Σήμερα με το επώνυμο Καριάμης, ζουν αρκετές οικογένειες ελληνικής καταγωγής στις Η.Π.Α, Καναδά, Γερμανία, Αυστραλία, αλλά κυρίως στην Γαλλία ως Kariami ή Cariamī. Σε επαφή που είχα με όλες αυτές τις οικογένειες, οι της Αμερικής πιστεύουν ή πιστοποιούν την χιακή καταγωγή τους. Οι περισσότεροι ανάφεραν ότι σύμφωνα με πληροφορίες στις Η.Π.Α., τους άλλαξαν το επώνυμο (;). Οι της Γαλλίας γνωρίζουν την Ελληνική καταγωγή τους, αλλά νομίζουν ότι οι πρόγονοί τους έχουν καταγωγή από τη Μύκονο. Υπέρμετρα μεγάλος αριθμός Karyami, ζει σε μουσουλμανικές χώρες, κυρίως την Ινδονησία, Μαρόκο, Αφγανιστάν, από όπου και ο Massoud Kariami, διακεκριμένο μέλος της Αφγανικής Εθνικής Ομοσπονδίας Taekwondo και πρώτευσε σε διεθνείς αγώνες οι οποίοι έγιναν στην Bangkok, το 2009. Κάτι σαν τη δική μας Χαρά Α. Καρυάμη, αθλήτρια με σπουδαίες διακρίσεις στην Εθνική του Ανσάμπλ, με την οποία κατέκτησε χρυσό μετάλλιο στα Ευρωπαϊκά Πρωταθλήματα Βουδαπέστης 1999 και στο Κύπελλο Καλαμάτας 2000, ενώ την ίδια χρονιά στην Ολυμπιάδα του Σύνδεϋ, κατέκτησε το χάλκινο μετάλλιο.

Στην παρά την Kakogava πόλη της Ιαπωνίας Takasago, ένας από τους κεντρικότερους δρόμους φέρει την ονομασία Takasago-cho-Kariami-machi. Υπήρχε και στο χωριό

Αμάδες, όπου σήμερα υφίσταται και σαν παρατσούκλι αντικατασταθέν με το σημερινό επώνυμο Φωτεινός.

Στη βιβλιοθήκη μου, φυλάσσω νοταριακό έγγραφο της 6^{ης} Δεκεμβρίου 1866, συνταχθέν από τον Διακογεώργιο Καμπανάρη, μνήμονα της Πυραμάς, το οποίο αναφέρει τον προπάππο μου Γεώργιο Μιχαήλ Λίλικα, τον γέρο Καριαμόγιωργο, με το επίθετο Λίλικας. Σε αντίθεση με έγγραφο της 7^{ης} Ιανουαρίου 1867, όπου ο μνήμων Κεράμου Χατζή Ιωάννης Χαμέτης, αναγράφει για το αυτό άτομο, Γεώργιος Μιχ. Καριάμης.

Σύμφωνα πάλι με την παράδοση, υπήρχε κάποιος Βασίλειος Λίλικας ο οποίος είχε πρόβλημα στο πόδι. Ήταν «κουτσός». Από αυτή λοιπόν την αναπηρία, προήλθε το σημερινό Κουτσοβάσιλος. Κάποιος άλλος από αυτό το γένος, με μεγάλη μυϊκή δύναμη, «ήταν γερός σαν βούβαλος» κι έμεινε από τότε, με το σημερινό επίθετο Πούπαλος. Το επίθετο αυτό υπάρχει στα χωριά Συκιάδα και Λαγκάδα. «Κατά το 1953 ...και καπετάν-Πούπαλος απέκτησαν το Α/Π Αγ. Νικόλαος 5.000 τόνων».¹⁰ «Μεταπολεμικά έγινε η πρώτη καλή αρχή, με τη συνεργασία των καπετανέων Νικ. Πούπαλου... Ακολούθησε η συνεργασία Ν. Πούπαλου... με την αγορά του Α/Π Βασίλειος, αλλά δυστυχώς πάνω στην ακμή της δραστηριότητός του χάθηκε πρόωρα ο καπετάν Πούπαλος».¹¹

Ισχυρισμοί ότι αυτό το επίθετο προέρχεται από τον μεγάλο Χιώτη γλύπτη της αρχαιότητας Βούπαλο, που σύμφωνα με την παράδοση είχε λατομείο εξορύξεως μαρμάρου για τις ανάγκες του, σε περιοχή της Σελλάδας, νομίζω, δεν ευσταθούν.

¹⁰ «Η Εμπορική Ναυτιλία Της Χίου», Α. Λαμού 1963, Σελίδα 209

¹¹ «Η Λαγκάδα της Χίου», Π.Σ. Λαγκάδας «Ο Φάρος» 1985, Σελ. 52

Εξέλιξη...

«Χαίρε, τις Αριούσας και του κόσμου η Σκέπη»

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ, το σέβασμα της Δεσποίνους, ήταν αδελφικό μεταξύ κατοίκων Ποταμιάς και Πισπιλούντας, με Αδελφούς τις οικογένειες Λίλικα από την Ποταμιά και Γιούργαλη από την Πισπιλούντα.

Αυτό προκύπτει και από τα κτήματα που είχε η Δέσποινα στην Πισπιλούντα π. χ. ο Λάκκος της Δεσποίνους εις τα Βαβάθια, το χωράφι του Καστόρη εις τον Παλιόμυλο και άλλα. Από την άλλη πλευρά, οι Ποταμούσοι, δηλαδή η οικογένεια Λίλικα, είχαν μερίδιο στην Παναγία «*Τα Μάρκου*» (Κοίμηση της Θεοτόκου). Τα παραπάνω αποδεικνύονται από αρκετά νοταριακά έγγραφα (ή λυτά), όπως το ακόλουθο πωλητήριο:

«Δια του παρόντος ημετέρου εκκλησιαστικού γράμματος διλοπησθαι ότι ελθόντες ενόπιον εμού η επίτροπι της ιεράς εκκλησίας της Παναγίας της δέσπινας της κατά το χορίον ποταμιάς και πισπιλούντα ότι μιχάλης λίλικας κ' π' '' παρασκευάς edίλωσαν ημάς ότι το χοράφι άπερ έχη διά κτήμα του η Αυτί εκκλησία εν τι θέσι καστώρι πλισίον ος ο ιδιος ανοθεν αγοραστής και πλισιατης αυτός αγοραστής Αυτώ δια ταυτα το χοράφιον καθός εστί και εβρίσκεται μετό νερόν του πουλουσι ειριμένι επιτροπη με την κινίν γνόμιν τον παρίκον κς' Αδελφον προς τον παπά π'' νικόλα γούργαλη του ποτέ γεοργίου διά γρόσια εξήντα 2 κι 60 διά Ανάγγι της εκκλησίας τα οπία λαβόντας σόα κς' Ανελιπώς ι ριθέντες επιτροπη παρατουνται κς' ιπαρχου του λιπού κτίματα Αναπόκτημα και Αναφέρετα του ρι-

θέντος παπά νοκόλα γούργαλη έχι το ελέφθερον πηήση Αυτό
ος θέλι και βούλεται πουλίσι Αυτού τεληα πουλησοι, διό και
εγένετο εις ένδιζιν η παρούσα ημετέρα πούλισι εγραφθη κς'
ανεγνόθι εμπροστα τον Αξιοπίστον Μαρτίρων κς' εδόθη εις
τας χήρας του Αγοραστού την 18 Αβγούστου 1846.

αντονις λίλικας μάρτυρας
μηχαλις σταμελος μαρτιρας
Σωτρις σταμέλος κς' γραφεύς». ¹²

Αυτό πιθανότατα να δηλώνει, πέραν της γειτνιάσεως
των δύο χωριών και κοινή καταγωγή. Άλλωστε στην Ποταμιά
είναι ευρέως διαδεδομένη η παράδοση ότι οι πρώτοι κάτοικοι
της Πισπιλούντας προέρχονταν από την Ποταμιά. Το αυτό δε
συνέβαινε και με τους «Αμαρκούσους». «*Τα Μάρκου, χωρίδιον
ανήκον το πλείστον εις Ποταμούσους και Μεσπιλουντιανούς*». ¹³

Σύμφωνα με τον Ι. Ν. Γιούργαλι, κάθε χειμώνα οι κά-
τοικοι του οικισμού Αμάρκου άφηναν τα σπίτια τους για να
πάνε στις πατρογονικές τους εστίες. Οι μεν στην Ποταμιά,
οι δε υπόλοιποι στην Πισποιλούντα. Σύμφωνα με τον αεί-
μνηστο Δημήτριο Μαρκέλλου Πουλή, οι γενάρχες και πρώ-
τοι κάτοικοι του οικισμού «*Τα Μάρκου*», ήταν οι οικογένει-
ες Πυλενού και Χαμαριά, προερχομένων από την Ποταμιά.

Πανελλήνια παράδοση θέλει όπου παλιά εκκλησιά της
Κοιμήσεως της Θεοτόκου, από κάτω να υπάρχει χωροχρο-
νική πύλη. Σύμφωνα με τα όσα γνώριζαν οι παλαιοί κάτοι-
κοι του οικισμού, κάτω από την Παναγιά «*Τα Μάρκου*» η
οποία είναι σε μικρή απόσταση από τον ομώνυμο πύργο,
καταλήγει μεγάλη σπηλιά. Ο ναός της Κοίμησης σύμφωνα
με όσα λένουν, είχε τοιχογραφίες. Δυστυχώς λόγω ζημιών
από τον χρόνο και τους σεισμούς, το 1905 τον κατεδάφισαν
και έκτισαν τον υπάρχοντα έως σήμερα ναό. «*Στα Μάρκου*»,

¹² «*Η Πισπιλουντα της Χίου*», Ι. Γιούργαλι, σελίδα 622

¹³ «*Η Ιστορία της Χίου*» Γ. Ζολώτα Τόμος Α1, σελίδα 639

υπήρχε η αντίληψη ότι ο πύργος ήταν στοιχειωμένος με πολλά κακά πνεύματα, φαντάσματα, ξωτικά και δαιμόνια, τα οποία έσπερναν αρρώστιες και θανατικό στους κατοίκους. Λόγω δε του ότι πεθαίνανε κυρίως τα νέα αντρώγυνα, το χωριό δεν μεγάλωσε ποτέ, καθ' όλη την διάρκεια της υπάρξεώς του. Γι' αυτό, τελικά ρήμαξε.

Το 1928, ο οικισμός εγκαταλείφθηκε οριστικά. Για να εξευμενίσουν λοιπόν το κακό και τα στοιχειά, γκρέμισαν ένα μέρος από την βορεινή πλευρά του πύργου και με τις πέτρες του έκτισαν το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής. Οι ναοί της εν λόγω αγίας, συνήθως είναι σε μέρη δύσβατα ή απομονωμένοι και λόγω του ονόματος σχετίζουν την αγία με την σκοτεινή θεά Εκάβη, η οποία είχε κοινή λατρεία με τους πελασγικούς μεγάλους θεούς Κάβειρους. Στην περιοχή υπάρχει τοπωνύμιο Καβειρούση (στου Κα'ειρούση). Πιθανά εδώ κάπου να υπήρχε Καβείριον, χώρος ιερός των προπατόρων μας, σε συνδυασμό με

Ο πύργος «*Τα Μάρκου*» και το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής

την ύπαρξη στην περιοχή της αρχαιότερης πόλεως της Χίου, με την ονομασία «*Καρίδες*», της οποίας η θέση παραμένει έως και σήμερα άλυτο πρόβλημα για τους αρχαιολόγους.

*«...αναφέρονται βεβαίως εις το βόρειον τμήμα της νήσου μάλλον, διότι τους παλαιότερους ανθρώπους της νήσου και την παλαιότεραν της ακμήν περίξ της Αμανής και του Πελλινναίου θα ζητήσωμεν και θα εύρωμεν».*¹⁴

Είναι γνωστό, ότι στην περιοχή της «*Δεσποίνους*», στα παλιά χρόνια υπήρχαν καλύβες των τσοπάνηδων Ποταμιάς και Πισπιλούντας, εν είδη μικρού χωριού. Υποψίες εγκατάστασης υπάρχουν για την περιοχή «*στης Σερεντούς*» και συγκεκριμένα στην θέση «*Παντελιό*», εκεί όπου σκάβοντας τυχαία ο Μιχάλης Ν. Κουτσοβάσιλος (1920-1958), βρήκε αρχαία χαλάσματα με πολλά τούβλα. Μέρος από αυτά τα τούβλα, τα μετέφερε στην Παλαιά Ποταμιά, όπου και έκτισε τον υπάρχοντα φούρνο στο σπίτι του, μια και στην τοποθεσία που ήταν κτισμένο (Πέρα Γειτονιά), απέναντι από το χωριό, δεν υπήρχε άλλος φούρνος για κοινή χρήση.

Μεγάλη είναι η πιθανότητα, ο αρχικός ναός της Δέσποινας, σε συνδυασμό με την ύπαρξη αγροτικού οικισμού αμπελουργών, να κτίστηκε εκείνη την μακρινή εποχή, από την ανάγκη εκκλησιασμού αυτών των απομονωμένων ανθρώπων και αργότερα των ποιμένων της Αμανής. Θα ήταν ο ιερός χώρος αυτού του περιστασιακού χωριού. Ας μην ψάχνουμε για ορατά ερείπια και ανύπαρκτα χαλάσματα. Οι ανάγκες των νομάδων ανά την υφήλιο, επέβαλε λιτή ζωή με τα άκρως απαραίτητα. Ρόλο σπιτιών για την υποτυπώδη αυτή διαβίωση, έπαιζαν οι φρίτζες ή φρίζες, δηλαδή καλύβες από κλαδιά θάμνων και μαντριά περιφραγμένα με φραγές, για στάβλισμα των κοπαδιών τους. Ερείπια αρχαίων κτισμάτων υπήρχαν αρκετά σύμφωνα με παραδόσεις σε πολλά σημεία γύρω από το χωριό. Σήμερα σχεδόν όλα, έχουν κατα-

¹⁴ «*Ιστορία της Χίου*» Γ. Ζολώτας, τόμος Α1, σελ. 31

πλακωθεί από χώματα. Έρχονται μόνο τυχαία στο φως, όπως στην περίπτωση του Μιχαλιού Νικολάου Κουτσοβάσιλου ή στις εργασίες για την ύδρευση του χωριού. Στα Βασιλείου κατά τη διάρκεια των εκσκαφών, ήλθαν στο φως αρκετά σπασμένα κεραμικά, σε τέτοια ποσότητα, ώστε οι άνθρωποι ακόμα και σήμερα να πιστεύουν ότι εκεί ήταν εργαστήριο κατασκευής κεραμικών. «Προς Βορράν της Βολισσού ήτο το χωρίον Κεράτσι ή Κερατσοχώρι, υφιστάμενον μέχρι του ΙΗ' αιώνος. Δύναται δε να είπη τις ότι καθ' όλας τας εκατέρωθεν μακράς πλευράς της Αμανής υπήρχον παλαιά χωρία, ων οι αραιωθέντες πληθυσμοί απελείφθησαν εις τα ολίγα σημερινά χωρία».¹⁵

Ο μεγάλος καταγραφέας των παραδόσεων και της ιστορίας της περιοχής, γέννημα Ποταμούσαινας μάνας (της Άννας Κ. Κοντού), ο Ταξίαρχος Ι. Ν. Γιούργαλις, στο πολύτιμο έργο του (σελίδα 84), αναφέρει την ύπαρξη εντοχιτισμένης αρχαίας επιγραφής στο κατώγι της οικίας του Δ. Ι. Λαγού, στην θέση Τσικουδιά. Όπως έλεγαν οι γέροντες, αυτή την πέτρα την είχαν μεταφέρει από την Αμανή πριν από πάρα πολλά χρόνια.

Αυτά όλα πριν την σφαγή του 1822. Μετά την επιστροφή των διασωθέντων στις πατρικές εστίες, λόγω των μεγάλων αποστάσεων μεταξύ των δύο αδελφικών ναών και των χωριών, οι Αδελφοί, συμφώνησαν και έκαμαν ανταλλαγή εκκλησιών και κτημάτων. Από τότε (μεταξύ των ετών 1846-1894) η «Κυρά της Αμανής» ανήκει αποκλειστικά και μόνον στους Ποταμούσους.

Ο χώρος εις τον οποίο είναι κτισμένος ο ναός, είναι αδιευκρίνιστο σε ποιους ανήκε κατά την θεμελίωση. Ορισμένοι θέλουν την περιοχή να ανήκε κατά καιρούς ή κατά το δοκούν, στα Χάλανδρα, Κουρούνια, στην Κέραμο, Ποταμιά ή οπουδήποτε αλλού. Αναλύοντας όλους τους σοβαρούς ερευνητές, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι σε αυτό εδώ το μέ-

¹⁵ «Ιστορία της Χίου» Γ. Ζολώτα, Α1, σελίδα 45

ρος, ήταν το σημείο συναντήσεως των ορίων των ανά χωριό «*Κομονιών*». Σύμφωνα με τον Στυλ. Βίο, «*αι κλιτύες της Αμάνης αποτελούσι κοινόν αγρόν καλούμενον Κομόνι, των χωρίων Ποταμιάς, Πυραμιάς, Παρπαριάς, Τρυπών, Χαλάνδρων, Πισπιλούντος κ. α. Αι εκτάσεις αύται διενεμήθησαν μεταξύ των Κοινοτήτων τούτων και σήμερον εκάστη έχει το ιδικόν της Κομόνι*». Στα «*Κομόνια*», έσπερναν μόνο σιτηρά. Όταν σήμερα μιλάμε για περιοχές και όρια κάθε οικισμού, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε την παλαιότητα του χωριού της Ποταμιάς. Υπάρχει νοταριακό έγγραφο συνταχθέν στην Μυτιλήνη στις 5 Δεκεμβρίου του 1459, το οποίο πιστοποιεί την ύπαρξη του χωριού.¹⁶

Εξ άλλου ο πύργος «*Τα Βασιλείου*» κτίσμα πιθανόν του ένατου αιώνα, κτίστηκε για προστασία του πανάρχαιου χωριού μας. Κάτω από αυτόν τον συλλογισμό, το πιθανότερο ήταν αρχικά, άγνωστο πότε κτίστηκε ο ναός, όλη αυτή την περιοχή να την διαφέντευαν οι ποιμένες της Παλαιάς Ποταμιάς.

¹⁶ «*NOTAI GENOVESI IN OLTREMARE ATTI ROGATI A. PERA E MYTILLENE*». Tomo II Mitillene 1454 – 1460 GENOVA 1982. Σελ, 146-150, Αριθμ. Εγγρ. 66 α, 66 β, 5-12-1459 ». «*Η Ποταμιά της Χίου*», Ι. Μ. Πουλή, φύλλο ένθετο, σελίδα 491

Αδελφότητα, κανόνες, έργα

«Χαίρε πάντων των ταπεινών, Ζωοδότρα Μάνα»

ΛΕΓΟΝΤΑΣ «ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ», ο νους μας πάει στα αρχαία ιερατικά γένη των Ελλήνων όπως των Ασκληπιάδων, Ευμολπίδων, Ιαμιδών, Κλυτιαδών, Τελλιαδών και άλλων ή τα ιερατικά γένη της αρχαίας Χίου όπως τις Φρατρίες (Φράτρα: Αδελφότητα) των Βουτάδων, Ευμολπίδων, Ευρυπολίδων, Καρίδων, Κηρύκων, Κλυτίδων, Μελαμποδίδων, Ομηρίδων, Οινοπίδων, Τοττείδων, Φυλλίδων ή Φυλαΐδων, Χαλάζων και πιθανά μερικών ακόμα. Άλλα γένη της αρχαίας Χίου, γνωστά, είναι τα ακόλουθα: Αισχυλίδες ή Ισχυλίλες, Αμαΐδες, Αμυθασονίδες, Δοθίδες, Ευρυπυλίδες, Κυδνίδες, Παμφυλίδες και Πρηξενίδες. Κύρια αποστολή αυτών των γενών, ήταν η εκτέλεση των οριζομένων από τους θρησκευτικούς και τελετουργικούς κανόνες θυσιών, ιεροτελεστιών, προσφορών.

Πέραν όλων αυτών, φρόντιζαν για την συντήρηση και την φύλαξη του ναού, των σκευών, καθώς και των περιουσιακών στοιχείων αυτού. «Άλλο παράδειγμα μας δίνεται από μίαν επιγραφή της Χίου, όπου υπήρχε μία φρατρία από έξι γένη, οι Κλυτίδαι, με μία λατρεία του Δία Πατρώου... Νομοθετήθηκε πως ένας ναός θα χτιζόταν στο θεό, και πως τα μέλη του γένους θα φέρνανε, σ' ορισμένες πανηγυρικές μέρες, τα ιερά από τα σπίτια τους στο ναό».

«Κτητορικό δικαίωμα, είναι το δικαίωμα ωρισμένων φυσικών προσώπων όπως χρησιμοποιούν ιδίους ιερούς ναούς (καλουμένους ιδιοκτήτους ή κτητορικούς) αποκλειστικώς προς εξυ-

πηρέτησιν των θρησκευτικών αναγκών αυτών και των οικογενειών των. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει συναφώς και την εξουσίαν της διοικήσεως και διαχειρίσεως του ιερού ναού υπό του κτήτορος, εις όν παρέχει και τιμητικά τινά προνόμια (οίον το της αναγραφής του ονόματός του εις την εκκλησία, της παραχωρήσεως ιδιαιτέρας εν αυτή θέσεως, κ. λ .π.) και δι' όν συνεπάγεται ωρισμένα καθήκοντα (οίον την μέριμναν προς συντήρησιν και βελτίωσιν της εκκλησίας, τέλεσιν των ακολουθιών κ. λ. π.)».¹⁷

Όπως προαναφέραμε, τα τρία γένη της Ποταμιάς, έχουν το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να συμμετέχουν στην αδελφότητα και να φροντίζουν ώστε ο ναός να είναι πάντα σε καλή κατάσταση.

Οι αδελφοί κάθε δύο χρόνια, στις 14 Νοεμβρίου την ημέρα της εορτής του Αγίου Φιλίππου, συγκεντρώνονται στην Ποταμιά, για να ορίσουν επιτρόπους. Η χρονική διάρκεια της επιτροπής είναι διετής. Το τυπικό επιτάσσει πριν την σύναξη για την εκλογή των νέων επιτρόπων, να σφάξουν μια κατσικά, για το παραδοσιακό κατσκοπίλαφο, με το οποίο θα γευματίσει ολόκληρη η αδελφότητα. Η εκλογή επιτρόπων ακολουθεί διαδοχική σειρά. Τα τελευταία χρόνια λόγω λειψανδρίας του γένους των Κουτσοβάσι-λων, επιτροποι ορίζονται ανά ένας άνδρας από τις οικογένειες Καρυάμιδων και Πούπαλων.

Σε αντίθεση με τον νόμο της εν Χίω πολιτείας του έτους 1655, ο οποίος συντάχθηκε επί ημερών μητροπολίτου Γαβριήλ και ορίζει ότι το κτητορικό δικαίωμα θανόντος του κτήτορα, περνούσε στο πρωτότοκο αρσενικό παιδί του, στην αδελφότητά μας ακολουθώντας πιστά το έθιμο καθώς και έγγραφες παραδόσεις αιώνων τις οποίες παραλάβαμε από τους γονιούς μας και τις τηρούμε με σεβασμό, Αδελφός-

¹⁷ «Το εν Χίω έθιμον της κληρονομικής διαδοχής του κτητορικού δικαιώματος», Ν. Αμύδαλος, «Χιακά Χρονικά» τ. ΙΒ 1980, σελίδα 62

κτήτορας, με κληρονομική διαδοχή, από πατέρα σε όλους τους γιους και ούτω καθ' εξής, είναι κάθε άρρεν μέλος, απόγονος της καθεμίας των τριών αρχικών οικογενειών, οι οποίοι έχουν το επίθετο Καριάμης ή Καρυάμης, Κουτσοβάσιλος και Πούπαλος. Οι πρωτότοκοι αδελφοί της Δέσποινας, δεν έχουν κανένα κληρονομικό προνόμιο έναντι των άλλων. Είναι καθ' όλα λογικό κάθε αδελφότητα με την πάροδο του χρόνου να έχει θεσπίσει δικούς της κανόνες οι οποίοι ορίζουν την κληρονομική διαδοχή των ναών (τοπικό έθιμο).

Τα κορίτσια αν και είναι «*Αδελφές*» και συμμετέχουν με θέρμη στα δρώμενα, τα παιδιά τους δεν συμμετέχουν στην κληρονομική διαδοχή της αδελφότητας. Σε διαφορετική περίπτωση η εκκλησία με τόσους αδελφούς-μέλη, τελικά θα ανήκε στο κοινό του χωριού της Ποταμιάς και όχι μόνο. Με αυτό το σύστημα των αδελφοτήτων, τα ξωκλήσια χωρίς προβλήματα, περνούν από γενιά σε γενιά και διατηρούν την παράδοση με τον ίδιο σεβασμό στο διάβα των αιώνων. «*Είς τινας όμως περιοχάς, όπου ήτο ευρέως διαδεδομένον το κτητορικόν δικαίωμα και υπήρχον πολλοί ιδιόκτητοι ναοί, δείγμα ζωντανής ευσεβείας των κατοίκων, είχεν αναπτυχθή και επικρατήση, ως προς την κληρονομικήν διαδοχήν του δικαιώματος τούτου, τοπικόν έθιμον με περιεχόμενον διάφορον των Γενικών Κανόνων*». (Ν. Αμύγδαλος, σ. 63).

Στις 22 Ιανουαρίου 2006, στον πρόναο της εκκλησίας της Αγίας Αναστασίας στο Περιστέρι, κατά την διάρκεια της ετήσιας μάζωξης των Ποταμούσων της Αττικής για να τιμήσουμε την μνήμη του προστάτη και βιγλάτορα του παλιού χωριού, Άγιο Αντώνιο, ο κύριος Νίκος Δημ. Πούπαλος (Πιλαβάς), μου έδωσε ένα δίφυλλο, με την αναγραφή «*Κανονισμός*».

Διαβάζοντάς το, κατάλαβα ότι προφανώς πρόκειται για κάποιο σχέδιο καταστατικού της Αδελφότητας (από τότε που άρχισα ν' ασχολούμαι με το σέβασμα της Δέσποινας, ζητούσα διακαώς την θέσπιση καταστατικού, για πολλούς λόγους).

Σε ότι έχει σχέση με το άρθρο 2. «*Μέλη-Αδελφοί*», η παράγραφος α΄, αποδίδει κατά γράμμα την έως το 2011 τηρούμενη τάξη. Από τότε και κατόπιν αιτήματος των θυγατέρων των τριών οικογενειών, σε γενική συνέλευση και με πλειοψηφία 19 υπέρ και 9 κατά, δίπλα στους τρεις άνδρες εκπροσώπους της Αδελφότητας, αποφασίστηκε να εκλέγονται και τρεις γυναίκες. Ο κανονισμός όπως διαμορφώθηκε το 2011, η αίτηση των γυναικών και το πρακτικό της τότε Γενικής Συνέλευσης, δημοσιεύονται σε σμίκρυνση στο τέλος του δευτέρου μέρους «*Παραλειπόμενα*», στο κεφάλαιο «*Έγγραφα*». Παρακάτω, παραθέτουμε μόνο το άρθρο 2, εδάφιο α΄, όπως ήταν στον «*Κανονισμό*» το 2007, με πλάγια γράμματα. Απαραίτητες μικροαλλαγές, έγιναν επίσης στο άρθρο 6 εδάφιο α΄ και στο άρθρο 7, όγδοο εδάφιο.

«2. Μέλη-Αδελφοί

Τα Μέλη της Αδελφότητας διακρίνονται σε τακτικά και επίτιμα.

α. Τακτικά μέλη είναι οι προερχόμενοι από τις Ποταμούσικες γενιές των Καρυάμηδων, των Κουτσοβάσιλων και των Πούπαλων, άνδρες και γυναίκες, ενήλικες και εφ’ όσον διατηρούν το όνομα της γενιάς τους ή εφ’ όσον έχουν πρώτο (1^ο) βαθμό συγγένειας με το όνομα της γενιάς τους ή είναι γυναίκες σύζυγοι τακτικών μελών. Διευκρινίζεται ότι οι σύζυγοι των θυγατέρων των μελών (γαμπροί) σε καμία περίπτωση δεν θεωρούνται μέλη της Αδελφότητας».

Οι επίτροποι φυλάσσουν τις άγιες εικόνες, τα ιερά άγια σκεύη και ότι πολύτιμο έχει ο αδελφικός ναός, στα σπίτια τους. Φροντίζουν, ώστε λίγες ημέρες μετά την Κυριακή του Πάσχα, να γίνει η περιφορά των εικόνων. Πριν γίνει ο αμαξιτός δρόμος, που σε φέρνει χωρίς κόπο στην εκκλησιά, απαιτείτο δίωρη δύσκολη ανάβαση, για να ανεβάσουν τα εικονίσματα από την Ποταμιά στην Παναγιά.

Οι εργασίες των επιτρόπων γενικά, είναι να φροντίζουν την καθαριότητα του ναού, της αυλής, χώρων τραπεζιών, υπο-

δοχής, μαγειρείων και κοινόχρηστων χώρων. Φροντίζουν για την προμήθεια των αναγκαίων για την προετοιμασία και την παρασκευή των παραδοσιακών γευμάτων. Έχουν τη γενική μέριμνα και ευθύνη της καλής διεξαγωγής του πανηγυριού. Φυσικά στις παραπάνω εργασίες, όλοι οι Αδελφοί με τις οικογένειές τους, προσφέρουν, βοηθούν και φροντίζουν για ότι καλύτερο.

Κοινή τράπεζα για όλους τους πανηγυριώτες παραθέτει η αδελφότητα την παραμονή 22 Αυγούστου, την επομένη 23 οπότε η μεγάλη και πολυπληθής πανήγυρις, τον Σεπτέμβριο, την παραμονή του Γενέθλιου της Θεοτόκου στις 7 του μήνα και την ημέρα της εορτής την επομένη.

Το κατσιοκοπίλαφο, είναι το καθιερωμένο παραδοσιακό γεύμα. Για την παρασκευή του χρησιμοποιούν 250 με 300 κιλά κατσιοκίσιο κρέας, 40 κιλά ρύζι σε τρία μεγάλα καζάνια. Εξάιρεση, η Τετάρτη και η Παρασκευή, κατά τις οποίες το γεύμα λόγω νηστείας μετατρέπεται σε ρεβιθοπίλαφο με μπακαλιάρο.

Ο καλύτερος ταβερνιάρης της Δεσποίνους ήταν ο Πα-

Αδελφοί και Αδελφές έτοιμοι για δουλειά...

ναγιώτης Αντ. Καρυάμης, ο οποίος συνήθως μαζί με τον Γιώργη Μιχάλη Πούπαλο, έπαιρναν κατόπιν πλειστηριασμού την ταβέρνα. Ο μεξές της ημέρας ήταν ψαράκια τηγανητά, ψωμί, τυρί, αμύγδαλα και καραφάκι σούμα. Τιμή, ένα φράγκο. Η παρέα, πολλές φορές πλήρωνε σαν γενικό σύνολο λογαριασμού το ποσόν των... επτά δραχμών!

Γνωστοί μάγειροι της Δέσποινας, ο Δημήτρης Μιχαήλ Πούπαλος (Πιλαβάς), αργότερα ο γιος του Νίκος Δημ. Πούπαλος και ο Γιώργης Δημ. Πουλής. Έως το 1960, χρέη μαγειρίου εκτελούσε ο Σταμάτης Παντελή Πούπαλος. Από τότε έως σήμερα, άξιοι συνεχιστές, ο Στυλιανός Βασιλείου Πούπαλος και ο Βασίλης Χαμέτης.

Μετά το πέρας της θείας λειτουργίας, όλοι όσοι παρευρίσκονται στον εκκλησιασμό, κατευθύνονται στα σκεπαστά όπου είναι τα στρωμένα τραπέζια. Εκεί, σερβίρονται τα καθιερωμένα.

Οι αδελφοί και όσοι οικειοθελώς βοηθούν, κάνουν μια ανθρώπινη αλυσίδα από τα μαγειρεία προς κάθε τραπέζι με την

Ετοιμασίες στα μαγειρεία

σειρά και χέρι-χέρι με θαυμαστή σβελτάδα, προσφέρουν στον επισκέπτη το γευστικότερο πιάτο. Κατά την διάρκεια του φαγητού, ένα ή δύο τιμώμενα πρόσωπα, γυρίζουν τον δίσκο στον οποίο οι εστιαζόμενοι προσφέρουν ο καθένας τον οβολό του.

Την ημέρα της πανήγυρης και ενώ ακόμα ο κόσμος τρώει, οι Αδελφοί κάθονται σε ένα τραπέζι σε κοινή θέα και μετρούν την είσπραξη των ημερών. Καταγράφουν χώρια τα έσοδα του κεριού, του δίσκου της εκκλησίας, του δίσκου του τραπεζιού, του αναψυκτηρίου και ότι άλλο έσοδο προκύψει. Αθροίζουν το ποσό και το τελικό σύνολο, το ανακοινώνουν στους παρευρισκόμενους, για να γνωρίζουν όλοι το μέγεθος της είσπραξης. Αργότερα οι αδελφοί θα αποφασίσουν πως και πού θα διατεθεί το ποσό αυτό.

Η Αδελφότητα, πάντοτε αυτά τα χρήματα τα διαθέτει για την εκτέλεση κοινωφελών έργων. Ίσως η καλύτερη επένδυση, το καλύτερο έργο της αδελφότητας, ήταν η ύδρευση του χωριού της Νέας Ποταμιάς, με το νερό της περιοχής «*Τα Βασιλείου*». Από τότε και για χρόνια, το χωριό έχει αυτάρκεια σε καλό νερό χειμώνα καλοκαίρι, χωρίς πρόβλημα.

Άλλα έργα της αδελφότητας, είναι η κατά καιρούς κατασκευή χώρων εξυπηρέτησης προσκυνητών. Όπως μαγειρεία, υπόστεγα με τσιμεντένια τραπέζια και πάγκους, δυνάμενα να φιλοξενούν σήμερα χίλια άτομα. Δεξαμενή νερού, αποθήκη, τουαλέτες, αγορά φορητής γεννήτριας και μικροφωνικής εγκατάστασης. Την παλιά γεννήτρια η αδελφότητα τη χάρισε στον Άγιο Αντώνιο Παλιάς Ποταμιάς.

Σήμερα έφεραν έως εδώ και τη ΔΕΗ. Αλόγιστα τοποθετημένοι στύλοι και κεραίες όμως, έχουν πνίξει στην κυριολεξία το ναΐδριο, κακοποιώντας βάνανσα το τοπίο, εις βάρος του φυσικού κάλλους της περιοχής και της υγείας των προσκυνητών.

Για την ιστορία, πρέπει να αναφερθεί ότι το πρώτο υπόστεγο έγινε το 1952 με εργολάβο τον Δημήτρη Εμμ. Καρυάμη, ο οποίος κατασκεύασε και την δεξαμενή του νερού. Άμμο κου-

βάλησαν με τα μουλάρια κρυφά από την Κέραμο, γιατί η αμμο-
ληψία ήταν απαγορευμένη.

Το άλλο υπόστεγο έγινε το 1962, με εργολάβο τον Σωτήρη Βασ. Πούπαλο. Ο ίδιος ήταν αυτός ο οποίος έκαμε την επι-
σκευή της εκκλησίας, καθώς και την τσιμεντόστρωση της αυ-
λής. Τις τουαλέτες και την περίφραξη έκαμε ο Εμμανουήλ Ι. Καρυάμης ενώ την παλιά γεννήτρια και τις ηλεκτρικές εγκα-
ταστάσεις, έκανε ο Ιωάννης Γ. Πούπαλος. Το ρολόι της ΔΕΗ
έβαλε ο Μιχαήλ Αντ. Καρυάμης, τα υδραυλικά ο Σταμάτης
Παναγιώτη Καρυάμης και τα μαγειρεία κατασκεύασε ο Εμμα-
νουήλ Γεωργούλης. Όλες αυτές οι εργασίες έγιναν με χρηματο-
δότηση της αδελφότητας.

Ο καταψύκτης που είναι εφοδιασμένα τα μαγειρεία είναι
δωρεά του Ιωάννου Δημητρίου Πούπαλου.

Έως ότου γίνουν όλες αυτές οι ευκολίες, οι πανηγυριώτες
έτρωγαν κατάχαμα, βάζοντας πέτρες και στρώνοντας κιλίμια.

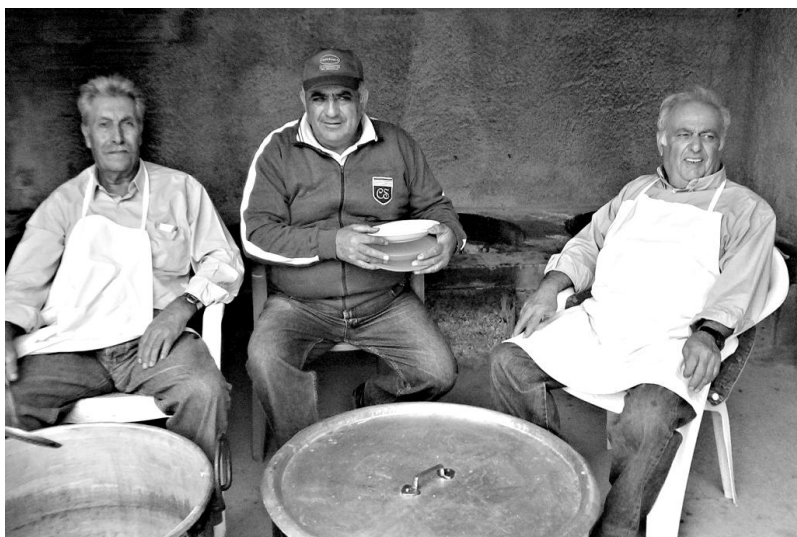
Την χρονική περίοδο 1979-80, έγινε ο αυτοκινητόδρομος
ο οποίος ένωσε το Ξωκλήσι με την δημοσιά στην Σελλάδα.
Έως τότε έφθαναν εδώ με τα μουλάρια μέσα από συχνά, δύ-
σβατα μονοπάτια. Η αδελφότητα, έκανε τον δρόμο τμηματικά.

Όταν έγινε η πρώτη δεξαμενή νερού της Δεσποίνους, για
πλήρωσή της, κουβαλούσαν νερό από την φλέβα που υπήρχε
στις «Κουφάλες», απ' όπου σήμερα υδροδοτείται η κοινότητα
Κεράμου. Ο Εφοδιασμός της δεξαμενής γινόταν κατόπιν δημο-
πρασίας. Τα παιδάκια εκμεταλλευόμενα την λειψυδρία, έφερ-
ναν νερό με στάμνες από τις Κουφάλες ή από τους Λάκκους
(μια πηγή προς τα Κουρούνια) και το πουλούσαν για να εξα-
σφαλίζουν το χαρτζιλίκι τους. Πολλές φορές έβαζαν στο στόμιο
του δοχείου ένα κουρέλι ως φίλτρο, γιατί το νερό ήταν θολό.

Στην πανηγυρική θεία λειτουργία χοροστατεί πάντοτε ο
ιερέας της εκκλησίας του Αγίου Αντωνίου Ποταμιάς, βοη-
θούμενος από κάποιον άλλο ιερέα των γύρω χωριών, συνή-
θως των Χαλάνδρων Αφροδισίων ή Κουρουνιών. Χρήη ψαλ-

τών εκτελούσαν κατά καιρούς οι Παναγιώτης Αντωνίου Καρυάμης, Γιώργης Νικολάου Κοντός, Δημήτρης Γεωργ. Πουλής, Μιχάλης Γεωρ. Πουλής, Εμμανουήλ Δημ. Καρυάμης, Νικόλαος Γεωργ. Ελευθερίου, Εμμανουήλ Πουλής, Δημήτριος Μαρκέλλου Πουλής και Δημήτριος Γ. Πουλής.

Τα φημισμένα ποταμούσικα όργανα, ακούσθηκαν για τελευταία φορά σε πανηγύρι της Δέσποινας το 1966. Από τότε σώπασαν και μένει μόνο η ανάμνηση. Φημισμένοι οργανοπαίχτες που συμμετείχαν ήταν οι: Χαράλαμπος Βασ. Ελευθερίου, λαούτο, Γιάννης Νικ. Πούπαλος βιολί, Γεώργιος Νικολ. Καρυάμης (Καλέκας) λαούτο, Μαρκέλλος Δημητρίου Πουλής κλαρίνο-σαντούρι-μαντολίνο, Παναγιώτης Μαρκέλλου Πουλής κλαρίνο, Βασίλειος Ελευθερίου (Βασιλάκι) κλαρίνο, Γιώργης Ιωάννου Πούπαλος βιολί, Δημήτριος Ιωάννου Πούπαλος λαούτο, Μιχάλης Ελευθερίου (Κουτσούλα) βιολί, καθώς και ο Μιχάλης Μουσουρούλης από την Πισπιλούντα, κλαρίνο.

Οι μάγειροι Βασ. Χαμέτης και Στέλ. Πούπαλος, στη μέση ο Σταμ. Καρυάμης

Από τότε, ο Σύλλογος Ποταμούσων Χίου, διοργανώνει βραδινό χορό στην πλατεία του νέου χωριού, το βράδυ της 23^{ης} Αυγούστου.

Περί το 1966, έγινε και η επιβεβλημένη υποστύλωση του ναού, για την στήριξη των πλευρών μια και είχαν ανοίξει. Έγινε επικάλυψη της σκεπής με τσιμέντο, αφού η υγρασία από τις βροχές του χειμώνα την περνούσε, με αποτέλεσμα το εσωτερικό του ναού να πρασινίζει και να μουχλιάζει.

Το 1984 μια παρέα αποτελούμενη από τους Ελευθερίου Ανδρέα, Ζεβόλη Γιώργη, Καζά Δημήτριο, Κοντό Ευστράτιο, Μαναγούδη Δημήτριο, Μέρμηγκα Νίκο, Σαραντινό Κωνσταντίνο, Τσοπάνη Ισίδωρο, Ψάλλα Κυριάκο, μετά των συζύγων τους, λόγω του ότι δεν θα ήταν παρόντες στο πανηγύρι του Σεπτεμβρίου, έκαναν μια καινούργια αρχή και καθιέρωσαν την 23^η Αυγούστου (εννιάμερα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου) σαν ημέρα εορτής, έτσι ώστε να συνεορτάζουν όλοι μαζί. Απόδημοι συμπατριώτες, καλοκαιρινοί παραθεριστές, οι οποίοι απουσιάζουν από την κανονική εορτή της 8^{ης} Σεπτεμβρίου και ντόπιοι.

Τα περιουσιακά στοιχεία της Αδελφότητας, πέρα από τις ετησίως βελτιούμενες εγκαταστάσεις, είναι και μια παλαιά οικία στα τελευταία σπίτια της Παλιάς Ποταμιάς, χωρίς καμιά αξία σήμερα. Η οικία αυτή στα καλά χρόνια του χωριού, χρησίμευε σαν αποθηκευτικός χώρος των σκευών της εκκλησιάς ή ενοικιάζονταν σαν αποθήκη σε όποιον την χρειαζόταν.

Μέρος 2^{ον}
Παραλειπόμενα

Αγιογαλούσαινα

*«Δέσποινα άχραντε, Σκέπε, φρούρει, φύλαττε,
της Αμανίς τας κύμας και την νήσον ορλόκηπον»*

ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ δρόμωνας, άραξε στην παραλιακή τοποθεσία «Γλυκό νερό», εκτελώντας διατεταγμένη αποστολή. Να μεταφέρει και να αφήσει στην Χίο (η οποία ήταν τόπος εξορίας για τους βυζαντινούς βασιλιάδες και άρχοντες), μια λεπρή βασιλοπούλα, κόρη Αυτοκράτορα, του οποίου το όνομα δεν έσωσε ο θρύλος. Τραγική και σκληρή απόφαση πατέρα, να πεθάνει το παιδί του μόνο και αβοήθητο, εγκαταλελειμμένο στο άγνωστο, στην άγρια μοναξιά.

Η βασιλοπούλα, βαδίζοντας στον ξεροπόταμο προς τα εσωτερικά του νησιού, έφτασε μπροστά σε μια σπηλιά. Μπήκε μέσα και συνάντησε άγνωστη μαυροφόρα, η οποία την συντρόφεψε και την περιέθαλψε επί μία τριετία. Τόσον καιρό, ωστόσο ο Αυτοκράτορας να μετανιώσει για την σκληρή, άδικη και άσπλαχνη στάση του και να διατάξει πάλι βασιλικό πλεούμενο, να φθάσει στον τόπο της εξορίας, να βρουν εκείνην ή τα οστά της και να τα φέρουν στην Βασιλεύουσα.

Σαν τη βρήκαν, η βασιλοπούλα ήταν γιατρεμένη. Είχε γίνει, τελείως καλά. Ο Αυτοκράτορας για να ευχαριστήσει τον Μεγαλοδύναμο, σε ανάμνηση της θεραπείας και κατόπιν επιθυμίας της βασιλοπούλας, διέταξε να κτίσουν ναό στην θέση Άγιος Γιάννης στις Θημωνιές. Ενώ άρχισαν οι εργασίες σε αυτό το μέρος, οι εργάτες κάθε πρωί, εύρισκαν τα εργαλεία (όπως έχουμε γράψει κι αλλού), σε ένα μικρό πλάτωμα στην είσοδο

της σπηλιάς όπου έζησε η λεπρή κόρη, υπομένοντας καρτερικά, προσευχόμενη με πίστη, λουόμενη με ένα αγιασμένο νερό, το οποίο έρεε σταγόνα-σταγόνα από έναν πέτρινο μαστό. Μέχρι που της έλαχε η φωτεινή, θαυματουργή σταγόνα, το λεγόμενο Άγιο Γάλα κι έγινε καλά. Το ότι οι εργάτες εύρισκαν εκεί τα εργαλεία, θεωρήθηκε επιθυμία της Θεοτόκου, να κτιστεί σε αυτό το μέρος ο ναός, όπερ και εγένετο. Όπως προείπαμε, άλλαξε και το όνομα του χωριού. Από Άγιος Θαλένης (ή και Αγία Ελένη, όπως το ονόμαζαν πολλοί περιηγητές, ίσως από παράφραση του Θαλένης), έλαβε το σημερινό του όνομα, Άγιο Γάλα.

Ακόμα λένε πως όταν χτιζόταν το καθολικό του ναού, ένα καλογεροπαίδι το οποίο γύρναγε στις σκαλωσιές για να τρατάρει τους μαστόρους, γλίστρησε, έπεσε στο κενό και στο χάος των βράχων. Ενώ όλοι περίμεναν πως το άτυχο καλογεροπαίδι θα είχε βρει τραγικό θάνατο, με έκπληξη το είδαν να τινάζει τα ρούχα του και να ανεβαίνει σώο στο γιαπί. Λένε ακόμη πως τα πιάτα μέσα στα οποία είχε το κέρασμα κάποια αόρατη δύναμη τα κράτησε κολλημένα, εκεί που έπεσαν σαν να ήταν ένα σώμα. Αδύνατον να τα ξεκολλήσουν ότι και αν έκαμαν.

Τον καιρό της σφαγής, έφθασαν κι εδώ Τούρκοι. Οι κρυμμένοι φυγάδες, τους παρακαλούσαν να τους λυπηθούν. Προσπαθούσαν να τους δώσουν να καταλάβουν πως ήταν ικέτες σε χώρο θείο, ιερό. Σαν απόδειξη, τους είπαν την ιστορία του καλόγερου και τους έδειξαν τα πιάτα. Ο επικεφαλής, γέλασε με τα όσα του έλεγαν οι άπιστοι γκιαούρηδες. Γελώντας προσπάθησε τραβώντας με τα χέρια ή κλοτσώντας με τις μπότες του να αποστάσει τα πιάτα. Αδύνατον! Αυτά, καλά βαστούσαν. Όσο πέρναγε η ώρα και η αμφισβήτηση μεγάλωνε, σκύλιασε, θύμωσε, ανέβαινε το αίμα να τον πνίξει. Θόλωσαν τα μάτια του και τα λογικά του. Έσυρε το 'ματοβαμμένο γιαταγάνι του, το ύψωσε, ζητώντας βοήθεια στο όνομα του θεού του και το κατέβασε με περίσσια ορμή, ώστε να διαλύσει και να καταστρέψει τα πιάτα. Πράγματι, από το

δυνατό χτύπημα, τα πιάτα έσπασαν και δύο κομματάκια από τα θραύσματα τον κτύπησαν στο πρόσωπο και του έβγαλαν τα μάτια. Με μιας απολιθώθηκαν εκεί που έπεσαν. Αυτοί που σώθηκαν από την σφαγή, τα έδειχναν στους επισκέπτες διηγούμενοι τα όσα συνέβησαν σε αυτόν τον άγιο χώρο.

Άλλος μύθος θέλει τα πέντε καλλωπιστικά πιάτα που βρίσκονται ψηλά στον τοίχο του ιερού, τη μέρα του πανηγυριού άγνωστο πότε, μια παρέα μεθυσμένων, να τα αρπάζουν από το τραπέζι και να τα πετούν στον τοίχο. Η Παναγία για να θυμίζει την ασέβειά τους στις επερχόμενες γενεές, έκανε το θαύμα της. Έτσι αντί να σπάσουν, η χάρη Της τα στερέωσε εκεί.

Ακόμα λέγουν πως τον καιρό της σφαγής, πολλοί άνθρωποι από τα Πανώχωρα, κρύφτηκαν στην σπηλιά της Αγιογαλούσαινας για να σωθούν από την μανία των βαρβάρων ορδών. Σύμφωνα με διήγηση του Α. Αμπατζή από τα Λεπτόποδα, «οι Τούρκοι ήμπαν μέσα και όσους ήύραν ομπρός τους εσφάζαν. Ένας όμως Τούρκος κ' ένας Αράπης ήθελαν να προχωρήσουν και πιο βαθιά. Μα μόλις επροχώρησαν, εγίνηκαν πέτρες και σώζονται ως τα τώρα».¹⁸

Παναγία η Αγιογαλούσαινα (1984)

¹⁸ «Η Σφαγή της Χίου εις το στόμα του χιακού λαού» Στ. Βίου 1989, σελ. 38

Αριούσιος οίνος

«Χαίρε άστρον άδυτον, της Αμανής Θεión στόλισμα»

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ παραδόσεις των κατοίκων της Ποταμιάς, και των γύρω χωριών, θέλουν όλη την Αμανή έναν απέραντο αμπελώνα. Η ίδια παράδοση θέλει το καλύτερο κρασί, τον περίφημο *«αριούσιο οίνο»*, να βγαίνει στην περιοχή της Ράουσας ή Ράσσουσα, εκεί που σήμερα είναι το εξωκκλήσι Άγιος Γιώργης και πιθανή θέση του πανάρχαιου οικισμού, από τον οποίο σύμφωνα με μια εκδοχή, ήλθαν οι πρώτοι οικιστές της Παλιάς Ποταμιάς.

Ο αριούσιος οίνος, ήταν ξεχωριστό κρασί, το οποίο από τους αρχαιότατους χρόνους έκανε το νησί πασίγνωστο σε όλη την Μεσόγειο και τον τότε γνωστό κόσμο. Ήταν βασική αιτία για τον πλουτισμό των κατοίκων της περιοχής.

*«Μετά η Αριουσία χώρα, τραχιά, χωρίς λιμάνια, κάπου τριάντα στάδια εύρος, που παράγει το καλύτερο ελληνικό κρασί. Μετά το Πελινναίο όρος, ...».*¹⁹

Ο *«χιακός οίνος»* την βυζαντινή εποχή συνέχιζε να θεωρείται ένα από τα καλλίτερα και ακριβότερα προϊόντα. Ο Ψελλός αναφέρει: *«κιρρός και λεπτός οίνος και τα πρώτα τούτων ο Χίος, δυναμικώτερος γαρ των άλλων και θρέψαι φύσιν σώματος αυταρκέστερος».*²⁰

¹⁹ Στράβων ΙΔ, C.645-35

²⁰ «Ο Οικονομικός Βίος της Νήσου Χίου» Αντωνίου Δαμαλά , τομος 1^{ος}, σελ. 421, 423).

«...η περιοχή που εδόξασεν από την ιδικήν της πλευράν την Χίον με τον περίφημον Αριούσιον οίνον της. Όπως είναι γνωστόν στην εποχήν του το κρασί αυτό ήτο το καλλίτερον που παρήγε η Ελλάς, εχρησιμοποιείτο και υπό αυτών των Θεών εις τα συμπόσια των επί του Ολύμπου και δεν μπορούσε να νοηθή άρτιον γεύμα ή δείπνον αν δεν συνωδεύετο και από χίον οίνον, τον οποίον εχρησιμοποιούσαν και οι Ρωμαίοι Αυτοκράτορες στα συμπόσια των».²¹

«Όλλη η Αμανή ήτον αμπέλους φυτεμένη, επουλιέτον το κρασίν, τσαι το χρουσάφιν εποθητσέβιετον εις α' Βασιλείου».

Στην θέση «Παλιόπατοι» ήταν τα πατητήρια όπου παρήγαγαν το φημισμένο κρασί. «Στα παλιά καλά χρόνια της ευτυχίας, τον καιρό της Κωνσταντινούπολης, όλοι οι πάτοι του χωριού ήσαν μαζεμένοι, όλοι μαζί σε ένα μέρος πάνω από το χωριό, και τον καιρό του τρύγου πατούσαν όλοι μαζί τα σταφύλια, την ίδια εβδομάδα. Μεγάλη αφθονία, από κάθε λογής σταφύλι. Βγάζανε άφθονο κρασί και καλό. Περιζήτητο. Οι άνθρωποι μάζωναν πολύ χρήμα, γέμιζαν τους πάτους με φλουριά, τα έπαιρναν και τα πήγαιναν εις τις αποθήκες του «Βασιλέ». Δηλαδή εις α' Βασιλείου» (Εκ στόματος της Μαρίας Κοντού προς τον παπά Γιάννη Μ. Πουλή).

Σύμφωνα με την παράδοση, ήταν τόσα πολλά τα χρήματα που μάζευαν από την πώληση του κρασιού, ώστε γέμιζαν τους πάτους για να τα παίρνει ο βασιλιάς που κατοικούσε στο πύργο του Βασιλείου. «Στους παλιόπατους έσει πολύ χρυσό» (Δέσποινα Δημητρ. Πουλή, θανούσα το 1936).

Αφήγηση, Μαρίας Μιχαήλ Κοντού: «Στον πύργον του Βασιλέ εμαζεβιετο όλλον το χρουσάφιν και τα Φλουριά του Παλιόπατου. Ο πάτοι (πατητήρια, ληνοί) όλλοι εγεμίζασιν χρουσάφιν, αφ' τα σταφύλια που πατούσαν τσε το κρασίν που επουλιέτον. Στα Βασιλείου έσει πίθους γεμάτους χρουσάφιν».

²¹ Μ. Σκαρλάτος, Εφημερίδα «Χιακός Λαός», Αρ. φ. 2209 – 19/6/61

Και πάλι η ίδια προς τον παπά Γιάννη Μ. Πουλή: «*Τα Βασιλείου είναι Βασίλειον, πίθοι χρυσό γεμάτοι*».

Φυσικά όλος αυτός ο απόηχος των προφορικών παραδόσεων σε συνδυασμό του ότι στην Αμανή και ειδικά στην περιοχή της Δέσποινας, υπάρχουν δείγματα οικιστικής εγκατάστασης αγροτών, των ελληνιστικών χρόνων. Παρόμοια μ' αυτές, του Πίνδακα, Κώμης, Δαδιάς, Εβριακής, Δελφινίου, Λευκαθιών, Λιμιών, Μετοχιού της Σιδερούντας και αλλού, διάσπαρτα σε όλη την Χίο, πιστοποιούν ότι η οικονομία της περιοχής, βασιζότανε κυρίως στην γεωργία, ειδικά στην παραγωγή του φημισμένου κρασιού, δευτερεύοντος δε στην κτηνοτροφία.

Φυσικά το χρυσάφι του πύργου, δεν ήταν τίποτε άλλο από την ανάμνηση της σκληρής φοροεισπρακτικής πολιτικής του φεουδαρχικού συστήματος του βυζαντινού κράτους και την καταδυνάστευση του πληθυσμού από τους άρχοντες.

Σχετική θέση ορίζουσα ιδιοκτησία, με την ονομασία της αρχοντικής οικογένειας «*Τα Βασιλείου*», υπάρχει ακόμα στο Πιτύς. Όπως και η ονομασία «*Τα Μάρκου*» υπάρχει στην Βολισσό, στον Δαφνώνα, στον Καταρράκτη και στο Πιτύς. «*Τα Μάρκου, άλλο χωρίον εκλιπόν πλησίον του Καταράκτου, ανήκε βεβαίως εις ον και το εν Βορείοις υπάρχον και σήμερον έτι χωρίον Τα Μάρκου*».²² «*Τα Μάρκου, Καταμάρκου: Κάτω Μάρκου. Παναμάρκου: Πάνω Μάρκου*».²³ «*Μάρκου Λεμός: Μακρύ χωράφι, από επίθετο Μάρκου*».²⁴

Άνθρωποι με το όνομα του «*Βασιλείου*», στα Βυζαντινά χρόνια υπήρξαν αρκετοί. Εμείς θα σταθούμε σε αυτούς οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν κάποια σχέση με τον πύργο της Αμανής:

Βασίλειος, Βυζαντινός Πατρίκιος, τον οποίον απέστειλε ο Αυτοκράτωρ Θεόφιλος πρέσβη προς τον Άραβα

²² «*Η Ιστορία της Χίου*» Γ. Ζολώτα, τόμος Α1, σελίδα 456»

²³ «*Ο Καταρράκτης της Χίου*», Κ. Α. Ναυπλιώτη, 1986, σελίδα 19)

²⁴ «*Πιτύς*» Γ. Σ. Χειλάς, 1989, σελίδα 233

Χαλίφη Μουτασέμ, με προτάσεις ειρήνης μετά την άλωση του Αμορίου το 838 μ.Χ

Βασίλειος Αποκάτης, στρατηγός του Κωνσταντίνου Μονομάχου, που το 1055, απέκρουσε τουρκική επιδρομή στην Ασία.

Βασίλειος ο Εξαμιλίτης, βυζαντινός ναύαρχος του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, Πατρίκιος, Διοικητής του Θέματος Κιβυρραιωτών. Θριαμβευτής στον πόλεμο εναντίων των κατεχόντων την Κιλικία.

Βασίλειος ο Ευνούχος. Νόθος γιος του Αυτοκράτορα Ρωμανού Α΄ του Λεκαπηνού (920-944 μ. Χ). Πρόεδρος της Συγκλήτου, αρχισυνωμότης. Ανήλθε στα ύπατα αξιώματα της αυτοκρατορίας. Συνετέλεσε τα μέγιστα ώστε να γίνουν Αυτοκράτορες οι Νικηφόρος Φωκάς (963-969), Ιωάννης Τσιμισκής (969-976) και Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος (976-1025). Αυτός απέκτησε κολοσσιαία περιουσία, η οποία τελικά κατεσχέθη.

Ψήγματα ιστορίας

«Ουρανίων πάντων Δέσποινα, χαίρε»

ΕΠΙ ΕΠΟΧΗΣ Ισαύρων, οι γεωργοί εξελίχθησαν σε χωρικούς με ιδιοκτησία και ημισειαστάς, δηλ. καλλιεργητές ξένης γης, με έξοδα των αφεντάδων κι η παραγωγή μοιράζονταν στη μέση. Υπήρχαν και οι μορτίτες, δηλ. καλλιεργητές που με δικά τους έξοδα καλλιεργούσαν τα χωράφια των πλούσιων γαιοκτημόνων, υπό μορφή δεκάτης παρεχομένης εις τον ιδιοκτήτη.

Η φωτισμένη δυναστεία των Ισαύρων, έριξε όλη την προσοχή της στο να δημιουργήσει αγροτικές κοινότητες με ελεύθερους αγρότες. Προστάτευσαν τις μικροϊδιοκτησίες, θέσπισαν διατάξεις για την προστασία αγροτών και κτηνοτρόφων. Πιθανά οι Ίσαυροι να κατάργησαν την δουλοπαροικία. Στην προσπάθειά τους να βάλουν φρένο στο άπλωμα των τσιφλικιών και την ασυδοσία των εξελισσόμενων σε φεουδαρχικά κάστρα μοναστηριών, τα οποία χρησιμοποιούσαν αγροδούλους, εναπόγραφους, κολονούς και δούλους, για την εκμετάλλευση των στην κατοχή των εκτάσεων. *«Ο Λέων, αποβλέποντας να αναδιοργανώσει την αυτοκρατορία, βάλθηκε με αποφασιστικότητα να εξοντώσει τον καλογερισμό, που είχε κατανήσει πληγή αγιάτρευτη. Οι καλόγεροι, όχι μόνο παραπλανούσαν τις φτωχές λαϊκές και αγροτικές μάζες και τις φορολογούσαν με τις λογής-λογής αγυρτείες τους, αλλά έπαιρναν και τα χτήματα των φτωχών και τους τραβούσαν στα μοναστήρια».*²⁵

²⁵ Γιάννη Κορδάτου *«Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου»*, σελίδα 180

Ο ιδρυτής της Μακεδονικής Δυναστείας Βασίλειος Α΄, κατέλαβε τον θρόνο του Βυζαντίου έχοντας την υποστήριξη μεγαλοτσιφλικάδων καλόγερων και φανατικών κληρικών. Το πρώτο που έκανε, ήταν να αναθεωρήσει την νομοθεσία των Ίσαύρων. Νόμοι που ευνοούσαν τους μικρούς ιδιοκτήτες γης όπως ο «Γεωργικός» και η «Εκλογή», καταργήθηκαν. Η νέα κατάσταση ήταν υπέρ των συμφερόντων φεουδαρχών και αριστοκρατίας. Σαν πέθανε ο Αυτοκράτορας Βασίλειος, ο γιος του Λέων, συνέχισε την χαριστική πολιτική του πατέρα του προς τους αδηφάγους επαρχιακούς γαιοκτήμονες. Άρχισε να απλώνεται η δουλοπαροικία. Τα μοναστήρια αποκτούσαν πάλι μεγάλα κτήματα. Οι νόμοι των Ίσαύρων αχρηστεύθηκαν και στις επαρχίες σχηματίστηκαν μεγάλα τσιφλίκια, με καλλιεργητές όχι τους κολονούς, αλλά τους δουλοπάροικους. Το φεουδαλικό σύστημα επικράτησε εις βάρος των ελεύθερων αγροτών. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην κεντρική κυβέρνηση και στους επαρχιακούς φεουδάρχες ήταν πλέον οξύς.

Ένα μικρό παράδειγμα. Ο Νικηφόρος Φωκάς, σαν στρατηγός των ανατολικών επαρχιών, είχε ιδίαν αντίληψη για την σκληρή εκμετάλλευση εις βάρος των καλλιεργητών της γης. Σαν Αυτοκράτορας Νικηφόρος Β΄, μόλις θέλησε να εφαρμόσει φιλοαγροτική πολιτική και αντικληρικά μέτρα, ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων με αποτέλεσμα την δολοφονία του το 969.

Όταν ανέβηκε στον θρόνο ο Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος και άρχισε να εφαρμόζει την πολιτική του, μεγάλοι του αντίπαλοι και στασιαστές ήταν οι φεουδάρχες Φωκάδες, Σκληροί, Μάλεινοι, συνεπικουρούμενοι από πολλούς άλλους.

Και ενώ οι Σαρακηνοί λεηλατούσαν ανηλεώς τα νησιά του Αιγαίου, την χρονική περίοδο από τα τέλη του ένατου, έως τον δέκατο τέταρτο αιώνα, έχουμε καθεστώς σκληρής φεουδαρχίας. Με τον θάνατο του Βασιλείου Β΄ το 1025, ξεκινά η

παρακμή για το Βυζάντιο. Η αρχή της πτώσης! Λόγω των εχθρικών επιδρομών και της αστάθειας στην Μικρά Ασία, έχουμε ραγδαία συσσώρευση και εγκατάσταση αρχοντικών οικογενειών στη Χίο. Κυρίως στους χρόνους των Κομνηνών.

Την εποχή την οποία περιγράφουμε, όλο το νησί ήταν μοιρασμένο σε τιμάρια φεουδαρχών όπως των: Αγαλάστου, Αγγέλου, Βασιλείου, Βρανά, Βαγιάνου, Βεστάρχη, Βυρίνου, Γαλάτου, Γορδάτου, Ζυβού, Καναβούτση, Κουλαλά, Μάρκου, Μαύρου, Μαργουνά, Πατρικίου, Πέτρου, Ρακινού, Φαλερού, Φράγκου και τόσων άλλων.

Και αφενός ήταν αυτοί που απομυζούσαν το αίμα των αδύναμων υποτακτικών τους, αφετέρου, αυτοί οι ίδιοι, αποτελούσαν πληγή και διαρκή απειλή, για το κύρος και την υπόσταση, ακόμα και αυτής της αυτοκρατορίας, η οποία κατήντησε υποχείριο συμφερόντων των φεουδαρχών.

Εφοδιασμένοι με επικυρωμένα από Βασιλείς δικαιώματα και κατέχοντας αυτοκρατορικά χρυσόβουλα, μέσα από οχυρούς πύργους και με τους ισχυρούς ιδιωτικούς στρατούς που είχαν υπό την εξουσία τους, έκαναν ότι ήθελαν. Καταδυνάστευαν, όχι μόνο τους χωρικούς της περιοχής που διαφέντευαν, αλλά έβαζαν χέρι ακόμα και σε ισχυρά βασιλικά ιδρύματα, όπως για παράδειγμα την Νέα Μονή, της οποίας άνευ ντροπής, σεβασμού ή θείου φόβου, καταπάτησαν και σφετερίστηκαν αρκετά από τα κτήματα, σε διάφορα σημεία της Χίου.

Οι πύργοι τους, απόρθητα κάστρα, όπως των Αγγέλων, Βρανάδων, Βυρίνων, Καλογεράδων, Μαύρων κ. λ. π., πολλές φορές φρούρια ισχυρά, όπως αυτόν «*Τα Μάρκου*» και τον σε καλύτερη κατάσταση διατηρούμενο στα Δώτια. Κάποιοι, στην μέση των οικισμών, με τρεις ορόφους. Το συνολικό ύψος του κτίσματος έφθανε γύρω στα δεκαπέντε μέτρα. Είχαν επάλξεις και πολεμίστρες. Στο ισόγειο ήταν η αποθήκη των τροφίμων και των άλλων αναγκαίων εφοδίων. Γύρο από τον πύργο υπήρχε περιμετρικό τείχος με ένα

πυργάκι σε κάθε γωνιά της οχύρωσης. «*Άνδρες ικανοί τον αριθμόν ενέμοντο ως ιδιοκτήται μερίδας δημοσίων κτημάτων, εξ ων ηδύναντο να επαρκώσι εις την πρώτην αυτών αποσκευήν προς εκστρατείαν κατά ξηράν ή θάλασσαν, διότι άπαξ στρατεύσαντες εμισθοδοτούντο υπό του δημοσίου καθ' όλην την διάρκειαν της ενεργητικής αυτών υπηρεσίας*».²⁶

Φεουδάρχες και στρατιωτικοί οίκοι της Χίου είχαν λάβει σα δωρεά μεγάλη μερίδα γης σαν στρατιωτοτόπια, το υπόλοιπο τμήμα της αρόσιμης και καλλιεργήσιμης γης του νησιού μας, μοναστηριακές γαίες και μετόχια.

«*Μετόχιον του Συκέου μετά της υπ' αυτό αροσίμου γης και νομαδιαίας και πάσης της αρχήθεν περιοχής και διακρατήσεως... μετά των υπ' αυτήν παροίκων... οι παρακαθήμενοι εις την χαλαζουσίαν μετά των παιδων αυτών*». Για παράδειγμα στη Νέα Μονή πέρα των άλλων παροχών, βάση των προνομίων που έλαβε από τον κτήτορα βασιλιά Κωνσταντίνο Θ' τον Μονομάχο, είχε το αναφαίρετο δικαίωμα να παίρνει «*τα τριττά*» από κάθε πρόσοδο της Χίου είτε κτηματική, είτε φορολογική είτε από οτιδήποτε άλλο. «*... μόνου του ηγουμένου τα των μοναχών διέποντες τε και διευθύνοντες, αυτόνομον και αυτοδέσποτον την μονήν αποφίνας, ως τα τριττά των προνομίων δηλοί, υπό των μετέπειτα Βασιλέων κεκυρωμένα, Ισαακίου δηλονότι Κομνηνού και Κωνσταντίνου του Δούκα και Νικηφόρου του Βοτανειάτου και Ρωμανού του Διογένους και Μιχαήλ του Δούκα και Ανδρόνικου του Παλαιολόγου και ετέρων κατιόντων και οικείοις έτι προνομίοις επισφραγισαμένων τα τριττά προνόμια προσέτι παρεκελεύσατο μηδένα των αποίκων εν τη Μονή οικείν*» (*Νικηφόρος ο Χίος*).

Η αλλαγή της οικονομικής και πολιτικής δομής, επέφερε την ανακατανομή ιδιοκτησιών γης με παραχώρηση εκτάσεων στους ευγενείς. Την αυτή περίπου εποχή κτίζονται η

²⁶ Α. Δαμαλά, «*Ο οικονομικός βίος της νήσου Χίου*», Τομ. 2^{ος}, σελίδα 530

αυτοκρατορική Νέα Μονή και το μοναστήρι της Βολισσού και των Αρχόντων, η Μονή Μουνδών, στις οποίες χαρίστηκαν περιοχές γης και μετόχια. *«Τοιαύτης εκτάσεως εξουσία καθολικής μορφής παρεχωρήθη δια πρώτη φορά από αυτοκράτορα του βυζαντινού κράτους, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι επρόκειτο για πανεξουσία υπέρ της Νέας Μονής, η οποία όπως είδαμε, αυτεξούσια και αδέσποτος, και από τα τριττά πρόνομια ευνοούμενη, είχε καταστεί κράτος εν κράτει».*²⁷

Με τον τρόπο αυτό, προστέθηκε ένα ακόμα βάρος, στην αβάσταχτη ζωή του Χιώτη χωρικού, κυρίαρχα στοιχεία της οποίας ήταν, καταπίεση και ασυδοσία, κατοχυρωμένα με αυτοκρατορικά χρυσόβουλα, σε κάθε είδους ευγενείς και ρασοφόρους, εκείνης της δύσκολης και τόσο μακρινής για εμάς εποχής. Η αρχική θέση της Μονής Μουνδών ήταν βορειοδυτικά της Βολισσού προς την Πираμά, στην τοποθεσία Μουντά. Ευκαιρία να τονίσουμε, ότι από ένα πολύμι του ποταμού αυτής της περιοχής, έφερναν το νερό έως τους πρόποδες του λόφου, όπου είναι κτισμένο το κάστρο της Βολισσού. Από εκεί μέσω στοών με σκαλοπάτια ή με κάποιο άλλο τρόπο τροφοδοτούσαν την φουντάνα του οχυρού. Άγνωστο πότε και για ποιο λόγο, έφυγαν από εκεί και εγκαταστάθηκαν στην τοποθεσία *«Φυλλομάτη»*, πλησίον του υψώματος *«Κουκουγιαβλιές»* και στον ποταμό του *«Πεντεύγενου»* όπου και σώζονται λίγα ταπεινά ερείπια, έως ότου η μονή να μεταφερθεί στην σημερινή της θέση.

«Ιδιάζουσαν μορφήν προσέδιδεν εις την νήσον η μεγάλη Βασιλική Νέα Μονή, δια την οποίαν είχεν αφιερωθή υπό των κτητόρων βασιλέων το τρίτον, άνευ υπερβολής ίσως, της Χιακής γης, γης πάσης φύσεως, ορεινής, πεδινής, αρροσίμου, αγόνου κτλ. Και τα μετόχια της μονής ταύτης αναφυόμενα εις πάσαν πτυχήν του χιακού εδάφους, κέντρα εποπτείας των γεωργικών της Μονής εργασιών εις τα διάφορα τμήματα, συνοικισμοί

²⁷ Α. Δαμαλά *«Ο Οικονομικός Βίος της Νήσου Χίου»*, Τομος 1^{ος} σελ. 260

των εργαζομένων τας γαίας της Μονής παροίκων ή δουλοπαροίκων των χρόνων εκείνων, εις τους οποίους κατελέγοντο και εβραίοι ακόμη... ενταύθα δ' αρκεί ημίν ο λόγος ότι, επί βυζαντιοκρατίας άλλα μεν, των χωρίων ανήκον εις την Ν. Μονήν, μετόχια κατ' αρχάς όντα, ως ο Συκούσης (Συκέου), η Σιδερούντα, ο Δαφνών, οι Καρυαίς κλπ. Υπήρχον όμως ανα την Χίον εκτός των μεγαλυτέρων τούτων κέντρων και των μορφών χωρίων έχόντων μοναστηριακών τούτων κτημάτων και τα κτήματα των βυζαντινών αρχόντων τα οποία διετηρήθησαν και μέχρι των πρώτων δεκαετηρίδων της γενοατοκρατίας».²⁸

Σύμφωνα με το χρυσόβουλο του Μιχαήλ Παλαιολόγου (1259), μετόχια της Νέας Μονής, επί πλέον των ως ανωτέρω αναφερομένων ήταν τα χωριά: Αγία Αναστασία, Άγιοι Τεσσαράκοντα, Άγιος Ισίδωρος Πλουμαριώτης, Νένητα (Νεώνητα), Χαλαζουσία, Πάρπαντα, Αγγέλου, Δελφίνι (Τευθίν) κοντά στο χωριό της σημερινής Λαγκάδας και Πιτύος (Πιτυούς).

Εάν σε όλες αυτές τις χωρίς σύνεση παροχές, προσθέσουμε σαν παραμέτρους την ασυδοσία των κυρίαρχων τάξεων, την ανεργία και καταπιεστική οικονομική πολιτική της αυτοκρατορίας και την βαθμιαία εξασθένηση του κράτους, θα έχουμε σαν αποτέλεσμα την συσσώρευση άλυτων προβλημάτων. Κοντόφθαλμη πολιτική αρκετών ελέω Θεού, αδύναμων και ανίκανων Αυτοκρατόρων, επέβαλαν δεινές οικονομικές συνθήκες σε βάρος των υπηκόων των.

Ο Αυτοκράτορας Λέων Γ' ο Ίσαυρος, στέλνει απάντηση στον Πάπα της Ρώμης τονίζοντας ότι, «*βασιλεύς ειμί και ιερεύς*» δηλαδή, όχι μόνον αρχηγός κράτους και εκκλησίας, αλλά και ο μοναδικός αντιπρόσωπος του Θεού στην γη. Οι κάτοχοι μικρών ιδιοκτησιών γης, πιεζόμενοι, παραχωρούσαν αυτά τα μικρά τιμάρια γης, στους τοπικούς φεουδάρχες. Σαν μοναδικό ανταλλάγματα λάμβαναν από τους άρχοντες, την

²⁸ Γ. Ζολώτα *«Ιστορία Της Χίου»*, Τόμος Α1, σελίδα 436)

σιγουριά της απαραίτητης τροφής, και την προστασία της ζωής τους από τους πειρατές. Επί Βυζαντινών έχουμε δύο τάξεις γεωργών, τους ελεύθερους, και τους πάροικους. Ελεύθεροι μεν κατ' όνομα, αλλά φόρου υποτελείς προς τον πρώην αφέντη τους, οι δούλοι των κτημάτων, φόρου υποτελείς (υπόφοροι), προς τον αφέντη τους, έως το τρίτον των προσόδων τους (απότριτα). Ήσαν υπόχρεοι προσωπικής εργασίας δύο ημερών την εβδομάδα. Επίσης πλήρωναν τους εγγείους φόρους. Φόροι επιβάρυναν τους φορολογούμενους είτε για γαιοκτησία, είτε για κατοχή γης ή επί της παραγωγής ή επί πάσης προσόδου.

Πλήρωναν για καστροκτησία, κατεργοκτησία, οδοστρωσία, γεφύρωση, για τα μιτάτα (παροχή στέγης στους στρατιωτικούς). Πέραν όλων αυτών ήταν υποχρεωμένοι για κάθε είδους αγγαρεία και παροχή κανισκιών (δώρων σε κρατικούς λειτουργούς). Οι δαπάνες για την οχύρωση είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Ότι η συμμετοχή όλων ήταν υποχρεωτική. Οι δαπάνες για την οχύρωση της Χίου ήταν μεγάλες, γιατί αφορούσαν το χτίσιμο του κάστρου στην χώρα, την συντήρηση διαφόρων πύργων, φρουρίων, καστέλων, βιγλών, φανόπυργων και φυλακίων τα οποία ήταν διάσπαρτα σε κάθε μεριά του νησιού.

Το 992 θεωρείται χρονιά ανέγερσης του φρουρίου της Χίου για την προστασία του λιμανιού από αιφνίδιες επιδρομές. Η παράδοση λέγει ότι ζήτησαν από τους κατοίκους της Λαγκάδας, να εφοδιάζουν το εργοτάξιο με ασβέστη. Έφτιαξαν αμέτρητα καμίνια σε απόσταση λίγων μέτρων από τις ακτές, τα οποία υπάρχουν έως και σήμερα σε όλη την ακτογραμμή. Η πέτρα άφθονη, καθώς και η ξυλεία. Δυστυχώς για την ευρύτερη περιοχή με την πρόοδο του έργου και το πέρασμα του χρόνου, αποψίλωσαν από κάθε λογής θάμνο και δένδρο τους λόφους και τα βουνά, έτσι ώστε σήμερα να μην υπάρχουν από το Βροντάδο έως το Σαραπειό σχεδόν ούτε αστυφίδες.

Η αποψίλωση της γης από την χλωρίδα και οι βροχопτώσεις συνετέλεσαν στην διάβρωση του εδάφους. Σήμερα στα βουνά της Λαγκαδάς, Συκιάδας, Κοίλων, Κυδιάντας στην κυριολεξία δεν υπάρχει μια σπιθαμή χώμα.

Τα μέσα του ενδέκατου αιώνα, ο Κωνσταντίνος Μονομάχος, για να κρατηθεί στον θρόνο του, παραχώρησε πλήθος κτημάτων και εδαφών σε φιλικά προσκείμενους φεουδάρχες. Ήταν η λεγόμενη «*Πρόνοια*». Στην αρχή ο θεσμός αυτός ήταν αυστηρά προσωπικός. Ο «*Προνοιάριος*», καλλιεργούσε, διαφέντευε και διαχειρίζονταν τα κτήματα και τις περιουσίες που του είχαν δοθεί, ακόμα απαιτούσε και έπαιρνε φόρους από τους πάροικους που είχε στην κατοχή του. Με τον θάνατό του όμως όλα όσα του είχαν αποδοθεί και αυτά τα οποία είχε αποκτήσει επανέρχονταν στην κεντρική εξουσία.

Με την άνοδο στο βυζαντινό θρόνο του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118), έχουμε απόλυτη επικράτηση του φεουδαρχισμού και ολοκληρώθηκε οριστικά στα χρόνια των διαδόχων του. Ειδικά επί Μανουήλ, ο οποίος ανήλθε στον θρόνο κατ' απαίτηση των φεουδαρχών. Αυτός αντέγραψε τα πάντα από τους δυτικούς, ενισχύοντας τους δυνατούς, και εξαθλιώνοντας αγρότες και φτωχολογία.

Κατάσταση αφόρητη, παντού δυστυχία. Ξεκληρίστηκαν οι μικροαγρότες. Άφηναν την γη τους για να γίνουν δουλοπάροικοι. Η απόγνωση έκανε αρκετούς να πάνε καλόγεροι στα μοναστήρια. «*Οι ζητούντες την προστασίαν των μεγάλων κτηματιών κατά του κράτους είναι ευνόητον ότι έχαναν την ελευθερίαν των και εγίνοντο δουλοπάροικοι. Τούτο συνέβαινε προ του εβδόμου αιώνα και από ενδεκάτου και εξής...*».²⁹

Φιλοαγροτική μεταρρύθμιση και ισοπολιτεία, προσπάθησε να περάσει και ο Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός. (1183-1185). Το τέλος και αυτού του μεταρρυθμιστή, τραγικό. Μαζί με αυτόν

²⁹ Κ. Άμαντου «*Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*», τόμος Β΄, σ. 253

χάθηκε και η τελευταία ευκαιρία ανασύνταξης του Βυζαντίου. Όταν το 1282 ανέβηκε στον θρόνο ο ευσεβής Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος, η επιρροή και η δύναμη της εκκλησίας αυξήθηκαν, σε αντίθεση με το κράτος, η ισχύς του οποίου αποδυναμώθηκε. Την παρακμή του κράτους την εκμεταλλεύθηκαν προς το δικό τους συμφέρον όσοι είχαν ευεργετηθεί από την «Πρόνοια» μεταβιβάζοντας στους κληρονόμους τους όσα απόκτησαν με αυτή την ευεργεσία.

Όταν σε κάποια δεδομένη περίπτωση, ο Αυτοκράτορας θέλησε να φορολογήσει τους φεουδάρχες, λόγω αμυντικών αναγκών, αυτοί δυσαρεστημένοι αντιστάθηκαν και αρνήθηκαν να καταβάλουν οποιοδήποτε τίμημα. Αποτέλεσμα όλα τα βάρη να πέσουν στους εξαθλιωμένους ενοικιαστές και πάροικους. «...ο εξαθλιωμένος λαός καταπιεζόταν από την φορολογία και δεν μπορούσε να διακρίνει κάποιο τέλος στα αδιάκοπα βάρη που σήκωνε... Πλούτος για τους ολίγους και πείνα για τους πρόσφυγες...» (Παχυμέρης).

Η κατάσταση άλλαξε λίγο προς το καλύτερο μόνο επί εποχής των Zaccaria, (1304-1329). Η Εξελληνισμένη αυτή Γενοατο-χιακή δυναστεία έκανε ορισμένες αλλαγές με σκοπό την αύξηση της παραγωγής. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν νέους τρόπους καλλιέργειών της μαστίχας, της αμυγδαλιάς, της αμπέλου, της μουριάς, της σηροτροφίας. Συνδυάστηκε δε με την απελευθέρωση των παροίκων. Από τότε, έπαψαν να πωλούνται οι άνθρωποι μαζί με τα κτήματα, λες και ήταν τμήμα της γης. Μαζί με την ελευθερία τους είχαν και την δυνατότητα σαν «ενυπόστατοι (εύποροι) πάροικοι οι οποίοι κατέχουν ιδίαν έγγειο κτήση», να γίνονται κύριοι του 1/3 της γης του «παροικοτοποίου», με την υποχρέωση, ότι θα το καλλιεργούσαν στο σύνολο και θα ελάμβαναν το ένα τρίτο επί του συνόλου της παραγωγής. Αυτά τα «απότριτα» κτήματα, δημιούργησαν μια σύνθετη και ιδιότυπη σχέση, κυριότητας αγροληψίας και εταιρισμού, που συναντάμε μόνο στο νησί μας. Πουθενά αλλού.

Η Χίος την περίοδο των Zaccaria-Παλαιολόγων είχε την μεγαλύτερη οικονομική της ανάπτυξη. Σύμφωνα δε με τον Νικ. Γρηγορά το ένα πέμπτο των φορολογικών εσόδων του Βυζαντίου, δηλαδή 200.000 χρυσά νομίσματα, προερχόταν από την Χίο. Τελικά το 1329, εδιώχθησαν από τον Αυτοκράτορα Ανδρόνικο Γ΄, ο οποίος αυτοπροσώπως ανέλαβε την εκστρατεία, για να «*παραχωρηθεί*» ή να την «*καταλάβουν*» το 1346, οι Γενουάτες Μαονέζοι-Ιουστινιάνι και ο λαός να υποστεί νέα στυγνή εκμετάλλευση.

Ως γνωστόν στο φεουδαρχικό σύστημα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ο κάθε πύργος, εκτίζετο από τον τοπικό άρχοντα, φεουδάρχη και τον συντηρούσε από τις εισφορές, αυτών των οποίων είχε υπό την προστασία του.

«*Το ανωτέρω αμυντικόν σύστημα προϋπέθετε τεραστίας δαπάνας, τόσον διά κατασκευάς, όσον και δια την συντήρησιν των οχυρωματικών έργων, δι ο και αναγιγνώσκομεν εις το χρυσόβουλλον του Κωνσταντίνου Μονομάχου του Ιανουαρίου 1044 περι της καστροκτησίας, η οποία εξηκολούθησε να επιβάλλεται εις τους κατοίκους της Χίου*».³⁰

Αυτές οι ειδικές εισφορές «*καστροκτησίας*» των χωρικών για να συντηρηθούν οι βίγλες και οι βιγλάτορες, υπήρχαν εν ισχύ έως το πρόσφατο παρελθόν.

Αυτό πιστοποιείται από αχρονολόγητη επιστολή των Γερόντων των Κουρουνίων η οποία αναφέρει, «*οι Γέροντες Κουρουνίων έδωκαν εις τον Βολισσιανόν που εγύριζε διά τες βίγλες παράδες 20*».³¹

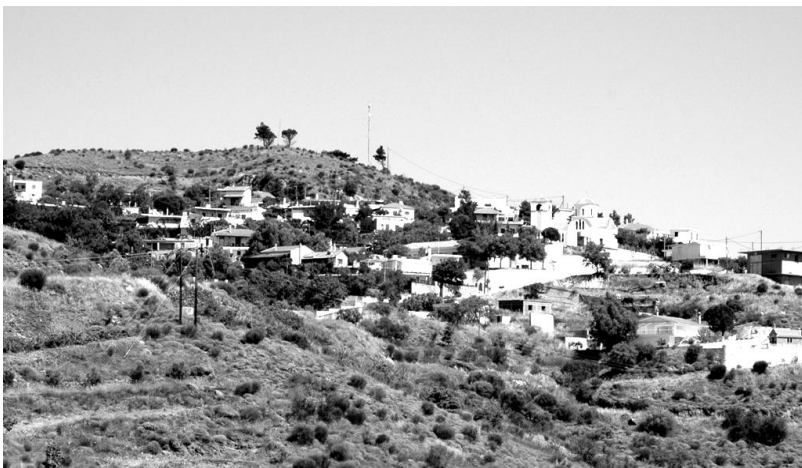
Επίσης στο Μερσινίδι (Ιερά Μονή Μυρσινιδίου), το ονομαζόμενο και σαν Μοναστηράκι υπάρχει γραπτή συμφωνία των Γερόντων της Βολισσού [μεταξύ των οποίων και ο Παπά Θωμάς Λίλικας] και των παροίκων «*Τα Μάρκου*», η οποία μας πληρο-

³⁰ «*Ο Οικονομικός Βίος της Νήσου Χίου*», Α. Δαμαλά, 1998, τ. Β΄ σ. 572

³¹ «*Χιακά Μελετήματα*», Αντ. Π. Στεφάνου, Τόμος Β΄ σελίδα 7

φορεί ότι «αποφάσισαν να δίνουν τον καθέκαστον χρόνον με χέρι των ευρισκομένων γερόντων ασλάνια έξι, αεί και πάντοτε»³².

Η Χίος είχε στα παράλιά της πάνω από πενήντα βίγλες. Στο νότιο τμήμα της σώζονται αρκετές σε καλή κατάσταση. Όπως αυτές του Τραχηλιού, Ελίντας, Αγ. Ελένης, Παχύ, Μεστά. Οι βίγλες στο βόρειο τμήμα είναι κατεστραμμένες Λίγα ερείπια βάσεων έχουν απομείνει από τις βίγλες της Αγ. Μαρκέλλας, Δαμαλά (στα Λιμιά), Πραστιών (Σιδηρούντας). Τις θέσεις των υπολοίπων τις γνωρίζουμε από χάρτες και γκραβούρες της εποχής, όπου είναι σημειωμένα τα μέρη στα οποία υπήρχαν τα κάστρα, οι πύργοι και οι βίγλες της Χίου. Τέτοιες αναφορές υπάρχουν στα χειρόγραφα «*Isulario de Tuto El Mara mediteraneo de Antonio Milo, Armiralgio di Candia A. D. 1591*» και στο «*Isulario de Antonio Milo ...con tutte quelle di mar Egieo overo Arcipelago ...Anon Domino M. D. LXXXVII*». Αυτά έως το 1778, χρονολογία κατά την οποία έπαυσαν να λειτουργούν οι κάθε είδους βίγλες.

Ωραίο χωριό η Νέα Ποταμιά. Έσβησε όμως τις μνήμες από την Παλαιά;

³² Ι. Γιούργαλι, «*Η Πισπιλούντα της Χίου*», σελίδα 123

Για προστασία της Ποταμιάς, πέραν του πύργου «*Τα Βασιλείου*» προς τα Χάλανδρα, ήταν το καλούμενο Πυργόπουλο. «*Τα Βασιλείου χωρίου παλαιού μετά λειψάνων μικρού καστρακίου, ονομαζομένου Πυργόπουλον, παρ' ο ευρίσκονται πλίνθοι πολλάι και εις πίθος μέγας*». ³³

«*Εν τη περιοχή της Ποταμιάς και επι της κορυφής του όρους «Αμανή», επί οριζοντίας εδαφικής εκτάσεως «Λάκκος», απαντάται το τοπωνύμιον «στα Βασιλείου» «Α Βα(σ)ιλείου».* ³⁴ «Υπάρχουσι δε και πολλά ερείπια, παλαιών τοίχων πύργου και παράδοσις μεταξύ των κατοίκων, ότι εκεί, εις τον πύργον, κατώκει Βασιλεύς, θεωρούσι τον τόπον βασιλικόν κτήμα, επί δε της παρά το τοπωνύμιον «Σπαρτιάς» κορυφογραμμής, νοτίως «Βα(σ)ιλείου», τοπωνύμιον «Βίγλα» δια το οποίον λέγουσιν ότι απετέλει την επιτήρησιν και ασφάλειαν του πύργου εις ον ενεκλείοντο, εν περιπτώσει επιδρομής πειρατών». ³⁵

Τα τοπωνύμια, Απάνω Βίγλα και Κάτω Βίγλα, με οπτική επαφή μεταξύ τους αλλά και με τον πύργο, ήταν τα σημεία σκοπιάς για την ασφάλεια του χωριού. Έδιναν το σήμα κινδύνου, σε περίπτωση εμφάνισης πειρατών έγκαιρα, ώστε να έχουν οι κάτοικοι τον απαιτούμενο χρόνο, για να παραλάβουν τα απαραίτητα αναγκαία, και να κλειστούν στον πύργο του Βασιλείου, με ασφάλεια ώσπου να παρέλθει χωρίς κανένα τραγικό συμβάν το κακό.

«*Επειδή όμως ηνωχλούντο υπό των Τούρκων οίτινες αφήρπαζον ανθρώπους και πράγματα, όλα τα χωρία ταύτα απεφάσισαν να ενωθούν τρία ή τέσσερα ομού και να χτίσουν κάστρα ή πύργους, δια να εξασφαλισθώσι κατά των πειρατών. Δια να φυλάζουν δε τα δένδρα και τα χωριά, έκτισαν πύργους εις τα πέριξ της νήσου. Έκαστον δε γειτονικόν χωρίον απέστελλεν εκεί δύο άνδρας δια να φυλάττουν και όταν έβλεπον*

³³ Γ. Ζολώτα «*Ιστορία της Χίου*», τόμ.Α1, σελίδα 631

³⁴ Σ. Βίου «*Η Σύγχρονος Χίος και η Παλαιά*» Χίος, 1937, σ. 20),

³⁵ Ι. Γιούργαλι «*Η Πισπιλούντα της Χίου*», σελίδα 108

γαλέρας, ειδοποιούν και απεσύροντο ή και ημύνοντο». (J. De Thevenot, 1698).

«Γύρω από το νησί υπήρχαν πύργοι όπου οι κάτοικοι των παραλιακών χωριών φρουρούσαν διαδοχικά ανά έξη και ειδοποιούσαν το διοικητή του φρουρίου της Χίου, τον γενιτσάραγα, για κάθε πλεούμενο που εμφανιζόταν στη θάλασσα».³⁶

Άλλες πιθανές θέσεις προστασίας και άμυνας της ευρύτερης περιοχής σύμφωνα με τα τοπωνύμια θα πρέπει να ήταν στον Παλιοξώγυρο, που υποδηλώνει εξωτερική περίφραξη. Των Αλαμάνων με λείψανα παλαιού κτηρίου, δηλώνει εγκατάσταση ξένων μισθοφόρων.

Η θέσεις «*στον Φράγκου το Κατάλυμα*», καθώς και «*στον Φράγκου*», αφήνει υποψία εγκατάστασης Μαονέζων ή στρατιωτών Γενοβέζων, για φύλαξη και προστασία της περιοχής. Θα πρέπει να ερευνηθούν θέσεις με όνομα όπως «*Αρχοντού*», που δηλώνει ότι εκεί κατοικούσε γυναίκα μεγάλης γενιάς. Τρανή αρχόντισσα.

Οι θέσεις «*στον Ψωματάρη*», με κατάλοιπα παλιών κτηρίων, χωματένιους σωλήνες και πάμπολλα θραύσματα κεραμικών. «*Στον Χειλά τ' αμπέλια*» με κτήρια παλιά και ανεμόμυλο, του οποίου σήμερα σώζεται μόνο το τοπωνύμιο.

³⁶ «*Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*», Κυρ. Σιμόπουλου, τόμος Α', σελίδα 220

Περιπλάνηση της σκέψης

«Χόσμου Δέσποινα, πρέσβευε υπέρ ημών»

ΤΗΝ ΑΥΤΗ ΣΚΛΗΡΗ πολιτική, των Βυζαντινών και ακόμα χειρότερη, εφάρμοσαν και οι μετέπειτα αφέντες Γενοβέζοι, γαιοκτήμονες και χωροδεσπότες, εις βάρος των ντόπιων κατοίκων, δουλοπάροικων, γεωργών και ποιμένων. Τόσο σκληρή και βάνανυση ήταν η πολιτική των, ώστε η Χίος κόντευε να ερημώσει από ανθρώπους. Οι Γενοβέζοι της «Μαόνα», εταιρείας εμπόρων και συνάμα κατακτητών, εκμεταλλεύθηκε όλες τις πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού οι οποίες τους άφηναν τεράστιο κέρδος, όπως για παράδειγμα το μετάξι, τα μάρμαρα (κυρίως του Πελινναίου) και η μοναδική στον κόσμο, για αυτό και περιζήτητη, χιώτικη μαστίχα. Με μία διευκρίνιση. Αυτό το πλουτοφόρο μονοπωλιακό προϊόν, έχει μια ιδιαιτερότητα. Το μαστιχόδενδρο, φύεται και παράγει το θεϊκό του δάκρυ, αποκλειστικά στη νότια πλευρά του νησιού και πουθενά αλλού στον κόσμο!

Εκεί οι έμποροι κατακτητές, έκτισαν χωριά φυλακές, τα γνωστά σήμερα καστροχώρια. Θέσπισαν σκληρούς και απάνθρωπους νόμους για προστασία της μαστίχας από την κλοπή. Αντίθετα στα ορεινά και κακοτράχαλα Πανωχώρια, μην έχοντας τίποτα να εκμεταλλευθούν, τα πράγματα ήταν πιο ελαστικά. Σε τέτοιο μεγάλο βαθμό, ήταν οι διαφορές συνθηκών διαβίωσης στο νησί, ώστε να διαμορφωθούν με το πέρασμα των χρόνων δύο διαφορετικής νοοτροπίας πληθυσμοί. Οι καταπιεσμένοι Νοτιοχωρούσοι, στον αγώνα τους να επιβιώ-

σουν, έγιναν έξυπνοι, γλυκομίλητοι, επιτήδαιοι. Έμαθαν να υπολογίζουν το ατομικό τους συμφέρον. Διορατικά να εκτιμούν τα μελλούμενα και να ξεγλιστρούν. Κυρίαρχοι έως και σήμερα όλων των καταστάσεων. Παραμένουν στο νησί, και τα χωριά τους ανθούν, σε αντίθεση με αυτά του βορρά.

Οι Βορειοχωρούσοι, ελεύθεροι και ανυπότακτοι στα βουνά τους, παρέμειναν αδούλωτοι, ειλικρινείς, άδολοι, φιλόξενοι, φιλεύσπλαχνοι αλλά τραχείς, περήφανοι και γλεντζέδες μέσα στην φτώχεια τους. Απλόχερα, χωρίς πολύ σκέψη αλλά με περίσσια χαρά, μοιράζουν το στέρημά τους και την γωνιά τους, με τον πρώτο περαστικό διαβατάρη του τόπου τους.

Δεν πρέπει να ξεχνά όλη η Χίος, ότι τα μαύρα χρόνια της κατοχής και της μεγάλης πείνας που έπληξαν το νησί μας και κυρίως τις παράλιες χειμαζόμενες κωμοπόλεις και τα χωριά των ναυτικών περιοχών, τα φτωχά Βορειόχωρα, προσέφεραν αγάπη, συμπόνια, φιλοξενία, τροφή και περίθαλψη στον δεινοπαθούντα πληθυσμό, ο οποίος τότε ένοιωσε μεγάλη στέρηση και απερίγραπτη πείνα. Για το λόγο αυτό, όσοι ζήσαμε ή ακούσαμε από τους δικούς μας αυτές τις ιστορίες, πρέπει με παρρησία και σεβασμό στην αλήθεια, να εκφράζουμε παντοιοτρόπως την ευγνωμοσύνη μας. Φωναχτά δε και δημόσια σαν απόδοση της πρέπεισας τιμής, να διαλαλούμε το αιώνιο ευχαριστώ μας.

Αιωνία η μνήμη στις άγιες ψυχές, αυτών των ταπεινών μα συνάμα φιλεύσπλαχνων ανθρώπων, που έλαβαν σαν χάρισμα και δωρεά από τον Πλάστη και Δημιουργό του σύμπαντος, να γεννηθούν εκείνες τις κακές για όλη την ανθρωπότητα μέρες, σε τούτα 'δω τα χώματα της ευλογημένης *«Άγιας Μάνας Γης»*, της Αμανής! Για να χαρίσουν και να αφήσουν στις επόμενες γενιές, παρακαταθήκη, μαθήματα φιλαλληλίας, ανθρωπιάς και ελπίδας προς τον χειμαζόμενο λαό της Χίου.

Πριν αρκετά χρόνια, ο γράφων, σε πόνημα για την γενέτειρά του ναυτομάνα Λαγκάδα, τόνιζε με έμφαση:

*«Η μεγάλη πείνα άρχισε στη Λαγκάδα από το 1943 και μετά, όταν τα περισσότερα καΐκια το 'σκασαν για τη Μέση Ανατολή και τα αποθέματα των σπιτιών σε χρυσαφικά και ρούχα εξαντλήθηκαν. Θα μπορούσαν να γραφτούν τόμοι ολόκληροι με ιστορίες της περιόδου αυτής. Με τις θυσίες και τα βάσανα των γυναικών που έφευγαν φορτωμένες για τα Βορειόχωρα και περνούσαν με τα πόδια τα δύσκολα μονοπάτια των βουνών για λίγη ελπίδα μιας οκάς σιταριού και καλαμποκιού για να μετριασθεί ο πόνος της πείνας. Ξεπουλήθηκαν τότε τα πάντα, από ρουχισμό έως χρυσαφικά και νοικοκυριό. Αθάνατες μορφές, ανώνυμες ηρωίδες της ελληνικής γης, που μέχρι σήμερα κρατήσατε τη ζωή στους ξερούς βράχους. Πρέπει εδώ να τονιστεί και η φιλοξενία των φτωχών Βορειοχωρών (ειδικά Κουρούνια και Αμάδες). Αιώνιο το ευχαριστώ μας, συντροφιά στη σημερινή τους εγκατάλειψη».*³⁷

Της ξεχασμένης σήμερα απάνω μεριάς, του νησιού μας τα χωριά, αβοήθητα από κοντόφθαλμους αθηνοκεντρικούς κρατούντες, αφέθησαν στην τύχη τους κι ερήμωσαν, μετά από διάρκεια ζωής αμέτρητων αιώνων. Εγκαταλείπεται σιγά-σιγά το νησί, ένα από τα στερνά εναπομείναντα στην επικράτεια, κομμάτια της φωτοδότρας Ιωνίας, αρχέγονης κοιτίδας του Έθνους μας.

Ας επανέλθουμε όμως στην Γενουκρατία. Οι αβάσταχτοι φόροι υποχρέωναν και τότε τους ανθρώπους σε εκπατρισμό από τις εστίες τους, έτσι ώστε το νησί μας, να χάσει αρκετό ανθρώπινο δυναμικό. Η κατά οποιονδήποτε τρόπο αποδημία των γηγενών κατοίκων απαγορευόταν, με ποινή ακόμα και θάνατο.

Τον αιωρούμενο φόβο και την δυστυχία της τότε εποχής, τον φέρνει ως τις μέρες μας το επόμενο δίστιχο:

*«Πρόβαλε μάνα μου, να δεις, μαντάτα που σου φέρνω,
τον κύρη μου κρεμάσανε, οι Φράγκοι εις το δέντρο».*

³⁷ «Η Λαγκάδα της Χίου», Π.Σ. Λαγκάδας «Ο Φάρος»1985, σελίδα 32

Η κατάσταση των κατοίκων ήταν δεινή. Η Χίος, ημέρα με την ημέρα ερήμωνε. Οι λόγοι της ερημώσεως του νησιού, πέραν των αβάσταχτων φόρων, ήταν οι συνεχείς πειρατικές επιδρομές, οι θανατηφόρες επιδημίες και η αφόρητη τυραννική διοίκηση. Τα στοιχεία αυτά δεν τα δίδει κάποιος Έλληνας ή ξένος ιστορικός, αλλά είναι βασισμένα σε αναφορές και μαρτυρίες του Χιωτογενουάτη ιστορικού, Ιερωνύμου Ιουστινιάνι.

Η κατάσταση προς το καλύτερο άλλαξε από το 1566 και μετά, όταν οι Οθωμανοί με ναύαρχο τον Πιαλή Πασά κατέλαβαν την Χίο και έθεσαν τέρμα στην κυριαρχία των Γενοβέζων της Μαόνα, που κράτησε 220 χρόνια.

Σαν επαλήθευση των όσων λέγει ο καλός γνώστης της ιστορίας του νησιού μας Δημήτρης Φωτιάδης, γόνος Ψαριανής οικογένειας από μητέρα, είναι γνωστό ότι τα χωριά Διευχά, Κατάβαση, Κηπουριές και Φυτά, οφείλουν την ύπαρξή τους στη Μονή Μουνδών, αφού κτίσθηκαν για να στεγάσουν τους καλλιεργητές των κτημάτων του Μοναστηριού, φυσικά υπό την επιστασία των καλόγερων.

Σε αντίθεση με τον σημερινό ρόλο της εκκλησίας και το κοινωνικό της έργο, τα τότε ισχυρά μοναστήρια, κράτος εν κράτει, δεν άφησαν στη μνήμη του λαού του νησιού μας τις καλύτερες εντυπώσεις. Στο μοναστήρι της Νέας Μονής υπήρχαν κατά την επίσκεψη του Eneman (Michael Olofson Eneman, 1711, Σουηδού ανατολιστή), πάνω από 400 καλόγεροι. «Είναι μεγάλο πλούσιο μοναστήρι που κατέχει το ένα τρίτο ή ένα τέταρτο των γαιών του νησιού».³⁸

Αφεντάδες και ηγούμενοι χρησιμοποιούν τους φτωχούς δουλοπάροικους χωριάτες σε ότι ήταν αναγκαίο γι' αυτούς. Δούλευαν από το πρώτο φως της ημέρας, ασταμάτητα, έως ότου να μη βλέπουν να περπατήσουν από το σκοτάδι. Τόπος κατοικίας τους, μικροί αγροτικοί οικισμοί κοντά ή μέσα στα

³⁸ Κυρ. Σιμόπουλου «Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα», τ. Α', σελίδα 68

κτήματα του άρχοντα. Για αυτό τον λόγο σήμερα ακούμε, για την ύπαρξη μικρών χωριών είκοσι τριάντα οικογενειών γύρω από μια εκκλησία, από το όνομα της οποίας συνήθως έπαιρνε και το χωριό το όνομα του. Μερικές από τις ονομασίες χαμένων χωριών της περιοχής: Άγ. Ιωάννης (Άγ. Γάλλα), τ' Αγγέλου (Φυτά), Επάνω και κάτω Γερίτα, Ελληνοχώρι, Νεοχώρι, Σέργες, Άρια, Πραστειά (Σιδηρούντα). Μερσίνια (Ποταμιά, με νερό, όπου ευρέθησαν λυχνάρια, αγγεία και άλλα κεραμικά). Στην βρύση της Μονής Μουνδών υπάρχει επιγραφή του 1634, η οποία μνημονεύει τον τότε ηγούμενο Ιωάσαφ, ο οποίος ήταν Μερσινιώτης. *«Ιωάσαφ ιερομονάχου και ηγουμένου του Μερσινιώτη»*). Βασιλικά, Κόκκινου, Μάλια, Χωρή, Δαιμονιτζάτο (Βολισσός), Χειμώνια (Λεπτόποδα), Μελάγγεια, Κεράτσι ή Κερατσοχώρι κ. ά. *«Οι μικροί ούτοι συνοικισμοί αφ' ων συνεπήχθησαν τα μεγαλύτερα χωριά υποδηλούσι μεσαιωνικάς εγκαταστάσεις των δουλοπαροίκων ή παροίκων τα άλλως μετόχια, δια τούτο δε και απέμεινεν εις τα πλείστα αυτών ως όνομα το της εκκλησίας ην είχαν»*.³⁹

Πέραν όμως από τις ανάλγητες πολιτειακές και εκκλησιαστικές διοικήσεις, πρέπει να προσθέσουμε και την μάστιγα των φυσικών καταστροφών οι οποίες έπληξαν αρκετές φορές την ευρύτερη περιοχή και δεν είναι λίγες. Κάνοντας μια σύντομη ανασκόπηση στα συμβάντα του πρόσφατου σχετικά παρελθόντος, αναφέρουμε και καταγράφουμε, την ανομβρία του 1713. *«Την αυτήν χρονήαν δεν ήβρεξεν ποτε εος ις τον φλεβάρη μηδέ νοεύρης μηδε δικεβρη μηδε ενναρης μηδε ο μηνός βλεβαρις δεν έβρεξεν ψηχαλιάν μονον ολον βορηαδες ξερή την αυτην χρονιαν δεν εγηνεν εις τον τόπον μας σηταρην ο καλητερος ηκαμεν δηό κηλά πολοι δεν εκαμον καθολου και εταγισαν τά σιταρια οσαν ραπες»*.⁴⁰

³⁹ (Γ. Ζολώτα *«Ιστορία της Χίου»* τόμος Α1, σελίδα 445

⁴⁰ Κώδικας Καλαμωτης, σελίδα 247

Την μεγάλη ανομβρία του 1743, που στέρησαν από την ημέρα των Θεοφανίων και μετά τα πηγάδια όλης της περιοχής, ακόμα και της Βολισσού. «+ 1743 έγινε αβρωχια κε ηλθαν τα αγια Θεοφανεια κε δεν ειχεν το πηγαδην νερον ούδε ω ποταμός».⁴¹

Το 1746 πάλι είχαμε μεγάλη ανομβρία, δεν έβρεξε όλο τον χειμώνα, έως το μεσημέρι της Κυριακής στις 20 του Απρίλη, οπότε άρχισε να πέφτει χονδρό χαλάζι που έκανε μεγάλη φθορά. Κατέστρεψε και έκαψε τα πάντα, κυρίως τα αμπέλια. Αμέσως μετά, το κακό συμπλήρωσε ένας τρομακτικός ανεμοστρόβιλος, το «μεγάλο αερικό», όπως έμεινε στην μνήμη των ανθρώπων, που ξερίζωσε αρκετά δέντρα. «+ 1746 εκαμεν αβρόχηάν ω χείμονάς όλός κε ω πόταμός δεν εκάτεβήν κε τα πηγαδια εστήρεύσάν εώς τας 20 του απρήλίου ειμέρα κηρήακή ώρα μεσήμεριού έκαμέν χαλαζάν δήνατήν μήάν πίθαμήν κε εκανσέν τα άμπεληα κε εκάτεβηκέν άερήκόν κε εξε-ριζοσεν -5-ριζες σύκήες εντου Χηλα το άμπελήν κε εκατεβην ωσάν σπαθήν δήστομόν ωσαν φωτητα κε εκανσεν παντα».⁴²

Η «Δέσποινα» στην κορυφή της Αμανής, πνιγμένη από κεραίες κ.λ.π.

⁴¹ Παλαιόγραφο του Πντισός, «Χιακά Ανάλεκτα» Κ. Κανελλάκη, σ. 379

⁴² Κ. Κανελλάκη, «Χιακά Ανάλεκτα», σελίδα 379

Τις καταστροφές από τις αναβροχιές, συμπλήρωναν οι πλημμύρες που κατά διαστήματα έπλητταν το νησί μας. «1715 μηνί δηκεβρηο 27 βραδή την νήκτα ηκαμεν αφεντης ο Θεος μήαν σίγκλησιν (κατακλυσμός) και έχαλασεν η ποταμή τους διο καμπους της καλάμοτής έχαλασεν τηχους και ποστα-τηκα όλα και σκίνους και αλα δέντρα πολα από τα πολλά νερα την αυτην ημεραν έχαλασεν και ο πυργος της κρινας».⁴³

Η Χίος όλη δεινοπάθησε τον φοβερό χειμώνα του 1850 την «μεγάλη καύτρια», όπως αποκάλεσε ο λαός την καταστροφική παγωνιά και την ηπιότερη του 1932, οπότε χάθηκαν τα περισσότερα από τα εσπεριδοειδή.

Φυσικά, δέκτης τέτοιων ακραίων φαινομένων, ήταν και η περιοχή της Αμανής. Ακόμα έως τις ημέρες μας φθάνει ο απόηχος για «το μεγάλο φύρμα», δηλαδή μια κατακλυσμιαία βροχή μεγάλης έντασης και με απίστευτο όγκο νερού. Δεν θυμούνται ποια χρονολογία έγινε, αλλά ήταν χειμώνας, εορτή της Αγίας Άννας, δηλαδή 9^η Δεκεμβρίου. Πιθανόν στις αρχές του 1900 με 1905, αφού ο παρακάτω ιστορούμενος Κωστής Σταμ. Πούπαλος, ήταν παιδί. Όσοι όμως μιλούν για το συμβάν, σύμφωνα με όσα άκουσαν, λένουν ότι ο ποταμός Καρυδάτος σκεπάστηκε με άμμο σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα παιδιά του χωριού και ειδικά ο Κώστας Σταματίου Πούπαλος (1894-1980) πήγαιναν για να κουτρουβαλήσουν από πάνω προς τα κάτω, παρέχοντας θέαμα σε όλους τους κατοίκους του χωριού.

Η αμμουδιά άρχιζε από τις Σελλάδες και έφθανε έως την Βολισσό. Λέγουν ότι όταν ο παπά Γιώργης Μιχαήλ Πουλής (1903-1997), έκτιζε το σπίτι του Μιχάλη Γεωργίου Καζά (έτος γεννήσεως 1912), σκάβοντας για τα θεμέλια έπεσε σε άμμο από αυτήν που συσσωρεύτηκε στην περιοχή από το μεγάλο φύρμα.

⁴³ Κώδικας Καλαμωτής, σελίδα 247

Στις 26 Δεκεμβρίου του 1911, ισχυρή χιονοθύελλα κατέστρεψε χιλιάδες λιόδεντρα. Στις 15 Αυγούστου του 1912, έπιασε νεροποντή και έγινε μεγάλη πλημμύρα στον κάμπο της Βολισσού. Το νερό σκέπασε σπίτια και για να σωθούν οι άνθρωποι ανέβηκαν στα πατάρια.

Άλλο φύρμα, έγινε στις 16 Νοεμβρίου του 1956, γιορτή του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ματθαίου. Γενική καταστροφή και φόβος. Αυτό ήταν και μια από τις βασικές αιτίες της αθρόας εγκατάλειψης της Ποταμιάς. Η νεροποντή ήταν τόσο μεγάλη που ξερίζωσε δένδρα, τα οποία παρασυρόμενα σε ορισμένα σημεία δημιουργούσαν φράγματα, με αποτέλεσμα την συγκέντρωση μεγάλων ποσοτήτων νερού. Ακολουθώς, αυτά τα υποτυπώδη φράγματα, κάτω από την πίεση των όγκων του νερού έσπαζαν, οπότε ξεχείλισε ο Απέσω ποταμός σε τέτοιο σημείο, ώστε όχι μόνο να φθάσει στο ύψος του σπιτιού του Γιώργη Δημητρίου Καζά, στην «Απέσω γειτονιά» αλλά να καλύψει και ικανό μέρος του οικήματος. Για να σώσουν την μικρούλα τότε κόρη του Σοφία (νυν Κονδυλοπούλου), έκαμαν φράγμα αρκετοί άνδρες με τα σώματά τους και τη γλίτωσαν, βγάζοντάς την από το παράθυρο.

Το σπίτι του αναφερόμενου Καζά, ήταν παρακείμενο του δρόμου που οδηγούσε στα Χάλανδρα. Οι ζημιές που έγιναν στις παρακείμενες καλλιέργειες και χωράφια, ήταν ανυπολόγιστες. Απόλυτη καταστροφή. Τα νερά που ποταμού στο διάβα τους παρέσυραν τα πάντα. Φούσκωσε και ο Μαλαγγιώτης. Ο κάμπος έγινε θάλασσα, παρέσυρε τοίχους, κατέστρεψε χωράφια και καλλιέργειες. Συμφορά και καταστροφή για τους φτωχούς της γης. Τραγικό θύμα, στην περιοχή Βολισσού η Ευτυχία Βούργαλη, σύζυγος του Ελευθερίου Μονέου.

Τότε παρασύρθηκαν στην Παλιά Ποταμιά, όλες οι αμμουδάρες (ποταμίσιο αμμόχωμα), μαζί με όλα τα παρόχθια καρποφόρα δέντρα και τους μπαξέδες που υπήρχαν επάνω τους. Το ορμητικό νερό του ποταμού, παρέσυρε και τον

φούρνο του Μιχάλη Γ. Καζά. Και το ευτράπελο. Όσοι έζησαν την καταστροφή, θυμούνται έναν ποντικό επάνω στην σκεπή του φούρνου να τρέχει σαν τρελός γύρω-γύρω, προσπαθώντας εναγωνίως να σωθεί.

Ο φόβος και η ανασφάλεια που επικράτησε, τροφοδότησαν το κύμα αστυφιλίας η οποία έλαβε διαστάσεις ομαδικής φυγής. Την ίδια ημέρα (16-11-1955), στα γειτονικά Κουρούνια, αυτή η πρωτόγνωρη καταστροφή είχε σαν αποτέλεσμα σύμφωνα με τον Γιώργο Β. Κεφάλα, να καταστραφούν 20.000 δένδρα. Καρυδιές, καβάσια, φρουτόδεντρα κι ελιές. Εξαφανίσθηκαν πολλά στρέμματα κηπευτικών στις αμμούδες και στα πλατώματα του ποταμού. Το παλιό γιοφύρι στον ποταμό του Ζαννή, καταστράφηκε και το βρήκαν λίγα μέτρα παρακάτω. Το ίδιο συνέβη και με την βρύση του Ζαννή. Η μανία του νερού τη σήκωσε και τη μετέφερε στη θέση που είναι σήμερα, σύμφωνα με την εφημερίδα «*Αυλόγυρος*», 2001, τεύχος 25, σελίδα 5. Στο δημοσίευμα, αναφέρεται σαν χρονολογία το συμβάντος το 1955, σε αντίθεση με την αφήγηση όλων των Ποταμούσων, οι οποίοι με επιμονή αναφέρουν ότι το περιστατικό συνέβη το 1956.

Δεν ήταν όμως μόνο οι βροχές, οι παγετοί και οι σεισμοί, τα φαινόμενα της καταστροφής. Σύμφωνα με τις περιγραφές του Δημητρίου Μαρκέλλου Πουλή, το 1935 ένας ανεμοστρόβιλος μεγάλης εντάσεως, σήκωσε και πήρε την σκεπή της οικίας του Μανώλη Μιχαήλ Πουλή (1909-1976), της οποίας απομεινάρια (λαμαρίνες), τα βρήκαν κοντά στους Παλιόπατους. Τη σκεπή που είχε στα μελίσσια της η μαμή του χωριού Μαρία Μιχαήλ Κοντού, ο ανεμοστρόβιλος την έφερε έως την Σελλάδα.

Αψευδής μάρτυρας αυτού του φαινομένου έως σήμερα, τα κούτσουρα δύο ξεριζωμένων κορμών τεράστιων λιόδεντρων του Παναγιώτη Αντωνίου Καρυάμη (έτος γεννήσεως 1911), στον Καρυδάτο. Θεία δύναμη προστάτευε το

σχολικό κτήριο, που έμεινε αλώβητο από την θεομηνία. Άνοιξε κατά σειρά η νοτινή, η μεσαία και η βορεινή πόρτα κι έτσι εκτονώθηκε η φοβερή πίεση που ασκούσε ο αγέρας. Διαφορετικά θα παρέσυρε την σκεπή του σχολείου, με τραγικές συνέπειες για τα παιδιά, τα οποία σημειωτέον, έκαναν μάθημα εκείνη την ώρα. Ο αέρας ήταν τόσο δυνατός και μανιασμένος, ώστε από την βροχή η οποία συνόδευε το φαινόμενο, έγινε μούσκεμα η έδρα και ο πίνακας που ήταν στον απέναντι τοίχο από την είσοδο.

Μιλώντας για καταστροφές της περιοχής, θα πρέπει να ορίσουμε σαν αποφράδα ημέρα, ανεπανόρθωτου οικολογικού ολέθρου για ολόκληρη την περιοχή και γιατί όχι όλου του νησιού, την μεγάλη πυρκαγιά της $3^{η}$ Αυγούστου 1981. Η τεράστια έκταση που κατέκαψε, περιελάμβανε τα εδάφη των χωριών Φυτά, Κηπουριές, Λεπτόποδα, Πισπιλούντα, Διευχά, Κατάβαση, Σιδερούντα και Βολισσό.

«Τα Μάρκου» από ΝΔ. Πύργος, ερείπια, Αγ. Παρασκευή κάτω απ' το δέντρο

Έγγραφο

(Στο κεφάλαιο αυτό υπάρχουν σε σμύκρυνση: Ο νέος κανονισμός, το αίτημα των γυναικών για ίσα δικαιώματα και το πρακτικό έγκρισης κατά πλειοψηφία)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

Λειτουργίας της Αδελφότητας της Παναγίας της Δέσποινας
Οικισμού Ν.Ποταμιάς - Δήμου Αμανής Χίου.

1. Σκοπός

α. Σκοπός της αδελφότητας είναι η φροντίδα και η λήψη κάθε αναγκαίου μέτρου για την εύρυθμη λειτουργία του εξωκκλησιού της ΠΑΝΑΓΙΑΣ της ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ.

β. Η διοργάνωση των πανηγυριών και των παραδοσιακών φαγητών και συνευρέσεων του εκκλησιάσματος στην χάρη της.

γ. Η καλλιέργεια πνεύματος συμμετοχής, προσφοράς και αλληλεγγύης μεταξύ των αδελφών για την επιτυχία των παραπάνω δραστηριοτήτων.

2. Μέλη - Αδελφοί

Τα μέλη της Αδελφότητας διακρίνονται σε τακτικά και επίτιμα.

α. Τακτικά μέλη είναι οι ενήλικοι άνδρες οι προερχόμενοι από τις Ποταμούσικες γενιές των Καρυαμίδων - των Κουτσοβάσιλων και των Πουπάλων, *απαιτείται να είναι γιοι ή αδελφοί κάποιου που είναι μέλος της αδελφότητας*

β. Επίτιμα μέλη ανακηρύσσονται από την Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.) της Αδελφότητας με ομοφωνία και μετά από εισήγηση οποιουδήποτε αδελφού, όσοι της πρόσφεραν δωρεές ή κληροδοτήματα.

Τα επίτιμα μέλη θα έχουν δικαίωμα να παρίστανται στις γενικές συνελεύσεις, να εκφράζουν την γνώμη τους, αλλά δεν θα έχουν δικαίωμα ψήφου.

...καθώς και οι Γυναίκες των Ανδρών και οι άγαμες θυγατέρες τους

3. Πόροι της Αδελφότητας - Περιουσία

- Πόροι της Αδελφότητας είναι τα παντοειδή έσοδα από τις εισφορές των πιστών, του εκκλησιάσματος, τα έσοδα από το φαγητό που προσφέρει η Αδελφότητα, οι δωρεές, τα κληροδοτήματα, τα ενοίκια ή οποιοδήποτε έσοδο προέρχεται από την αξιοποίηση της περιουσίας της.

4. Διάθεση κεφαλαίων

- Τα κεφάλαια της Αδελφότητας διατίθενται αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση και καλύτερη διοργάνωση των εκδηλώσεων του εξωκκλησιού της Παναγιάς της Δέσποινας και για κοινωνικές σκοπούς στον οικισμό της Ποταμιάς.

5. Διαχείριση

- Την διαχείριση των κεφαλαίων ασκεί το διοικητικό συμβούλιο (Δ.Σ.).
- Για την διάθεση όμως ποσού άνω των 1000 €, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη της Γ.Σ.

6. Διοίκηση

Η Αδελφότητα διοικείται από τριμελές Δ.Σ. το οποίο απαρτίζεται από ένα μέλος, εκπρόσωπο κάθε γενιάς.

- Αν κάποια γενιά δεν στείλει εκπρόσωπο, οι υπόλοιποι δύο ασκούν διοίκηση στην βάση της ομοφωνίας. Εφ'όσον δεν υπάρχει ομοφωνία συγκαλείται η Γ.Σ. που αποφασίζει με σχετική πλειοψηφία.

- Η θητεία του Δ.Σ. είναι διετής.

7. Καθήκοντα Δ.Σ.

Τα μέλη του Δ.Σ. εκπροσωπούν την Αδελφότητα σε όλες της τις σχέσεις.

- Συνεδριάζουν και παίρνουν από κοινού αποφάσεις πριν και μετά τη διοργάνωση των πανηγυριών ή όταν προκύψει θέμα διάθεσης χρημάτων ή οποιοδήποτε άλλο θέμα.

- Οι αποδείξεις εσόδων και εξόδων υπογράφονται και από τους τρεις (3) εκπροσώπους. Σε περίπτωση διαφωνίας για κάποιο έξοδο συγκαλείται και αποφασίζει με σχετική πλειοψηφία η Γ.Σ. των αδελφών.

- Οι εκπρόσωποι της Αδελφότητας φροντίζουν για την έγκαιρη και ανελλιπή ενημέρωση του βιβλίου εσόδων και εξόδων. Το οποιοδήποτε έσοδο ή έξοδο της Αδελφότητας πρέπει να καταχωρίζεται το πολύ μέσα σε είκοσι (20) ημέρες από την ημερομηνία γέννησής του.

- Από τις αποδείξεις εισπράξεων και πληρωμών πρέπει να προκύπτει σαφώς από που προέρχεται το έσοδο και το έξοδο.

- Τα ταμειακά διαθέσιμα της Αδελφότητας κατατίθενται με ευθύνη του Δ.Σ. σε κοινό τραπεζικό λογαριασμό στα ονόματα των μελών του Δ.Σ.

- Αναλήψεις για την κάλυψη δαπανών γίνονται από οποιοδήποτε μέλος του Δ.Σ. μετά τη σύμφωνη γνώμη των υπόλοιπων μελών.

- Σε περίπτωση διαφωνίας ενός μέλους συγκαλείται η Γ.Σ. για να αποφασίσει με σχετική πλειοψηφία.

- Το Δ.Σ. υποχρεούται να εφαρμόζει και να εκτελεί έγκαιρα και με επιμέλεια τις αποφάσεις της Γ.Σ.

- Το Δ.Σ. είναι υπεύθυνο για την φύλαξη του βιβλίου εσόδων – εξόδων, των σχετικών αποδείξεων ως και κάθε εγγράφου της Αδελφότητας.

- Το Δ.Σ. ενημερώνει την Γ.Σ. για τις διοικητικές και οικονομικές του ενέργειες και δοσοληψίες, τουλάχιστον δυο φορές κάθε χρόνο. Μία πριν από την διοργάνωση των πανηγυριών και μία μετά την τέλεσή τους.

- Το Δ.Σ. υποχρεούται να ειδοποιεί όλα τα μέλη της Αδελφότητας που βρίσκονται στο Ν.Χίου, οχτώ (8) τουλάχιστον ημέρες πριν από την σύγκληση της Γ.Σ.

- Από τα εκτός Νομού Χίου μέλη, υποχρεούται να ειδοποιεί έγκαιρα τα μέλη εκείνα που έχουν δείξει έμπρακτα το ενδιαφέρον τους για την Αδελφότητα.

8. Γενική Συνέλευση

- Η Γ.Σ. είναι το ανώτατο και κυρίαρχο όργανο της Αδελφότητας. Έχει την εποπτεία και τον έλεγχο του Δ.Σ. και αποφασίζει για κάθε υπόθεση που θα αχθεί ενώπιόν της.

- Η Γ.Σ. απαρτίζεται από τα τακτικά και τα επίτιμα μέλη της Αδελφότητας.

- Δικαίωμα ψήφου έχουν μόνο τα τακτικά μέλη.

- Δικαίωμα λόγου έχουν όλα τα μέλη.

- Η Γ.Σ. συνέρχεται τουλάχιστον δύο (2) φορές το χρόνο, μία πριν και μία μετά την διοργάνωση των πανηγυριών, μετά από πρόσκληση του Δ.Σ. ή έκτακτα οσάκις αποφασίσει τούτο το Δ.Σ. ή το ζητήσουν πέντε (5) τουλάχιστον μέλη της, με έγγραφη αίτηση στην οποία θα αναγράφονται τα προς συζήτηση θέματα.

- Οι έκτακτες Γ.Σ. συγκαλούνται από το Δ.Σ. το πολύ μέσα σε δεκαπέντε (15) ημέρες από την ημερομηνία υποβολής του αιτήματος.

- Οι αποφάσεις των Γ.Σ. παίρνονται με σχετική πλειοψηφία των παρόντων.

9. Υποχρέωση τήρησης του κανονισμού

- Όλα τα μέλη οφείλουν να συμμορφώνονται και να τηρούν τον παρόντα κανονισμό και να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την επιτυχία των σκοπών της Αδελφότητας.

Ο παρών κανονισμός που αποτελείται από εννέα (9) άρθρα, εγκρίθηκε σήμερα 10.11.07 ομόφωνα και υπογράφηκε από τα παρακάτω μέλη της Αδελφότητας της ΠΑΝΑΓΙΑΣ της ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ, που συνήλθαν σε Γ.Σ. στη Ν. Ποταμιά.

1. *Καρυάμης Γεώργιος*
 2. *Καρυάμης Γεώργιος*
 3. *Καρυάμης Γεώργιος*
 4. *Καρυάμης Γεώργιος*
 5. *Καρυάμης Γεώργιος*
 6. *Καρυάμης Γεώργιος*
 7. *Καρυάμης Γεώργιος*
 8. *Καρυάμης Γεώργιος*
 9. *Καρυάμης Γεώργιος*
 10. *Καρυάμης Γεώργιος*

11. Παιδάριον Πάρους ἐν Κρήτῳ.
12. Παιδάριον Εὐβοῖ ἐν Βαλάρῳ.
13. Παιδάριον Εὐβοῖ ἐν Πάρῳ.
14. Παιδάριον Βαλάρῳ ἐν Πάρῳ.
- ~~15. Κερυδαίριον Βαλάρῳ ἐν Πάρῳ.~~
15. Κερυδαίριον Εὐβοῖ ἐν Πάρῳ. Εὐβοῖ
16. Κερυδαίριον Βαλάρῳ ἐν Πάρῳ. Π. Κοντοβαλάρου
17. Κερυδαίριον Βαλάρῳ ἐν Πάρῳ. Σ. Π.
18. Παιδάριον Εὐβοῖ ἐν Πάρῳ. Μ. Πουλάου
19. Παιδάριον Μάρῳ ἐν Εὐβοῖ.
20. Παιδάριον Κρήτῳ ἐν Πάρῳ. Κ. Πουλάου
21. Παιδάριον Μάρῳ ἐν Εὐβοῖ. Μ. Π.
22. Παιδάριον Εὐβοῖ ἐν Πάρῳ. Ιωάννης
23. Κερυδαίριον Εὐβοῖ ἐν Πάρῳ. Ιωάννης
24. Κερυδαίριον Βαλάρῳ ἐν Πάρῳ. Β. Π.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ – ΑΙΤΗΜΑ Των θυγατέρων των Καρυάμηδων, των Κουτσοβάσιλων, των Πούπαλων.

Προς την
Αδελφότητα της Παναγίας της Δέσποινας,

Αγαπητά μέλη της Αδελφότητας

Όλοι ασφαλώς γνωρίζετε ότι χρόνια τώρα παρακαλούμε να συνανήσετε να γίνουμε μέλη της αδελφότητας.

Με πίκρα όμως παρακολουθούμε την πεισματική άρνηση ελάχιστων αδελφών, να μας επιτρέψουν να ενταχθούμε σ' αυτήν.

Με πίκρα επίσης υπομένουμε την ταπεινωτική μειοψηφούσα άποψη που μας θεωρεί ευπρόσδεκτες και άξιες σαν σερβιτόρες, σαν καθαρίστριες και σαν πλύντριες πιάτων και καζανιών, όχι όμως και άξιες να εκφράζουμε την γνώμη μας και να συναποφασίζουμε για την καλή πορεία και ευόδωση των σκοπών της αδελφότητας! Επιχείρημα της άποψης αυτής το εθνικό δίκαιο που θέλει σαν κληρονόμους κτήτορες της Αδελφότητας, μόνο τα αρσενικά παιδιά.

Θέλουμε να επισημάνουμε στους εκπροσωπούντες αυτή την άποψη, ότι αγνοούν ή ίσως δεν θέλουν να μάθουν, ότι το εθνικό αυτό δίκαιο είναι δημιούργημα μιας άλλης εποχής. Δημιούργημα που χάθηκε μαζί με την εποχή που το γέννησε!!!

Είναι δημιούργημα του Μεσαίωνα και της Τουρκοκρατίας, που ο άντρας εθεωρείτο ως ο αφέντης του σπιτιού και της κοινωνίας και η γυναίκα ως η υποτακτική, η άβουλη και η υποχρεωμένη να υπομένει και να εκτελεί **αδιαμαρτύρητα** όσα αποφάσιζε ο **Αφέντης** άντρας.

Σήμερα όμως αυτά υπάρχουν, **μόνο σαν ιστορία!**

Η σύγχρονη πολιτισμένη κοινωνία έχει **προ** πολλού αποκηρύξει αυτές τις δοξασίες και πρακτικές, και έχει εξισώσει κοινωνικά και **κυρίως νομικά**, την Γυναίκα με τον Άντρα

Σύμφωνα λοιπόν με τα παρά πάνω, παρακαλούμε θερμά στην πρώτη σας Γενική Συνέλευση, που σύμφωνα με τον ισχύοντα ήδη κανονισμό σας, θα γίνει παραμονές του πανηγυριού της 23/8/2010, να θέσετε σε συζήτηση και ψηφοφορία την και γραπτώς πλέον υποβαλλόμενη, βαθύτατη, διακαή και δίκαιη επιθυμία μας, να θεωρηθούμε μέλη της αδελφότητας **ισότιμα των ανδρών μελών.**

Για να διαλύσουμε τους φόβους όσων καλοπροαίρετα υποστηρίζουν ότι μπαίνοντας στην αδελφότητα όχι μόνο οι γιοί, όπως τώρα, αλλά και οι έγγαμες κόρες των **ΚΑΡΥΑΜΥΔΩΝ**, των **ΚΟΥΤΣΟΒΑΣΙΛΩΝ** και των **ΠΟΥΠΑΛΩΝ**, θα οδηγηθούμε με την πάροδο του χρόνου στην εξάλειψη του ελέγχου και της ιδιοκτησίας της αδελφότητας, από τις παρά πάνω γενιές και ονομασίες, ξεκαθαρίζουμε τα εξής: Μιλάμε μόνο για τις κόρες {Λεύτερες – έγγαμες- διατεταγμένες ή χήρες}, των **ΚΑΡΥΑΜΗΔΩΝ- ΚΟΥΤΣΟΒΑΣΙΛΩΝ- ΠΟΥΠΑΛΩΝ**, που σύμφωνα με τον νόμο έχουν **ΠΡΩΤΟ** βαθμό συγγένειας με τους γεννητόρες τους. Με άλλα λόγια, **δεν μιλάμε σε καμία περίπτωση για τους συζύγους των θυγατέρων αυτών, ούτε και για τους απογόνους τους!!!**

Η διευκρίνιση αυτή αποτελεί την ασφαλιστική δικλείδα που δεν επιτρέπει να χαθεί ο έλεγχος της αδελφότητας από τις τρεις γενιές που την ελέγχουν. Σύμφωνα λοιπόν με την διευκρίνιση αυτή θεωρούμε ότι δεν υπάρχει κανένας καλόπιστος λόγος για να εμποδίζεται πλέον η είσοδος μας στην Αδελφότητα με την ιδιότητα του πλήρους μέλους.

Ακόμη θέλουμε να σας πούμε και τα εξής : Σε μια εποχή που το χωριό πάσχει από τραγική Ανθρώπινη ερήμωση, θεωρούμε τουλάχιστον στενόκαρδη και κοντόθυρη την άρνηση της συνδρομής ,επί πλέον χεριών , επί πλέον καρδιών , για την καλύτερη ευόδωση των σκοπών της Αδελφότητας.

Ο διακαής μας πόθος να συμμετάσχουμε σαν ισότιμα μέλη στις δράσεις της , πηγάζει :

α. Από την ανάγκη μας να τιμήσουμε τους κοινούς μας γεννήτορες [ΚΑΡΥΑΜΗΔΕΣ-ΚΟΥΤΣΟΒΑΣΙΛΟΥΣ-ΠΟΥΠΑΛΟΥΣ] που με μύριους κόπους έχτισαν στην κορφούλα αυτή της Αμανής , το ταπεινό αυτό εκκλησάκι , για να βρούν διέξοδο και στήριξη της ψυχής τους , από τις ανείπωτες κακουχίες . Κακούντες που επέτειναν οι διάφοροι κατακτητές της γης και της ζωής τους .

β. Από την διάθεση μας να συμμετάσχουμε στην διαδικασία εθελοντικής προσφοράς , που δίνει τόσο στους εαυτούς μας όσο και κυρίως στα παιδιά μας και στους γύρω μας , μήνυμα ότι: Υπάρχουν και δράσεις που δεν αποσκοπούν στον ατομικό πλουτισμό .

γ. Από την πίστη μας ότι η Αδελφότητα , μόνο βοήθεια , δυνάμωμα και πρόοδο , έχει να περιμένει από όλες εμάς .

Τέλος θέλουμε να σας καταστήσουμε σαφές ότι επιθυμούμε την είσοδο μας στην Αδελφότητα με την δική σας συναίνεση και όχι απλά επειδή μας το επιτρέπει πλέον η νομοθεσία.

Με εκτίμηση

ΕΠΩΝΥΜΟ Πατρικό	ΕΠΩΝΥΜΟ Συζυγικό	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ Πατρικό	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
Πουράλου	Κατά	Σαφασία	Ιωάννης	Στ. Κατά
Πουράλου	Κοκκινάκη	Ελεήνη	Ιωάννης	Εφ. Κοκκινάκη
Πουράλου	Κόφινα	Αίσθηνα	Ιωάννης	Α. Χόλιος
Πουράλου	Σεραφείνη	Σουλανή	Ανδρέας	Σουλανή
Κουτσούδης	Τριούδα	Μαργαρίτα	Ανδρέας	Καποδίστριας Μπαρμπα
Κουτσούδης	Μαϊρη Μπαρμπα	Μαϊρη	Ανδρέας	Κουτσούδης
Κουτσούδης	Πατερίδου	Γεωργία	Ανδρέας	Κουτσούδης
Κουτσούδης	Φατμά	Καλλι	Ανδρέας	Κουτσούδης
Πουράλου	Πιπινιά	Αναστασία	Σωτήριος	Αναστασία

ΕΠΩΝΥΜΟ Πατρικό	ΕΠΩΝΥΜΟ Συζυγικό	ΟΝΟΜΑ	ΟΝΟΜΑ Πατρικό	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
Πουπάλου	-	Αννα	Σωτήριος	Α. Πουπάλου
Πουπάλα	-	Σοφία	Σωλιανός	Πουπάλα
Κουλιανού		Σίμη	Μιχαήλ	Ε. ΚΑΤΣΑΡΟΥ
Πουπάλα		Ευγενία	Γεώργιος	Ε. Πουπάλα
Πουπάλα	Μανωλάκη	Ευγενία	Γεώργιος	Ε. Πουπάλα
Πουπάλα	Σταρά	Μαρία	Γεώργιος	Μ. Στάρα
Πουπάλου	Κονιά	Ευγενία	Βασίλειος	Κ. Κονιά
Καρυάκη	Ψύρα	Μαριέλλα	Αντώνιος	Μαριέλλα Ψύρα
Καρυάκη	Τσοπάνη	Καλλιόνη	Παναγιώτης	Κ. Τσοπάνη
Καρυάκη	Σταθοπούλου	Αντωνία	Μανασίου	Α. Σταθοπούλου
Πουπάλα	Ελευθερίου	Ειρήνη	Γεώργιος	Ε. Πουπάλα
Καρυάκη	Μέρουλα	Αννα	Αντώνιος	Α. Μέρουλα
Πουπάλα	Ι	Βασίλεια	Νικόλαος	Π. Πουπάλα
Πουπάλα		Αννα	Νικόλαος	Α. Πουπάλα
ΚΑΡΥΑΝΗ	ΣΕΒΑΣΤΗ	ΒΑΡΒΑΡΑ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	Β. ΚΑΡΥΑΝΗ

Ν. Ποταμίος 24/8/11

Πρωτοδικά Γενικά Συνέλευσης της Αθεράστους "ΠΑΝΑΤΙΑ Η ΔΕΣΦΟΙΝΑ"

-Σήμερα 24 Απριλίου 2011, ευχόμενοι στην
Αίθουσα της κοινότητας Ν. Ποταμίας, η Γενική
συνέλευση της Αθεράστους με ποσοδικό θέμα ευχόμε-
ται την τροποποίηση των: άρθρ 2 § α - άρθρ. 6 § α και
άρθρ 7 § 8 του άρθρ 10 Μνημίου 2007, ισχύοντος
καταστατικού λειτουργίας της.

A. Άρθρο 2 § α. Τροποποιείται ως εξής.

§ α. Τα παιδιά μέλη είναι οι άνθρωποι, άνδρες ή γυναίκες, με-
ντα ή Ν. Ποταμίας, ή και των Κανονισμών των Κανονισ-
μάτων και των Πέντε, οι γυναίκες τους και οι
δυο φορές τους έχουν και άλλες άλλες, με την
παρά την καταστατική διακρίματα:

"Τα παιδιά και οι άνδρες των δυο φορές αυτών,
όχι είναι ούτε και μπορεί να αποτελούν την ιδιότητα
του ταυτικού μέλους της Αθεράστους."

B. Άρθρο 6 § α.

§ α. Η Αθεράστους διοικείται από εκτελεστικό Δ.Σ. που απα-
ρτίζεται από τρεις άνδρες και τρεις γυναίκες επιλεγόμε-
νης της Γενικής Συνέλευσης.

Διοικητική: Ένας άνδρας και ένας άνδρας.

Ένας άνδρας και ένας άνδρας από την Γενική των Κανονισμών.
Ένας άνδρας και ένας άνδρας από την Γενική των Κανονισμών.
Ένας άνδρας και ένας άνδρας από την Γενική των Κανονισμών.

Σελίδα 2.

Αρ 7 § 8. Σε περίπτωση διαφυγής 2 ημερών
 ως ιδίως φησὶς ἐκτελεσθέντων δευτέρων
 συστατικών ἢ γενικῶν ἐκτελέσεων, που ἀπορρίπτονται
 με σχετικὴν ἀποφασίαν.

Εξελίσσονται καὶ ἀπορρίπτονται ὡς παρακάτω:		
	ΥΠΟΓΡΑΦΗ	
1. Παιδαγωγὸς φιλίας τοῦ Παιδαγ.	BZ	OXI
2. Παιδαγ. Στρατηγὸς τοῦ Παιδαγ.	Elk	OXI
3. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Παιδαγ.	ghw	NAI
4. Παιδαγ. Βασιλ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
5. Παιδαγ. Μικροφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
6. Καρναγ. Παιδαγ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
7. Παιδαγ. Καρναγ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
8. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
9. Παιδαγ. Αποδ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
10. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
11. Καρναγ. Παιδαγ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
12. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
13. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
14. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
15. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
16. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
17. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
18. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
19. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
20. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
21. Παιδαγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
22. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI
23. Καρναγ. Στεφ. τοῦ Στεφ.	ghw	NAI

Μετὰ τὴν 23

Μεταφορά από βιβλ. 2

	ΥΠΟΓΡΑΦΗ	
25. Καρναγίτης Παράκλητος δι' Αθηνών	<i>[Signature]</i>	NAI
26. Καρναγίτης Σπυρίδων δι' Αθηνών	<i>[Signature]</i>	NAI
27. Καρναγίτης Μανώλης δι' Αθηνών	<i>[Signature]</i>	OXI
28. Καρναγίτης Μανώλης δι' Αθηνών	<i>[Signature]</i>	OXI

Εγινεσαν 28
 έαυται

NAI 19
 OXI 9

Σύνολο 28

Ο Πάριος δι' Αθηνών
[Signature]
 Πάριος Ν. Κ.

Ο Καίρονας
[Signature]
 Πάριος Ν. Κ.

Ο Καίρονας
[Signature]
 Πάριος Ν. Κ.

Βιβλιογραφία

- «Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου», Γιάννη Κορδάτου, 1974, Εκδόσεις Μπουκουμάνη
- «Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ήλιος», 1957
- «Η Εμπορική Ναυτιλία της Χίου», Ανδρέα Γ. Λαιμού, 1963
- «Η Ιστορία της Χίου», Γ. Ι. Ζολώτα, Αθήναι 1921, Π. Δ. Σακελλαρίου
- «Η Λαγκάδα της Χίου», Πολιτιστικός Σύλλογος Λαγκάδας Χίου «Ο Φάρος», 1985
- «Η Πισπιλούντα της Χίου» Ιωάννου Ν. Γιούργαλη Ταξιάρχου ε. α. Αθήναι 1981
- «Η Ποταμιά της Χίου» Ιωάννου Ν. Γιούργαλη ταξιάρχου ε. α., Αθήναι 1978
- «Η Ποταμιά της Χίου η Παλαιά και η Νέα» Πρωτοπρεσβύτερου Ιωάννου Μαρκέλλου Πουλή, Αθήναι 1991
- «Η Σύγχρονος Χίος και η Παλαιά» Στ. Βίου, Χίος 1937
- «Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας», Ιωάννου Μ. Ανδρεάδου Αρχιμανδρίτου, Αφοι Βαλάση 1996
- «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», Κ. Άμαντου
- «Κανάρης», Δημ. Φωτιάδη, 1960
- Κώδικες και άλλα παλαιά έγγραφα
- «Νοταριακοί Κώδικες της Βολισσού Χίου», τ. Β', Στεφάνου Καββάδα 1967
- «Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα», Κυριάκου Σιμοπούλου, Αθήνα 1975

«Ο οικονομικός βίος της νήσου Χίου», Αντωνίου Δαμαλά, Αθήνα 1998

«Ο Καταρράκτης της Χίου», Κώστα Αντ. Ναυπλιώτη, Αθήνα 1986

«Πιτυός» Γ. Σ. Χειλάς, 1989

«Προϊστορικό Αιγαίο», George Thomson

«Το εν Χίω έθιμον της κληρονομικής διαδοχής του κτητορικού δικαιώματος», Ν. Αμύγδαλος, «Χιακά Χρονικά» τ. IB, 1980

«Το Χιακόν Γλωσσάριον», Α. Γ. Πασπάτη, Αθήναι 1888

«Χαμένες Πατρίδες», Γιάννη Καψή, Εκδόσεις Λιβάνη

«Χιακά Ανάλεκτα», Κ. Κανελλάκη, Έκδοση Χίος Ημερολόγιο 1983

«Χιακά Μελετήματα», Αντ. Π. Στεφάνου τ. Β΄ Χίος, 1958

«Χιακός Λαός», αρ. φ. 2209, 19-6-1961, (Μ. Σκαρλάτος)

«Χιακά Χρονικά» Κων. Άμαντου & Στέργιου Φασουλάκη Στράβων

<http://www.hellasforce.com/blog/δεσποيناτο-απορρητο-ονομα-της-κυριας> (Παυσανία Αρκαδικά)

Περιεχόμενα

Μέρος 1^ο

Ιστορία-Παράδοση

Εισαγωγή	9
Περιοχή, χαρακτηρισμοί, παραδόσεις	11
Η Δέσποινα στην αρχαιότητα	21
Η εκκλησία, οι οικογένειες	25
Εξέλιξη...	33
Αδελφότητα, κανονισμός, έργα	39

Μέρος 2^ο

Παραθιπόμενα

Αγιογαλούσαινα	50
Αριούσιος οίνος	53
Ψήγματα ιστορίας	57
Περιπλάνηση της σκέψης	70
Έγγραφα	81
Βιβλιογραφία	91
Περιεχόμενα	93

Το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη στην Παλαιά Ποταμιά

*Το Βιβλίο «Παναγία Δέσποινα
Αφέντρα και Κορώνα της Αμανής»
του Μιχάλη Γ. Καριάμη, Έκδοση
Περιοδικό «Δάφνη», σεληδοποιή-
θηκε ηλεκτρονικά στη Χίο από
τον Βαγγέλη Φουφάκη και εκτυ-
πώθηκε σε 500 αντίτυπα, από τις
Εκδόσεις Άλφα-Πι, τον Αύγου-
στο του 2014 σε χαρτί σαμουά
cream 100 γρ. Η βιβλιοδεσία έγι-
νε στη Αθήνα από την εταιρία
Οκτωράτος Βιβλιοδετική ΕΠΕ.*

Εκδόσεις

«Δάφνη» Περιοδική έκδοση

Βιβλία:

Σεβαστής Χαβιάρα-Καραχάλιου

«Λωλόδεντρα»

Χίος 2001

Κώστα Αμπανούδη

«Πετροχελίδονα και Ηλιοστάσια»

Χίος 2002

Δρ Θεοχ. Μιχ. Προβατάκη

«Οι Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι
στη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή
Εικονογραφία»

Χίος 2003

Πέτρου Ι. Μαρτάκη

«Χιώτικα Αφηγήματα»

Χίος 2005

Φάνη Φαντέμη

«Τετράδια ποίησης»

Χίος 2011

Φυλλάδια-Ανάτυπα:

«Δαφνώνας»

«Ο Αρμονικός Άνθρωπος»

«Ανταύγειες από την 28^η Οκτωβρίου '40»

«Η Πατρίδα του Ομήρου»

«Γυναικείες Μορφές στον Όμηρο»

«Το Μαρκελλάκι κι ο Οξαποδώς»

«Τα Φίδια τα Κολοβά»

«Του Διαβόλου η Μάννα»

«Συκαμινιές και Αργαστήρια»

«Μιχάλης Περπινιάς»

«Από τα Θαύματα της Φύσης»

Ελληνικά και Ιταλικά

«Οι Χιώτες στην Αμερική πριν το 1900»

I.S.B.N. 978-960-86889-3-3